

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
UŽSIENIO KALBŲ STUDIJŲ KATEDRA

SOFIJA LIASUTYTĖ
GRETINAMOSIOS KALBOTYROS MAGISTRANTĖ

**GYVENIMO IR MIRTIES SIMBOLIAI LIETUVIŲ, ANGLŲ IR RUSŲ
PASAKOSE**

MAGISTRO DARBAS

Mokslinis vadovas:
Doc. Dr N. Ševeliova

Šiauliai, 2012

Turinys

Įvadas	4
I. Simbolio teorijos analizė	6
1.1. Nuo ženklo prie simbolio	6
1.1.1. Ženklas	6
1.1.2. Saussure'iškasis ir Peirce'o ženklų sistemos modeliai	9
1.2. Simbolis	13
1.3. Gyvenimo ir mirties samprata lietuvių, anglų ir rusų pasaulėvaizdyje.....	17
II. Gyvenimo ir mirties simboliai lietuvių, anglų ir rusų pasakose	21
2.1. Gyvenimo simboliai lietuvių, anglų ir rusų pasakose	21
2.1.1. Augalai ir vaisiai	21
2.1.2. Gyvūnai.....	37
2.1.3. Laikas.....	38
2.1.4. Gamtos reiškiniai.....	40
2.1.5. Pasaulio elementai.....	41
2.1.6. Skysčiai.....	50
2.1.7. Kelionė.....	53
2.1.8. Daiktai ir objektai.....	55
2.1.9. Kūno dalys	57
2.1.10. Ritualai.....	58
2.2. Mirties simboliai lietuvių, anglų ir rusų pasakose.....	63
2.2.1. Augalai.....	63
2.2.2. Gyvūnai.....	64
2.2.3. Laikas.....	65
2.2.4. Gamtos reiškiniai.....	66
2.2.5. Pasaulio elementai.....	67
2.2.6. Skysčiai.....	69
2.2.7. Būtybės	71
2.2.8. Kūno dalys	77
2.2.9. Daiktai ir objektai.....	83

2.2.10. Veiksmai	87
Išvados	92
Anotacija	95
Summary	96
Bibliografija.....	97
Šaltiniai	100

Įvadas

Temos aktualumas. Gyvenimo ir mirties temos nagrinėtos įvairiais aspektais ir daugelio autorių. Lietuvoje į gyvenimo ir mirties temas gilinasi R. Racėnaitė „Regimieji mirties pavidalai skirtinguose lietuvių tautosakos žanruose“ (2007), L. Žižliauskaitė „Mirties ir laidotuvių kultūra senojoje lietuvių pasaulėžiūroje“ (2002). Rusų mokslininkai - A. B. Байдак „Экспериментальные методы исследования концептов „жизнь“ и „смерть“ (2010), Л. О. Черненко „Концепты *жизнь* и *смерть* как фрагменты русско й языковой картины мира“ (2001) taip pat analizavo šias temas. Nors darbo tema nėra nauja, tačiau darbas aktualus tuo, kad jame analizuojami bei lyginami net iš trijų tautų - lietuvių, anglų ir rusų pasakų surinkti gyvenimo ir mirties simboliai, ko iki šiol dar nebuvo padaryta.

Darbo **objektas** – simboliai, reiškiantys gyvenimą ir mirtį lietuvių, anglų ir rusų pasakose.

Darbo **tikslas** – remiantis surinktais pavyzdžiais aprašyti lietuvių, anglų ir rusų pasakose rastus gyvenimo ir mirties simbolius. Nustatyti, kokie simboliai būdingi kiekvienai kalbai ir juos palyginti, atskleidžiant panašumus ir skirtumus.

Uždaviniai. Darbe keliami tokie uždaviniai.

1. Išnagrinėti bei aptarti simbolio sampratą.
2. Pateikti gyvenimo ir mirties sampratą pasirinktose kalbose bei ją palyginti.
3. Iš lietuvių, anglų ir rusų pasakų išrinkti pavyzdžius su gyvenimo ir mirties simboliais.
4. Atlikti gretinamąją surinktų simbolių analizę.
5. Apibendrinti atlikto tyrimo rezultatus bei padaryti išvadas.

Tyrimo medžiaga iš viso sudaro 1950 pavyzdžių surinktų iš lietuvių, anglų ir rusų pasakų. Surinkta bei išanalizuota po 650 kiekvienos kalbos pasakų. Lietuvių kalbos pasakos buvo renkamos iš J. Basanavičiaus, S. Daukanto, L. Dovydėno, B. Kerbelytės, R. Keturakio, A. Liobytės, J. Masaitienės, S. Nėries, J. Stuko, V. Vaitkūno, D. Versecko sudarytų pasakų knygų. Anglų kalbos pavyzdžiai buvo renkami iš S. O. Addy, D. L. Ashliman, K. M. Briggs, R. L. Tongue, G. Calder, W. J. Glover, Gould, E. S. Hartland, J. Jacobs, C. Johnson, D. Keding, A.

Douglas, A. Lang, J. Olliver, E. ir G. Rhys, J. Riordan, F. A. Steel, C. J. Tibbs, K. D. Wiggin, N. A. Smith, O. Wilde surinktų bei sudarytų pasakų knygų bei rinkinių. Rusų kalbos pavyzdžiai buvo renkami iš A. N. Afanasev'o, V. P. Anikinos, N. V. Beliakovos, V. N. Kaluginos pasakų rinkinių bei interneto šaltinių: Русская народная сказка (<http://hyaenidae.narod.ru>), Русские народные сказки (<http://webskazki.com>), Русские народные сказки (<http://www.storybook.ru>). Išsamus šaltinių sąrašas pateikiamas darbo gale.

Darbo metodai

1. Mokslinės literatūros ir terminų analizė.
2. Gretinamoji analizė, remiantis surinktais pavyzdžiais su gyvenimo ir mirties simboliais.

Darbo struktūra. Darbas susideda iš įvado, teorinės ir praktinės dalies, išvadų, anotacijos bei bibliografijos. Taip pat pridedami priedai su surinktais pavyzdžiais.

Įvade aprašomas magistro darbo turinys, jo struktūra, numatomi tikslai bei uždaviniai, pristatomi darbo metodai ir tyrimo medžiaga.

Teorinė darbo dalis skirta simbolio teorijos analizei. Taip pat šioje dalyje aptariama bei palyginama gyvenimo ir mirties samprata lietuvių, anglų ir rusų pasaulėvaizdyje.

Praktinę darbo dalį sudaro dvi mažesnės dalys:

I – oji dalis skirta išsamiai gyvenimo simbolių analizei lietuvių, anglų ir rusų pasakose. Aptariamos kiekvieno simbolio reikšmės, pristatant bei palyginant jų sampratą analizuojamose kalbose ir pateikiami iliustraciniai pavyzdžiai.

II-oji dalis skirta mirties simbolių analizei lietuvių, anglų ir rusų pasakose. Aptariamos kiekvieno simbolio reikšmės, pristatant bei palyginant jų sampratą analizuojamose kalbose, pateikiami iliustraciniai pavyzdžiai.

Išvadose apibendrinami teorinio bei praktinio tyrimo rezultatai.

Darbo aprobavimas. Šiaulių universiteto XVI bakalaurantų ir magistrantų mokslinių darbų konferencijoje STUDENTŲ DARBAI-2012, skirtoje 130-osioms Mykolo Biržiškos gimimo metinėms, skaitytas pranešimas tema „Gyvenimo simboliai lietuvių, anglų ir rusų pasakose.“

I. Simbolio teorijos analizė

1.1. Nuo ženklo prie simbolio

1.1.1. Ženklas

Žmogus pojūčiais ir protu suvokia apink jį esančius daiktus, vykstančius reiškinius, girdimus garsus ir jį supantį aplinkinį pasaulį, arba objektyviają realybę, tarsi sutvarko pagal savo protą. Visa, kas jį supa žmogui turi tam tikrą reikšmę. D. Chandler siūlo terminą *homo significans*, t.y. reikšmių kūrėjas, teigdamas, kad žmogus yra tarsi vedamas noro kurti reikšmes, kurios yra sudaromos sukuriant bei interpretuojant įvairius ženklus (Chandler, 2007:13) (versta S.L.). Pastaraisiais dešimtmečiais mokslininkai atsigręžė būtent į reikšmių problematikos tyrimus. Viena iš mokslo sričių, bandančių išanalizuoti žmogiškąją patirtį bei aprašyti pačių reikšmių atsiradimą ir suvokimą, yra vadinama semiotika.

Terminas *semiotika* (gr.sēmeiōtikē < sēmeion – ženklas, požymis) vartojamas mokslui, tiriančiam prasmės sudarymo bei suvokimo sąlygas, reikšmės struktūrų sandarą ir transformacijas. Kitaip tariant, semiotika – tai mokslas, kurio tyrimų objektą sudaro ženklų sistemos bei jų funkcionavimas visuomenės gyvenime (Buivydienė, Žukienė, 2008:98). Derėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kad semiotika taip pat tiria ir kalbą, kaip tam tikrą ženklų sistemą, atsižvelgdama į tai, kiek kalba atspindi bendrąsias ženklų ir jų vartojimo ypatybes (Morkūnas, 2008:283-84). Vienas semiotikos mokslo pradininkų Ferdinand'as de Saussure'as kalbą laikė svarbiausia ženklų sistemos dalimi. Algirdas Julius Greimas (2005:351) tuo tarpu pažymi, kad semiotikos terminą galima vartoti trimis prasmėmis: „1) bet kuris išreikštas reikšminis dydis, kurį siekiama pažinti; 2) aprašymo apibrėžtas pažinimo laukas (semiotinė tipologija); 3) būtiną pažinimui teorinių prielaidų ir konstruktyvų visetas. Kadangi vienas iš šio darbo tikslų yra tam tikrų simbolių reikšmės analizė, į semiotiką bus žiūrima kaip į mokslą, tiriantį reikšminius dydžius.

Semiotikos, kaip ženklų tyrinėjimo mokslo ištakos siekia dar XIX amžių. Semiotikai, pasak G. Dessons (2005:139), kaip sistemingai disciplinai pradžia davė garsaus amerikiečių filosofo, loginės semiotikos pradininko Charles Sanders Peirce'o darbai. Vėliau sekė žymusis šveicarų lingvistas Ferdinand'as de Saussure'as, kuris yra laikomas ne tik Europos, bet ir visos šiuolaikinės semiotikos mokslo pradininku. Savo darbuose mokslininkas siekė išsiaiškinti socialiniame gyvenime egzistuojančių ženklų gyvavimo principus. Ženklą laikydamas pamatine kalbos teorijos sąvoka, F. de Saussure'as naująjį mokslą siūlė vadinti semiologija (Nastopka,

2010:25). Nors F. de Saussure'o idėjos pasirodė dar XX amžiaus pradžioje, tačiau galutinai semiotikos mokslas Europoje įsitvirtino tik XXa. septintajame dešimtmetyje. Vienais ryškiausių Europos semiotikų laikomi rusų-estų semiotikas, Maskvos – Tartu mokyklos įkūrėjas, Jurijus Lotmanas bei lietuvių kalbininkas, semiotikas, Paryžiaus semiotinės mokyklos įkūrėjas, Algirdas Julius Greimas. J. Lotmano Maskvos – Tartu semiotikos mokykla tyrimus nukreipė į literatūros bei kultūros sritis. Tuo tarpu A. J. Greimo Paryžiaus semiotikos mokykla tyrimus orientavo į teksto semiotiką. Nors A.J. Greimas ir J. Lotmanas ėjo kiek skirtingomis kryptimis, tačiau abu rėmėsi Ferdinand'o de Saussure'o garsiąja kalbos ženklo teorija.

Kaip jau buvo minėta, šiame darbe į semiotiką bus žiūrima kaip į reikšminius dydžius tiriantį mokslą, tad toliau bus bandoma iš arčiau pažvelgti į tai, kas yra reikšminis kalbos vienetas. Reikšminis kalbos vienetas Ferdinand'o de Saussure'o kalbos teorijoje vadinamas ženklu. Mokslininkas ženklus apibūdino kaip „akustinio vaizdo (signifikanto) ir sąvokos (signifikato) simbiozę (Nastopka, 2010:25). Kitaip tariant, ženklą sudaro tai, kas ką nors žymi bei tai, kas yra žymima, t.y. forma bei turinys. Tačiau, prieš pradėdant išsamiau aptarinėti ženklų reikšmę kalboje, visų pirma reikėtų išsiaiškinti ką vadiname ženklu.

Kalbėdamos apie ženklą, žyminio ir žymiklio sąvokas vartoja V. Buivydienė ir R. Žukienė. Ženklas, pasak autorių, (2008:125) – tai pažintinėje žmonių veikloje bei bendravime vartojama priemonė, kurią sudaro žymiklis ir žyminys, arba signifikantas ir signifikatas. Žymikliu vadinama materialioji ženklo pusė, t.y. tai, kuo kas nors yra žymima ar išreiškiama tam tikra reikšmė (ibid.p.125). Žyminiu vadinama vidinė ženklo pusė, arba jo turinys. Kitaip tariant, žyminys yra tai, kas yra žymima ar išreiškiama vienu ar kitu žymikliu (ibid.p.125). Į kalbą žiūrint kaip į ženklų sistemą, ženklu bus vadinamas pagrindinis komunikacijos vienetas tam tikroje visuomenėje (Crystal, 2005:411). Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad paprastai ženklų reikšmės nėra apribotos, t.y. ženklo reikšmę dažniausiai nulemia kiti ženklai esantys toje pačioje ženklų sistemoje. Taip pat, ženklo reikšmė dažnai yra sąlyginė, kadangi priklauso nuo žmonių susitarimo. Kitaip tariant, tam tikra žmonių grupė pagal bendrą susitarimą vienam ar kitam ženklui gali suteikti tam tikrą reikšmę. Tam tikrais atvejais ženklui gali būti suteikiama ir simbolinė reikšmė, t.y. tam tikras ženklas gali tapti simboliu. Šiame darbe toliau kalbant apie ženklą bus naudojami tarptautiniai terminai *signifikantas* ir *signifikatas*.

Evalda Jakaitienė (2010:13) teigia, kad ženklas, tai „bet kuris pojūčiais juntamas objektyvios tikrovės dalykas, kuris signalizuoja kažką kita, kas egzistuoja dar be jo“. Autorė išskiria tam tikrus ženklų požymius. Visų pirma, kiekvienas ženklas turi savo formą ir turinį –

„matomas, girdimas, liečiamas ar kitaip juntamas ženklas siejasi su vienokia ar kitokia mintimi (informacija), kurią norma perteikti kam nors kitam. Antra, tam, kad ženklas atsirastų, reikalinga tam tikra „ženklinė situacija“ (ibid.p.13). Ženklinę situaciją paprastai sudaro bent keturi elementai: „a) tas, kas mintį (informaciją) perteikia, b) tas, kam informacija teikiama, c) objektas, apie kurį kas nors pasakoma, ir d) ženklas, kuriuo norima informacija perteikiama“ (Jakaitienė, 2010:13-14). Trečiasis ženklų požymis yra tas, kad tą patį turinį ženkli turi tik konkretaus bendravimo proceso dalyviams (ibid.p.14). Kitaip tariant, tik konkrečioje kalbinėje situacijoje jos dalyviai tą patį ženklą gali suvokti vienodai. Tai galima iliustruoti konkrečiu pavyzdžiu:

Vieną sykį jojo tie vaikai ant savo arklių ir nujojo į vieną girią, ir jiedu prijojo vieną pušį prie kelio. Ir sako vienas kitam:

- Pjaukim abudu į tą medį, tai žinosim mudu, kaip kas yra.

Ir kits sako:

*- Tai kaip bus **vienas režis įpjautas ir bus kraujais apsiliejęs**, tai žinosim, kad jau to gyvo nebėra (Basanavičius, 1993:248).*

Iš pateikto pavyzdžio matyti, kad yra konkreti ženklinė situacija – du broliai stovintys prie pakelėje augančios pušies; taip pat yra konkretus ženklas – iš režio medyje bėgantis kraujas, kuris reiškia vieno ar kito brolio mirtį. Taigi, tai įrodo, kad ženklas tik konkrečioje kalbinėje situacijoje ir tik joje dalyvaujantiems susitarus gali būti suvokiamas vienodai. Šiuo atveju, žmogus, nedalyvavęs brolių susitarime, iš medžio režio bėgantį kraują gali suvokti visiškai kitaip. Taip pat reikėtų atkreipti dėmesį, kad „bendraujančių žmonių reakcija į tą patį ženklą gali būti nevienoda“ (Jakaitienė, 2010:14).

Nepaisant daugelio ženklų panašumų, jie turi ir skirtumų pagal kuriuos ženklus galima suskirstyti į tam tikrus tipus. Paprastai išskiriami natūralieji bei dirbtiniai ženklai. Natūraliaisiais ženklais, kaip pastebi E. Jakaitienė, gali būti įvairūs žmonių pojūčiais suvokiami dalykai (2010:14). Tai, kad tam tikri pojūčiais suvokiami dalykai virsta ženklais lemia ne žmonių noras susitarti, bet ilgametė žmonijos patirtis bei aplinkinio pasaulio pažinimas. Natūralūs ženklai – tamsūs debesys gali būti artėjančio lietaus ženklas, dūmai gali būti gaisro ženklas. Tuo tarpu dirbtiniai ženklai dažniausiai yra sukuriami sąmoningai, siekiant patenkinti žmonių bendravimo poreikius. „Jais taip pat tampa materialūs (taigi pojūčiais juntami) dalykai, bet taip atsitinka tik pagal išankstinį bendraujančių žmonių susitarimą“ (Jakaitienė, 2010:14). Dirbtiniai ženklai – kelio ženklai, skaičiai.

Kalbant apie ženklų funkcijas, reikėtų pasakyti, jog esminė - reprezentacinė. „Ženklas reprezentuoja tam tikrą dalyką tuo atveju, jei jis yra bendravimo tikslais suformuotas sutartinis tam tikro dalyko atitikmuo“ (ibid.p.15). Pagal reprezentacinę funkciją ženklai skirstomi į signalus, t.y. ženklus kam nors, ir simbolius, t.y. ko nors ženklai. Signalų reikšmė dažniausiai nustatoma vienos ar kitos žmonių grupės bendru susitarimu. Nors jie yra skirti tam, kad sukeltų tam tikrą reakciją ar atsaką, dažniausiai yra laikini ir galioja tik tam tikrą ribotą laiką (Jakaitienė, 2010:15-16). Simboliai, tuo tarpu, yra skirti perteikti tam tikrą abstraktų turinį suprantamesne bei įsimintinesne forma.

Tuo tarpu D. Chandler (2007:13) teigimu, ženklų gali būti bet kas tol, kol jis yra interpretuojamas kaip kažką žymintis ar į kažką nurodantis. Tam tikri daiktai ar reiškiniai dažniausiai yra suvokiami nesąmoningai siejant juos su tam tikromis susitarimų sistemomis (ibid.p.13). Kitaip tariant, vienas ar kitas ženklas gali turėti konvencionalią reikšmę. Autorius pastebi, jog šiuolaikinėje kalbotyroje vyrauja du ženklų sistemos modeliai – Saussure'iškasis bei Peirce'o (ibid., p.13) (versta S.L.). Šie ženklų sistemos modeliai plačiau aptariami kitame skyriuje.

1.1.2. Saussure'iškasis ir Peirce'o ženklų sistemos modeliai

Ferdinand'as de Saussure'as savo kalbos teorijoje laikė, kad ženklas yra sudarytas iš dviejų elementų –signifikanto (formos) ir signifikato (turinio). Mokslininkas atkreipė dėmesį į tai, kad kalbos ženklų negali būti vadinamas ryšys tarp tam tikro daikto ir pavadinimo, bet tarp koncepto (signifikato) ir garsinio modelio (signifikanto) (cit.pagal Chandler, 2007:14). F. de Saussure'as pabrėžia, kad signifikantas nėra realus garsas, bet tik psichologinis garso įspūdis, kuris susiformuoja žmogaus kalbinėje sąmonėje (ibid., p.14). Signifikatą mokslininkas taip pat laikė tik tam tikru psichologiniu elementu. Kalbant apie ženklų elementų ryšį reikėtų pastebėti, kad ženklų forma ir turinys yra vienas nuo kito neatskiriama. F. de Saussure'o teigimu, ženklų forma ir turinys tarpusavyje yra susiję asociacijų ryšiu ir vienas kitą gali „išprovokuoti“ (Chandler, 2007:17). Žmogus suvokdamas tam tikrą ženklų formą kartu suvokia ir jo turinį, kaip neatskiriama to ženklų dalį. Taigi, norint, kad ženklas atliktų savo funkciją, reikia, kad jį sudarytų abi dalys – signifikantas ir signifikatas (versta S.L.).

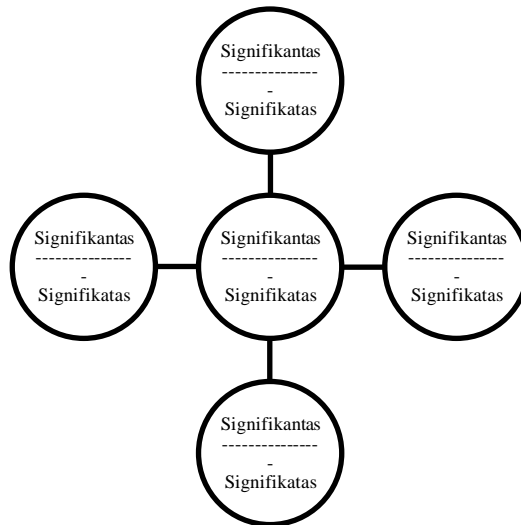
Šių dienų mokslininkai ženklų formą apibrėžia nebe kaip tam tikrą psichologinį darinį, bet kaip realią formą. Oksfordo literatūros terminų žodyne (2008:308) *signifikantas* apibrėžiamas kaip konkrečiai suvokiama ženklų dalis. Kalboje tai gali būti tam tikras prasminis garsas, rašytinė raidė ar žodis (ibid.p.308-309). *Signifikatas* vadinamas konceptualiuoju ženklų

komponentu. Tai konvencionali idėja, kurią išreiškia ne tam tikras išorinis objektas, o konkreti signifikanto forma (ibid.p.308). Taigi, signifikantas – tai tam tikra, žodinė ar rašytinė forma, kurią įgauna ženklas, tuo tarpu signifikatas – tai mentalinės šių formų idėjos bei sąvokos, arba konceptai, slypinčios žmogaus sąmonėje (versta S.L.).

Nors ženklo viduje signifikantas ir signifikatas yra neatskiriami, tačiau pastebėtina, kad tas pats signifikantas gali išreikšti ne vieną signifikatą (Chandler, 2007:16). Kitaip tariant, ta pati ženklo forma žmogaus kalbinėje sąmonėje gali suformuoti skirtingus konceptus. Kaip jau buvo minėta, vienas iš ženklo požymių yra tas, kad vieną ar kitą ženklą kalbinio akto dalyviai suvokia vienodai tik tam tikroje konkrečioje kalbinėje situacijoje. Taigi, nuo kalbinės situacijos priklausys tai, kaip kalbinio akto dalyviai suvoks tą pačią formą turinčio ženklo turinį (versta S.L.).

Kadangi Ferdinand'as de Saussure'as, skirtingai nei daugelis šiuolaikinių mokslininkų, reikšmės koncepciją laikė ne nurodine, t.y. nurodančia į kažką, bet grynai struktūrine ir reliacine, t.y. paremta santykiais, ženklai, anot jo, turi reikšmę tik tuomet, kai yra tam tikros abstrakčios sistemos dalis (Chandler, 2007:18). Taigi, norint, kad ženklas būtų reikšmingas, reikia, kad jis priklausytų tam tikrai ženklų sistemai. Ženklų reikšmė kyla ne iš ženklo formai ar turiniui būdingų savybių, bet glūdi jų sisteminiuose tarpusavio ryšiuose (ibid.p.19). Tai dar kartą tarsi patvirtina F. de Saussure'o teiginį, jog signifikantas ir signifikatas yra reliaciniai vienetai. Ženklo vertė, kaip ir ženklo reikšmė priklauso nuo ženklo santykių su kitais ženklais toje pačioje sistemoje (Chandler, 2007:19). Kad būtų aiškiau, ženklų tarpusavio ryšius ženklų sistemoje galima pavaizduoti grafine schema:

1.pav. Ženklių sistemos modelis

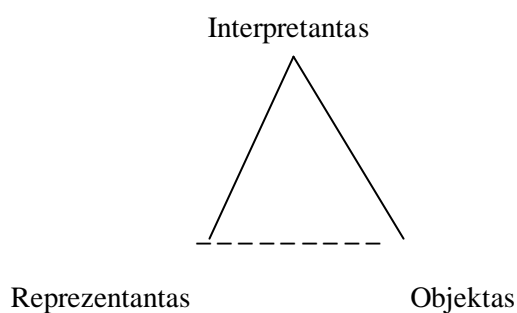

Ferdinand'as de Saussure'as, į kalbą žiūrėdamas kaip į ženklų sistemą, atkreipė dėmesį ir į ženklo, o ypač ryšio tarp signifikanto ir signifikato arbitralumą, t.y. savavališkumą. Mokslininko teigimu, natūralioje kalboje nėra jokio akivaizdaus ryšio tarp signifikanto ir signifikato (Chandler, 2007:22). Tačiau, mokslininkas pabrėžė, kad „ne visi ženklai yra absoliučiai arbitralūs“ (cit.pagal Chandler, 2007:26). Tam tikrais atvejais galima pastebėti skirtingus ženklų savavališkumo lygius, t.y. kai kurie ženklai gali būti tik iš dalies savavališki (ibid., p.26). Arbitralumo principą mokslininkas aiškino leksikos lygmenyje, žodžius laikydamas tam tikrais ženklais. Tačiau, reikėtų pastebėti, kad arbitralūs gali būti ne tik pavieniai ženklai, bet ir ištisa ženklų sistema (Chandler, 2007:23). Ženklių arbitralumo principas taip pat leidžia teigti, kad ryšys tarp signifikanto ir signifikato yra konvencionalus, t.y. priklauso nuo socialinių bei kultūrinių konvencijų, kurios turi būti išmoktos norint suprasti bei interpretuoti ženklus (ibid.p.28). Kitaip tariant, ženklas turi tam tikrą reikšmę tik tuomet, kai tam tikra socialinė ar kultūrinė grupė bendru susitarimu jam tokią reikšmę suteikia (versta S.L.).

Skirtingai nei F. de Saussure'as, kuris ženklą laikė dvinariu vienetu, t.y. vienetu, kurį sudaro tarpusavyje ryšiais susieti forma ir turinys, amerikiečių filosofas, vienas semiotikos mokslo pradininkų, Charles Sanders Peirce'as savo darbuose pasiūlė trinarį ženklo modelį. Ženklas - tai kažkas, kas kažkam kažką pakeičia pagal tam tikrą požiūrį ar savybę. Kitaip tariant, ženklas žmogaus sąmonėje sukuria atitinkantį, ar net labiau išplėtotą ženklą (Peirce, 2000:48). Anot Ch. S. Peirce'o, ženklą sudaro reprezentantas, interpretantas ir objektas (Chandler, 2007:29). Rerezentantu Ch. S. Peirce'as vadina formą, kurią įgauna ženklas. Kuomet žmogus suvokia tam tikro ženklo reikšmę, jo sąmonėje susiformuoja mentalinis konceptas, kuris ir yra vadinamas interpretantu (Uždavinys, 2006:83). „Interpretantas yra ženklo veikimo ir suvokėjo

patirties padarinys“ (ibid.p.83). Objektu vadiname tai, į ką ženklas nurodo, ar pakeičia. Kažką pakeisdamas ženklas pakeičia savo objektą. Tačiau ženklo objektas pakeičiamas ne visais atžvilgiais, o tik nukreipiant į tam tikrą idėją, kurią mokslininkas vadina reprezentanto pagrindu (Peirce, 2000:48). Tam, kad kažkas funkcionuotų kaip ženklas būtina, kad tas kažkas „reprezentuotų“ kažką kitą, vadinamąjį savo objektą. Taip pat derėtų pažymėti, kad tas pats ženklas gali turėti daugiau nei vieną objektą (ibid.p.50). D. Chandler (2007:29), atkreipia dėmesį į tai, kad, norint, kad ženklas funkcionuotų kaip ženklas, jį turi sudaryti visi jo elementai – reprezentantas, interpretantas ir objektas. Grafiškai Charles Sanders Peirce'o pasiūlytą ženklo modelį, galima pavaizduoti taip:

2 pav. Peirce'o ženklo modelis

Kaip pastebi D. Chandler'is (2007:30), punktyrinė linija tarp reprezentanto ir objekto parodo, kad „nėra akivaizdaus ar tiesioginio ryšio tarp ženklo reprezentanto ir objekto“. Taigi, žmogui suvokiant tam tikrą ženklą, jo sąmonėje tarsi susiformuoja trikampis, kuriame visos jo dalys - ženklas, jo objektas bei interpretantas yra tarpusavyje susiję. Jei nėra bent vieno elemento, ženklas nebetenka savo funkcijos. Išsamiau paanalizuokime konkretų pavyzdį:

- *Reikia, idant čionai mudu persiskirtuva, o toje vietoje tokį ženklą padarykiva: įkaskiva į žemę katras po butelį vyno, o kad mudu sugrįšiva, atrasiva: jei katras būsiva numirusiu, tada tame butely bus kraujas (Daukantas, 1985:36).*

Šiame pavyzdyje, vadovaujantis aukščiau pateikta diagrama, interpretantas yra mirtis, reprezentantas – butelyje esantis kraujas, o objektu – brolis (žmogus).

Ch. S. Peirce'o (2000:57) teigimu, „ženkilai gali būti suskirstyti į tris trichotomijas“, t.y. visas ženklų sistemas galima suskirstyti į tris dalis. Pirmoji trichotomija ženklą charakterizuoja kaip paprastą ypatybę, kaip tikrai esamą, ar kaip bendrą taisyklę (ibid.p.57). Kitaip tariant, ženklas – yra tam tikra realiai egzistuojanti forma. Antroji trichotomija gilinasi į ženklo santykį su savo objektu. Trečioji į ženklą žiūri atsižvelgiant į tai, kaip ženklo interpretantas jį reprezentuoja: kaip galimybės ženklą, kaip fakto ženklą ar kaip išvados ženklą

(Peirce, 2000:57). Pagal pirmąją trichotomiją ženklas gali būti vadinamas *qualisign* – kokybė kaip ženklas; *sinsign* – realiai egzistuojantis dalykas kaip ženklas; *legisign* – tam tikra teisinė norma kaip ženklas (ibid.p.57-58). Pagal antrąją trichotomiją ženklas gali būti *ikona* – ženklas nukreipiantis į jo objektą, kurį jis išreiškia pagal jam būdingus požymius nepaisant to, kad toks objektas realiai gali ir neegzistuoti; *indeksas* – ženklas, nukreipiantis į objektą, kurį jis išreiškia būdamas tiesiogiai to objekto veikiamas; *simbolis* – ženklas nukreipiantis į objektą, kurį paprastai išreiškia pagal tam tikrą dėsnį, paprastai sujungiant tam tikras idėjas (ibid.p.58-59) (versta S.L.).

Sussane Langer (cit.pagal Chandler, 2007:16-17) kalbinį ženklą vadina simboliu. Simboliai, anot autorės, nėra tam tikri daiktų ar reiškinių reprezentantai, bet priemonės padedančios juos suvokti. Kalbėdami apie daiktus kalbinio akto dalyviai ne tiesiogiai juos suvokia, bet jų kalbinėje sąmonėje susiformuoja tik tam tikros tų daiktų koncepcijos (ibid.p.17). Plačiau simboliai aptariami kitame skyriuje.

1.2. Simbolis

Simboliu ypač imta domėtis pirmoje XXa. pusėje. Vienas iš susidomėjimą sukėlusių aspektų, pasak G. I. Berestnevo (2008:40), yra tradicinės kultūros bei religija, kaip tų kultūrų privalomas ideologinis pagrindas. Manydami, kad religija yra susijusi su simbolio sfera, kai kurie to meto mokslininkai šias sferas netgi tapatindavo. Tačiau Mirca Eliade griežtai išplėtus kultūros rėmus dėmesys nukrypo į kultūrinius simbolius. Nuo šiol į simbolius imta žiūrėti iš griežtų mokslinių pozicijų ne tik kaip į tarpkultūrinę, bet ir kaip į kodinę semiotikos sąvoką (Berestnevas, 2008:40). Simbolis imtas laikyti priemone idėjoms, išėinančioms už kasdienio mąstymo ribų, reikšti. Itin ryškia išorine simbolio riba tampa daugiasemantiškumas, o vidinė – ypatingas ryšys su „ribine realybe“. Simboliuose žmogaus sąmonė randa tą vienintelę galimą atramą, leidžiančią protu pagrįsti savo „giluminį turiningą potencialą“. Kalbant apie simbolių raišką, reikėtų pasakyti, kad simboliai gali būti išreikšiami tam tikrais atvaizdais ar net realiais daiktais, kurie, žmogaus psichikoje yra susiję su archetipu, turinčiu tam tikros abstrakcijos statusą, o paviršutiniai sąvokiniame – su dauguma konkrečių to archetipo išraiškų (ibid.p.41). Taip pat derėtų atkreipti dėmesį, kad simbolis ir jo išreikšiamas turinys struktūriškai nesiskiria (versta S.L.).

Kalbėdamas apie simbolių, kaip tam tikrų kultūrinių ženklų atsiradimą, G. I. Berestnevas nurodo keletą priežasčių. Pirmoji, ir kaip svarbiausia, mokslininko nurodyta priežastis – tai žmogaus gebėjimas mąstyti ženklais. Kitaip tariant, žmogaus konceptosferoje

idėjos įgauna tam tikrą ženklinį pavidalą. Simbolis tampa „minties forma“ (Berestnevas, 2008:50). Tai paaiškina natūralų simbolių atsiradimą kultūroje. Antroji priežastis yra susijusi su simbolių priklausymu vaizdingumo sferai, kurią mokslininkas įvardija kaip pačią stipriausią suvokimo sferą. Kitaip tariant, žmogaus vaizduotė bet kokiam daiktui ar „grafinei struktūrai“ gana lengvai gali suteikti simbolinę reikšmę. Trečioji simbolių įsivyravimo kultūroje priežastis, G. I. Berestnevo (ibid.p.50) manymu, yra simbolių formų atsiradimas kognityvinio akto metu, kuomet tam tikros idėjos „sudaiktinamos“.

Tačiau šios priežastys nepaaiškina konkrečių kognityvinių simbolių atsiradimo mechanizmų, t.y. kas žmogaus konceptosferoje padeda suformuoti simbolines formas. Todėl, G. I. Berestnevo (2008:50) siūlymu, reikėtų nustatyti ne tik simbolių atsiradimo kognityvinius mechanizmus, bet ir kalbą, tarpininkaujančią tame procese, kurią autorius dar vadina „simbolinių kultūros formų iškodavimo metakalba“ (ibid.p.50). Tačiau visų pirma reikėtų kiek išsamiau aptarti, ką vadiname simboliais ir kaip žmonės juos suvokia.

E. Plioplienės (2002:404) teigimu, „visa, ką apie save regime, užuodžiam, liečiame visomis savo jausmėmis, krinta mūsų atmintin į simbolių talpyklą“. Kitaip tariant visa, ką žmonės sukaupia savo patirtimi turi tam tikrą simbolinę vertę. Bėgant laikui, keičiantis žmonių gyvenimo būdui, vystantis kultūroms kito ir juos supantys simboliai. Kaip pastebi L. Kriukelienė (2009:4), „simbolių reikšmė kinta kartu su visuomenės raida, kuri negailestingai iš gyvenimo išbraukia tai, kas lyg ir nebeaktualu arba pereina į kitą formą“. Vieni simboliai visiškai prarasdavo savo simbolinę reikšmę, kiti įgaudavo daugiau nei vieną reikšmę ir ilgainiui daugelis jų tapo daugiareikšmiai. Kalbant apie simbolių reikšmes taip pat reikėtų pastebėti, jog skirtingų tautų kultūrose vienas ir tas pats simbolis gali turėti panašias, taip pat ir visiškai skirtingas reikšmes. Pavyzdžiui Azijos šalyse *balta spalva* simbolizuoja gedulą, o Vakarų kultūrose *balta* yra skaistumo, nekaltybės simbolis. Tuo tarpu *baltas balandis* daugelyje kultūrų laikomas taikos simboliu.

Pasak H. Biedermann'o (2002:5), simboliai žmogui reikalingi tam, kad galėtų į savo suvokimo erdvę perkelti tai, ko paprastai negali suvokti. Kitaip tariant, žmogus pasaulį suvokia tam tikrų simbolių pagalba. Tuo tarpu E. Plioplienės (2002:404) nuomone, simboliai yra tarsi žmogiškosios patirties reprezentantai ir gali būti naudojami „pasauliui kurti“. Nors simbolių gausu mus supančiame pasaulyje – kasdienėje kalboje, literatūroje, reklamose, religijoje, įvairiose mokslo srityse ir kt., tačiau žmonių požiūris į juos gana skirtingas. Vieni simbolius laiko visiškai nebereikalingomis bei dėmesio nevertomis senienomis, kiti tuo tarpu

laikosi nuomonės, jog simboliai – tai „vienintelis raktas suvokti dvasiniam pasauliui“ (Biedermann, 2002:5). Tad reikėtų iš arčiau pažvelgti kas visgi yra simbolis ir kaip jis suvokiamas.

Symbolis – vienas iš daugiausia reikšmių turinčių terminų ne tik kultūros, bet ir semiotikos mokslų sistemose. Todėl vienu apibrėžimu labai sunku nusakyti kas yra simbolis ir ką jis išreiškia. Vieniems, tai tam tikrą reikšmę turintis ženklas, kiti simbolį suvokia kaip informacijos perdavimo priemonę. Peržvelgus mokslininkų, besigilinančių į simbolių problemišką, darbus galima pastebėti, kad kalbėdami apie simbolius, jie tarsi pasidalina į dvi stovyklas. Vienų nuomonės sutampa ar yra gana panašios, kitų, tuo tarpu, skiriasi. Vieni mokslininkai simbolį laiko tam tikru ženklu, kiti - tam tikrą reikšmę turinčiais vienetais. Ferdinand'as de Saussure'as buvo vienas pirmųjų iškėlusiu idėją, jog simbolis ir ženklas yra du skirtingas funkcijas atliekantys vienetai. J. Lotmanas (2004:254), panašiai kaip ir F. de Saussure'as, siūlo dvi galimas simbolio apibrėžtis. Pirmuoju atveju simbolis gali būti apibūdinamas kaip ženklas, „kurio reikšmė yra tam tikras kitos sekos arba kitos kalbos ženklas“. Antruoju atveju simbolis laikomas ženklina neženkliškos esmės išraiška. Kitaip tariant, simbolis tam tikrą vienetai išreiškia suteikdamas jam ženklo reikšmę. „Pirmuoju atveju simbolinė reikšmė įgauna pabrėžtinai racionalų pobūdį ir aiškinama kaip būdas adekvačiai išversti išraiškos planą į turinio planą. Antruoju – turinys iracionaliai žybsi pro išraišką ir yra tarsi tiltas iš racionalaus pasaulio į mistinį“ (ibid.p.254). Taigi, į simbolį žiūrint kaip į ženklą, jo turinys bus išreikštas tikslinga bei aiškiai suvokiama forma. Tuo tarpu simbolį aiškinant kaip ženklinę išraišką gali būti sunkiau paaiškinti kodėl viena ar kita forma išreiškiamas pasirinktas turinys.

V. Buivydienė, R. Žukienė (2008:98), simbolį apibrėžia kaip ženklą, turintį tam tikrą sutartinę, perkeltinę reikšmę. Simbolio, pasak autorių (ibid.p.98), negalima traktuoti kaip „vienareikšmės formulotės“. Kitaip tariant, simbolis – tai sutartinis ženklas paprastai turintis daugiau nei vieną reikšmę. Pavyzdžiui *obuolys* – vienas iš daugiareikšmių simbolių pavyzdžių. *Obuolys* neretai laikomas pirmapradės nuodėmės simboliu, „profaninėje sferoje obuolys dėl savo apvalios formos simbolizuoja kosmosą“ (Biedermann, 2002:291-293). Taip pat *obuolys* gali būti laikomas vaisingumo, gyvybės bei atgimimo simboliu. Panašios nuomonės laikosi ir D. Šeškauskaitė (2007:154), kuri teigia, kad simbolis – tai laisvas, sutartinis ženklas priklausantis nuo konteksto, t.y. priklausomai nuo konteksto tam tikram daiktui ar objektui galima priskirti vienokią ar kitokią simbolinę reikšmę. „Ypatinga, tik tai vietai būdinga veiklos raiška sąlygoja ir ypatingą simbolių būtį toje vietoje, o tai lemia tautų savitumą viso pasaulio mastu“ (Plioplienė, 2002:405).

V. A. Sulimovo, I. E. Fadejevos (2006:9) nuomone, simbolis – tai tam tikros universalios, logiškai nepralaidžios ir nediferencijuojamos prasmės vaizdinys, reprezentacija. Kitaip tariant, simbolių pagalba galima išreikšti visa tai, ko paprastai logiškai negalima paaiškinti. Kaip teigia autoriai, norint suprasti tam tikro objekto simbolinę reikšmę, jis turi būti aprašytas specialia metakalba. Tačiau tokiu atveju simbolis neišvengiamai netenka savo simboliškumo (Sulimov, Fadejeva, 2006:9-10). Norint to išvengti aiškinant simbolius bei ženklus jų esmė negali būti įsprausta į asmeninius semiotinius rėmus, kadangi toks aprašymas reikalautų tam tikro išorinio pagrindimo (versta S.L.).

Tuo tarpu G. L. Schaab (2009:58) simbolius apibrėžia kaip gyvus, dinamiškus žmogaus vaizduotės produktus, kurie tikrovę atskleidžia ne tiesiogiai bei vienareikšmiškai, bet pateikiant keletą reikšmių. Todėl, autorės teigimu, norint paaiškinti simbolius, reikia juos interpretuoti atsižvelgiant į jų vaizdingumą, kūrėjo intenciją bei istorinį simbolių sukūrimo bei interpretavimo kontekstą (ibid.p.58). „Per simbolį nejaučiama bei nepastebima realybė yra išreiškiama ir suvokiama žmogaus protui elementariu pažinimo būdu“ (ibid.p.59). Kitaip tariant, simbolių dėka žmogus gali mąstyti, suvokti bei palyginti iš esmės nepalyginamus realybės elementus kurie paprastai nėra prieinami kitais pažinimo būdais. Taip pat, simbolių kūrimas yra būdas išreikšti savo patirtį, padaryti ją apčiuopiamą kaip tam tikros rūšies realybę kasdieniniame gyvenime (Schaab, 2009:59). Autorės manymu visi žmogaus saviraiškos bei bendravimo būdai, ar tai būtų vidinės tikrovės atspindžiai, ar vaizdingos minties kūrimas, yra simboliški (versta S.L.).

C. Greetz'as (2005:101) pastebi, jog vieniems simbolio sąvoka reiškia bet ką, „kas kam nors ką nors reiškia“. Kitaip tariant, simboliu gali būti bet koks objektas turintis tam tikrą reikšmę. Kiti, tuo tarpu, simbolį suvokia kaip tikslus sutartinius vienokio ar kitokio tipo ženklus ar tai, „kas netiesiogiai, figūratyviai išreiškia tai, ko neįmanoma pasakyti tiesiogiai ir pažodžiui (Greetz, 2005:101). Taip pat, kaip teigia autorius, neretai simboliu gali būti laikomas bet koks objektas, veiksmas, įvykis ar ypatybė, perteikiantis tam tikrą sampratą, t.y. simbolio reikšmę (ibid.p.101) (versta S.L.).

Nuo ženklo simbolis skiriasi tuo, kad ženklo reikšmė yra pagrįsta žmonių susitarimu ir tokiu būdu ženklas, dėl esminio ryšio su žyminiu nebuvimo, negali visiškai atskleisti bei perteikti to, ką jis žymi. Simbolis, tuo tarpu, atskleidžia bei sudaiktina tai, ką jis simbolizuoja (Schaab, 2009:61). „Simboliniai ženklai interpretuojami kaip reikšmės formos,

turinčios manifestuotą išraišką ir imanentinį turinį“ (Nastopka, 2002:42). Kitaip tariant, simboliniai ženklai turi vidinį turinį bei žmonėms gerai žinomą ir atpažįstamą išraiškos formą.

Pasak Jurijaus Lotmano (2004:255), „įprasčiausias simbolio suvokimas susijęs su idėja tam tikro turinio, kuris savo ruožtu yra išraiškos planas kitam, paprastai kultūriškai vertingesniam turiniui“. Taigi, tai, kaip bus suvoktas simbolis, nulems jo išreiškiamas turinys. J. Lotmanas, kalbėdamas apie tam tikro turinio išraišką per simbolį, iškelia idėją, jog „ir išraiškos, ir turinio planai visada yra tam tikras tekstas, t.y. jam būdinga tam tikra uždara reikšmė ir ryški riba, leidžianti aiškiai išskirti jį iš supančio semiotinio konteksto“ (2004:255).

1.3. Gyvenimo ir mirties samprata lietuvių, anglų ir rusų pasaulėvaizdyje

Gretinant gyvenimo ir mirties sąvokų sampratą lietuvių, anglų ir rusų kalbose naudotasi įvairių autorių, skirtingos apimties bei pagal įvairius principus sudarytais šių kalbų žodynais.

Lietuvių kalbos žodyne (<http://www.lkz.lt/startas.htm>) sąvoka *gyvenimas* aiškinama kaip: 1. buvimas; egzistavimas; būvis; buitis: *Dabar aš pradedu naują gyvenimą.* 2. gyvybė: *Už tokius niekus jie ima žmogui gyvenimą ir atima.* 3. tikrovė, realybė: *Gyvenimas nestovi vietoje.* 4. amžius: *Visas gyvenimas kaip viena didelė skriauda stodavo tada jam prieš akis.* 5. laikymasis, vertinimas: *Jam neina gyvenimas (nesiseka gyventi) - kaip iš akmenio.* 6. dirbimas (žemės): *Lauko padarynė, gyvenimo rykai.* 7. rūgimas, fermentavimasis: *Reikia antrininkui (alui) gyvenimą užduoti, o mielių nė biškio nebėra.*

Collins anglų kalbos žodynas (2003:940-41) prie sąvokos *gyvenimas* pateikia šias apibrėžtis: 1. būseną ar ypatybę, kuri skiria gyvas būtybes ar organizmus nuo negyvų ir nuo neorganinių medžiagų, išsiskirianti medžiagų apykaita, augimu, galimybe daugintis bei reaguoti į stimulus. 2. periodas tarp gimimo ir mirties. 3. gyvas žmogus ar būtybė: *to save a life.* 4. laikas tarp gimimo ir esamo laiko. 5. likęs ar pratęstas kieno gyvenimas: *a life sentence.* 6. išsireiškimo „įkalinimas iki gyvos galvos“ trumpinys. 7. laiko tarpas kuomet kas nors yra aktyvus ar funkcionuojantis: *the life of a battery* (versta S.L.).

Didysis aiškinamasis rusų kalbos žodynas pateikia tokias sąvokos *gyvenimas* apibrėžtis: 1. ypatinga materijos egzistavimo forma, atsiradusi konkrečiame jos vystymosi etape, kurios pagrindinis skiriamasis bruožas nuo negyvosios gamtos yra medžiagų kaita; *Законы жизни.* 2. fiziologinė organizmo būseną (žmogaus, gyvūno, augalo) nuo gimimo iki mirties; *Дорожить жизнью.* 3. fizinių ir dvasinių jėgų atsiradimo pilnatvė; *В нем много энергии,*

много жизни. 4. kieno nors egzistencijos periodas nuo gimimo iki mirties; Такое бывает лишь раз в жизни. 5. kieno nors egzistavimo būdas; Жизнь его проходит размеренно, один день похож на другой. 6. visuomenės ir žmogaus veiklos apraiškos skirtingose srityse, sferose; Сегодняшняя жизнь мирового сообщества. 7. reali tikrovė, būtis; В окружающей жизни немало интересного (versta S.L.).

Gyvybę, kaip ir patį žmogaus gyvenimą senovės lietuviai laikė ypatinga dievų dovana, aukščiausia vertybe, tad į ją buvo žiūrima su didžiule pagarba bei atsidavimu. Gyvenimas ir mirtis lietuvių, kaip ir daugelio kitų tautų, kultūroje nuo seno matomi kaip du, vienas nuo kito neatsiejami elementai. R. Račiūnaitės, D. Senvaitytės (et al.2001:77) teigimu, visas žmogaus gyvenimas orientuotas į mirtį, kuri suvokiama kaip natūralus pereinamasis etapas, kuomet žmogaus siela pereina iš žemiškojo pasaulio į anapusinį, kuris dar vadinamas Anapiliu. Žinoma kad dar pagonybės laikais lietuviai tikėjo sielos nemirtingumu - žmogaus siela buvo laikoma amžinu, nuolat atgimstančiu, gyvybiniu principu (Beresnevičius, 2004:77-78). Kadangi senovės lietuviai palaikė glaudų ryšį su gamta, kuri užėmė ypatingą vietą jų gyvenime, neretai žmogaus gyvenimo ciklas buvo tapatinamas su nenutrūksiančiu gamtos cikliškuoju kitimu. Glaudų ryšį su gamta patvirtina ir tikėjimas, kad po mirties žmogaus siela persikeldavo į augalus ar gyvūnus ir toliau tęsdavo savo gyvenimą. Atsiradus krikščionybei požiūris į pomirtinį gyvenimą kiek pakito - buvo tikima, kad po mirties siela gyvenimą tęsia danguje (rojuje) arba pragare.

Britų salose gyvenę anglų protėviai keltai, kaip ir senovės lietuviai, gamtai taip pat teikė ypatingą vietą. Jų manymu, žmogaus likimas priklauso būtent nuo gamtos jėgų. Kaip pastebi J. Wood (2002:26), keltai tikėjo, kad gamta žmogui galėjo suteikti arba atimti gyvybę. „Gamta ir duoda, ir atima gyvybę, ir šios dvi priešingos jos pusės visiškai priklausomos viena nuo kitos“ (Wood, 2002:26). Gamtoje vyksta nuolatinis kaitos ciklas – pavasarį gamta prabunda, vasarą bei rudenį brandina vaisius, žiemą vėl apmiršta. Žmogaus gyvenimas keltų pasaulyje buvo suvokiamas kaip gimimo, mirties bei pomirtinio gyvenimo ciklas. Taip pat buvo tikima gydančiąja gamtos galia. Žmogus galėdavęs įgauti nepaprastų galių suvalgęs stebuklingą gyvūną, pavyzdžiui gyvatę. Ypatingą vietą keltų tikėjime užėmė medžiai, kadangi jie buvo laikomi jungiamuoju elementu tarp aukštutinio ir žemutinio pasaulių. „Lapuočiai medžiai atkartoja nenutrūkstamą gimimo, mirties ir atgimimo ciklą, o visžaliai atspindi amžinojo gyvenimo po mirties paradoksą“ (Wood, 2002:29).

Gyvenimas rusų tautos akimis – neįkainojama vertybė. Įdomu tai, kad rusai linke nugyventą gyvenimą lyginti su alkūne (локтем), o gyvenimą, kuris dar prieš akis – su nagu (ногтем) (Kolkova, 2008:11). Prieš įsivyraujant provoslavizmui senovės rusai, kaip ir baltai ar Britų salose gyvenę keltai, buvo pagonyns. Atidžiau pažvelgus į jų gyvenimo sampratą galima pastebėti savotišką dviprasmiškumą. Nors senovės rusai tikėjo, kad žmogui likimą nulemdavo aukštesnės jėgos, tačiau tuo pačiu buvo laikomasi nuomonės, kad žmogaus likimas galėdavęs pasikeisti pasikeitus įvykiams (Beriozovaja, Berliakova, 2002:46).

Žmogaus sielos nemirtingumo samprata būdinga ne tik senovės lietuviams, ar keltams, bet ir slavams, kurie tikėjo, kad po mirties žmogaus siela pereina į anapusinį pasaulį. Skirtingai nei lietuvių kultūroje po krikščionybės atsiradimo, atsiradus provoslaviškajam tikėjimui požiūris į sielos nemirtingumą rusų tautos pasaulėvaizdyje nepakito – po mirties žmogaus siela persikeldavo į anapusinį pasaulį, kur tęsdavosi pomirtinis gyvenimas (Kolkova, 2008:13). Taigi, apibendrinant galima būtų teigti, kad lietuvių, anglų ir rusų tautoms bendra žmogaus sielos nemirtingumo samprata, tikėjimas gyvenimo po mirties tąsa.

Lietuvių kalbos žodyne (<http://www.lkz.lt/startas.htm>) žodis *mirtis* aiškinamas kaip gyvybės nutrūkimas: *Mirtis atėjo tiems, kur mirtį sėjo. Visą amžių negyvensi, nuo mirties neišsipirksi.*

Collins anglų kalbos žodynas (2003:429) pateikia šias žodžio *mirtis* apibrėžtis: 1. galutinė visų organizmo ar jo ląstelių gyvybinių funkcijų baigtis. 2. mirties atvejis: *his death ended an era*. 3. žmogžudystė ar nužudymas: *he had five deaths on his consciousness*. 4. nutraukimas ar sunaikinimas: *the death of colonialism*.

Mirtis didžiajame aiškinamajame rusų kalbos žodyne (1998-1216-17) aiškinama kaip: 1. organizmo gyvybinės veiklos pabaiga ir jo žūtis; *Смерть клетки. Смерть растения*. 2. žmogaus, gyvūno egzistencijos pabaiga; *Предотвратить смерть. Умереть своей смертью*. 3. kieno nors žūtis, sunaikinimas; *Смерть таланта. Смерть души*.

Iš lietuvių, anglų ir rusų žodynuose pateiktų apibrėžčių matyti, kad mirtis visų trijų tautų kalbose apibrėžiama gana panašiai - kaip gyvybės nutrūkimas, gyvo organizmo žūtis ar egzistencijos baigtis. Tačiau atidžiau pažvelgus į mirties sampratą visų trijų tautų pasaulėvaizdyje matyti, kad mirtis lietuviams, anglams ir rusams yra kur kas daugiau nei gyvybės baigtis. Kaip jau buvo minėta, gyvenimas ir mirtis yra du, vienas nuo kito neatsiejami žmogaus gyvenimo reiškiniai. Dar pagonybės laikais lietuviai, anglai ir rusai į mirtį žiūrėjo kaip į

pereinamąjį žmogaus egzistencijos etapą, kuomet iš žemiškojo gyvenimo siela pereina į pomirtinį pasaulį, kur toliau tęsia savo gyvenimą.

Mirtis, pasak R. Račiūnaitės, D. Senvaitytės (2001:163) – žmogaus egzistencijos baigtis, kurios neįmanoma išvengti. Lietuvių pasaulėvaizdyje mirčiai dažniausia suteikiamas liemos, dažnai neregės moters, vilkinčios baltu rūbu ar apsigobusios balta drobule, pavidalas. Ši aukšta, su dalgiu ant peties, būtybė žinoma Giltinės vardu (ibid.p.163). Įdomu tai, kad dėl savo neregystės, Giltinė kartais gali pakirsti ne tą, kuriam buvo nulemta mirti. Dar senovėje lietuviai tikėjo, kad po mirties žmogaus siela kopina į aukštą kalną, dar vadinamą Vėlių Kalneliu, kur dažniausia būdavo lokalizuotas pomirtinis pasaulis (Račiūnaitė, Senvaitytė, 2001:163). Kadangi į mirtį buvo žiūrima kaip į natūralų reiškinį, žmonės mirčiai ruošdavosi iš anksto ir pasitikdavo ją ramiai.

Kaip ir senovės lietuviai, keltai taip pat tikėjo amžinu sielos gyvenimu. Po mirties siela iškeliavė į Anapilį, kur toliau tęsdavo savo gyvenimą (Wood, 2005:134). Anapilis keltų pasaulyje – ypatinga vieta kurią sudaro mirusiųjų žemė, dievų karalystė, pasakiškos salos, povandeninis pasaulis bei fėjų kauburiai (ibid.p.43). Pastebėtina, kad toks anapusinio pasaulio suskirstymas būdingas tik keltams. Lietuvių ar rusų kultūrose tokio anapusinio pasaulio suskirstymo aprašymo nerasta. Tai, kad į anapustinį pasaulį draudžiama įžengti kol neatėjo laikas, leidžia daryti prielaidą, kad senovės keltai tikėjo, jog kiekvienam yra nulemta kada ateis mirtis. Įdomu tai, kad keltų tikėjime žmonės miršta ta tvarka, kuria gimė, t.y. jaunesni niekuomet nemiršta anksčiau už vyresnius (Wood, 2005:44).

Rusų tautos požiūris į mirtį susiformavo įtakojamas pagonybės bei provoslavizmo. Rusai, kaip lietuviai ir keltai mirtį suvokia kaip neišvengiamą žmogaus gyvenimo reiškinį, su kuriuo reikia susitaikyti. Nuo seno vyravo tikėjimas, kad mirtis laukia tik piktų žmonių, o tų, kurie yra geri – laukia amžinas gyvenimas. „Antinomija gėris – blogis pateikta aspektu gyvenimas ir mirtis: blogis – tai mirtis, gėris – gyvenimas“ (Kolkova, 2008:10). Kaip pastebi N.A. Kolkova (2008:12), mirtis rusų pasaulėvaizdyje – tai vieno žmogaus gyvenimo pabaiga ir kito pradžia.

Taigi, iš arčiau pažvelgus į lietuvių, anglų ir rusų gyvenimo ir mirties sampratą, galima teigti, kad gyvenimas ir mirtis šių tautų pasaulėvaizdyje suvokiami gana panašiai. Gyvenimas ir mirtis suvokiami kaip tarpusavyje susiję ir vienas nuo kito neatskiriami žmogaus egzistencijos reiškiniai. Taip pat, visoms trimis tautoms būdingas tikėjimas sielos nemirtingumu ir gyvenimo tęsa pomirtiniame pasaulyje, kuris dar vadinamas Anapiliu.

II. Gyvenimo ir mirties simboliai lietuvių, anglų ir rusų pasakose

2.1. Gyvenimo simboliai lietuvių, anglų ir rusų pasakose

Surinktos medžiagos analizė rodo, kad visus lietuvių, anglų ir rusų pasakose rastus gyvenimo simbolius galima suskirstyti į šias kategorijas:

- Augalai ir vaisiai;
- Gyvūnai;
- Laikas;
- Gamtos reiškiniai
- Pasaulio elementai;
- Skysčiai;
- Kelionė;
- Daiktai ir objektai;
- Kūno dalys;
- Ritualai

Darbe kiekvienai kategorijai priskiriami simboliai analizuojami išsamiau, trumpai aptariant kiekvieno simbolio reikšmę analizuojamų tautų pasaulėvaizdyje bei pateikiant iliustracinių pavyzdžių. Taip pat, reikėtų atkreipti dėmesį, kad gyvybę, atgimimą, nemirtingumą bei ilgaamžiškumą reiškiantys simboliai darbe traktuojami kaip gyvenimo simboliai. Taip yra daroma remiantis *1.3. Gyvenimo ir mirties samprata lietuvių, anglų ir rusų pasaulėvaizdyje* (žiūrėti 16psl.) dalyje iš žodynų pateiktomis sąvokos *gyvenimas* apibrėžtimis.

2.1.1. Augalai ir vaisiai

Daugelyje pasaulio kultūrų nuo seno egzistuoja medžio kultas. Ne išimtis ir lietuvių, anglų ir rusų tautos, kadangi ir čia, dar nuo pagonybės laikų, ypatinga reikšmė suteikiama medžiui. Greta daugeliui pasaulio tautų būdingo Pasaulio medžio lietuviai nuo seno turi Gyvybės medį, kurio vaizdinių galima rasti ne tik tautosakoje, mitologijoje, bet ir liaudies mene, rūbų papuošimuose. Gyvybės medis - nesibaigiančios gyvybės simbolis (Dundulienė, 2008:9). „Dėl kasmetinio atsinaujinimo laikomas atgimimo, prisikėlimo, pergalės prieš mirtį simboliu“ (Lapinskienė, 2006:91). Vaismedžiai ir kiti lapuočiai traktuojami kaip gyvybės pergalės prieš mirtį, vaisingumo bei apsaugos simboliai. Amžinai žaliuojantys spygliuočiai medžiai – nemirtingumo simboliai (ibid.p.91). Ypatinga vieta medžiui skiriama ir slavų pasaulyje. Kadangi jungia dangų ir žemę ne tik erdvėje, bet ir laike, medis laikomas praeities priminimu,

amžinybės simboliu (Maslova, 2004:146). Įdomu tai, kad medis slavų pasaulyje taip pat laikomas ir žmogaus gyvenimo simboliu – „žmogui mirus – reikia nukirsti medį“ (Maslova, 2004:146). Keltų pasaulyje medis – jungtis tarp žemutinio ir aukštesnio pasaulio. „Lapuočiai atkartoja nenutrūkstamą gimimo, mirties ir atgimimo ciklą, o visžaliai atspindi amžinojo gyvenimo po mirties paradoksą“ (Wood, 2000:29). Pastebėtina, kad medžiai – vieni seniausių ir daugiaprasmiškiausių simbolių ne tik lietuvių, bet ir anglų bei rusų kultūrose.

APELSINMEDIS. Rastas tik 1 pavyzdys anglų pasakose. Lietuvių ir rusų pasakose pavyzdžių su šiuo simboliu nebuvo rasta.

Kaip rodo anglų pasakose rastas pavyzdys, vienas iš gyvybės simbolių šios tautos kultūroje – žydintis apelsinmedis.

*Now, by great good chance, St. George was flung under the shade of a **flowering orange tree**, whose fragrance hath this virtue in it, that no poisonous beast dare come within the compass of its branches. So there the valiant knight had time to recover his senses, until with eager courage he rose, and rushing to the combat, smote the burning dragon on his burnished belly with his trusty sword Ascalon; and thereafter spouted out such black venom, as, falling on the armour of the Knight, burst it in twain (Steel, 1918, iš <http://www.mainlesson.com>).*

Tai, kad apelsinmedis nėra lietuvių ar rusų kultūrose būdingas medis bei tai, kad su šiuo simboliu šių tautų pasakose nebuvo rasta pavyzdžių leidžia daryti prielaidą, kad apelsinmedis šiose kultūrose neturi ypatingos simbolinės reikšmės.

AŽUOLAS. Su šiuo simboliu lietuvių pasakose rasta 12, anglų pasakose – 10, rusų pasakose – 17 pavyzdžių.

Lietuvių kultūroje ąžuolas yra vienas iš Pasaulio bei Gyvybės medžio variantų. Panašiai kaip lietuviai, slavai ąžuolą nuo seno laiko Pasaulio medžio prototipu (Maslova, 2004:146). Lietuvių ir slavų kultūrose pagarba ąžuolui atkeliavo dar iš pagonybės laikų, kuomet šie medžiai buvo laikomi šventais ir ypatingais. ąžuolų giraitėse būdavo atnašaujamos aukos dievams, renkamosi aptarti svarbių reikalų, spręsti įvairių klausimų (Dundulienė, 2008:28-29, Rošal, 2007:736-37). Kadangi ąžuolas nuo seno turėjo ypatingą reikšmę daugelyje pasaulio kultūrų, per ilgus šimtmečius šis medis įgavo ne vieną simbolinę reikšmę. Lietuvių, anglų ir rusų kultūrose ąžuolas buvo laikomas ne tik stiprybės, ištvėmės, ilgaamžiškumo, bet ir nesibaigiančios gyvybės simboliu. Tai patvirtina ir surinkti pavyzdžiai.

Įdomu tai, kad, skirtingai nei rusų pasakose, kur paprastai herojus iš medžio atvirsta žmogumi, lietuvių pasakose žmogus kartais virsta medžiu. Tai galima būtų paaiškinti tuo, kad atsiradus vėlių kultui, kaip pastebi P. Dundulienė (2008:8), imta tikėti, kad po mirties žmogaus siela gyvenimą tęsia augaluose, dažniausia medžiuose. Vyrų siela paprastai pereidavo į ąžuolus, beržus ar uosius, moterų – į liepas. Taigi, kaip rodo pavyzdžiai, ąžuolas lietuviams – amžino sielos gyvenimo, nemirtingumo simbolis.

Ir dabar ąžuolas, uosis ir beržas yra visų stipriausieji mūsų medžiai, o drebulė ir šiandien, mažiausio vėjelio pučiama, pradeda drebėti už tai, kad drebėjo prieš savo dėdes ir išdavė tikrą tėvą ir motiną (Keturakis, 1996:19).

Lietuvių pasakose taip pat rasta pavyzdžių, kur ąžuolas auga ten, kur kažkada gyveno žmonės.

Žmogus pradėjo pasakoti, kad čia labai seniai gyveno vienas toks ūkininkas su žmona ir vaikučiais ir dar turėjo seną motiną, kuri, sako, buvo labai nedora moteriškė. Paskiau pasakė, kaip tas ūkininkas išėjo kažkokiu atsiųstu gražiu arkliuku ir nebegrįžo, o žmona su vaikais ir motina jau mirė. Ir tas namas supuvo, o toj vietoj išaugo šeši dideli ąžuolai (Keturakis, 1996:90-91).

Surinkti pavyzdžiai rodo, kad lietuviai, apibūdindami ąžuolą, paprastai pabrėžia jo dydį, galybę. Tai atskleidžia ir aukščiau pateiktas pavyzdys. Tuo tarpu anglai, kaip ir rusai, pabrėžia jų ilgaamžiškumą, žalumą.

*Never were their hearts gladdened by the song and dance of the children issuing forth from amongst **the ancient oaks** of the forest (Jacobs, 2004:6).*

*After a while as she sat under the shade of **a green oak tree** she looked up and spied a sprightly dove sitting high up on one of its branches (Jacobs, 1984:159).*

*Привязал Фомка сильномогучего коня к **столетнему дубу**, взобрался на дерево, да и вспрыгнул на коня верхом (Afanasev, 1957: 241).*

*Прибежал в чистое поле под **зеленый дуб**, где его Иван-царевич дожидался, и сказал ему:*

— Иван-царевич, садись поскорее на меня, на серого волка (Русская народная сказка. <http://hyaenidae.narod.ru>).

Kaip jau buvo minėta anksčiau, medžio kultas skirtingais pavidalais egzistavo daugelyje pasaulio kultūrų. Ne išimtis ir lietuviai, anglai ir rusai. Surinktoje rusų kalbos medžiagoje pastebėta, kad ąžuolas čia vaizduojamas ir kaip *motinos medis* (матеренное дерево).

Tai, kad tokių pavyzdžių nebuvo rasta lietuvių ar anglų pasakose laidžia daryti prielaidą, kad tokia ąžuolo samprata būdinga tik rusų kultūrai.

Как материй дуб промеж тонкими кустами вересовыми, что вершиною в небо взвивается, - значит великий князь промеж своими князьями и боярами (Afanasiev, 1957:37).

Pavyzdžiai atskleidė panašumų tarp lietuvių ir rusų kalbų – ąžuole neretai slepiasi herojus, norintis išsigelbėti nuo pavojaus, ar mirties (*raganos, slibino*).

Tai jau tą qžuolą kirsti, krimsti ir dantimis, kad nugriūtų! O Lipnikėlis jau sėdi, dreba (Kerbelytė, 1990:15).

А Ивашко переговаривает её с верху дуба: «Покатайся, поваляйся, Алёнкина мясца наевшись!» — «Мне что-то послышалось», — говорит ведьма (Русская народная сказка. <http://hyaenidae.narod.ru>).

Taip pat, rusų pasakose ąžuolai - dangų siekiantys galiūnai. Žemiau pateiktame pavyzdyje ąžuolas akivaizdžiai primena Pasaulio medžio „šaknimis apkabinusio žemę, o šakomis laikančio dangų“ vaizdinį (Maslova, 2004:146).

Стоит тот дуб, вершиной в облака упирается, корни на сто верст в земле раскинул, ветками красное солнце закрыл (Anikina, 1990:162).

BERŽAS. Su šiuo simboliu lietuvių, anglų ir rusų pasakose rasta po 1 pavyzdį.

Lietuvių kultūroje beržas yra ne tik gyvybės bei švaros simbolis, bet ir vienas iš Gyvybės medžio variantų. Slavų pasaulyje beržas ypač mylimas bei gerbiamas medis. Panašiai kaip lietuviai, slavai beržui suteikia ne tik gyvybės, bet ir švaros, pavasario, nekaltumo simbolines reikšmes. Tikima, kad beržo sula turi gydančiųjų galių (Rošal, 2005:731-32).

Vienoje iš lietuvių pasakų beržu motina paverčia savo sūnų. Taigi, beržą galima traktuoti ir kaip amžinos gyvybės, nemirtingumo simbolį. Šis pavyzdys taip pat patvirtina lietuvių tikėjimą, kad po mirties žmogaus siela gyvenimą tęsia medžiuose.

Ir dabar ąžuolas, uosis ir beržas yra visų stipriausieji mūsų medžiai, o drebulė ir šiandien, mažiausio vėjelio pučiama, pradeda drebėti už tai, kad drebėjo prieš savo dėdes ir išdavė tikrą tėvą ir motiną (Keturakis, 1996:19).

Panašus pavyzdys, kur beržas laikomas nemirtingumo, amžino sielos gyvenimo simboliu, rastas ir rusų pasakose. Tai galima būtų paaiškinti ir tuo, kad kai kurios slavų tautos

tikėjo, kad po mirties į beržą pereina mirusiojo siela (Maslova, 2004:148). Taigi, kaip rodo pavyzdžiai, tikėjimas sielos perėjimu po mirties į medį būdingas ne tik lietuviams, bet ir rusams.

Видит – стоит стройная белая берёзка, а под ней бугорок, а на нём вокруг цветы алые, лазоревые, а над цветами тростинка (Beliakova, 1986:121).

Anglų kultūroje viena iš pagrindinių beržo simbolinių funkcijų – apsauga nuo blogio (Shepherd, 2002:243). Tačiau šis medis taip pat laikomas ir gyvybės, augimo bei atsinaujinimo simboliu.

*First they went over the bridge, and then past the trunk of **the birch tree**, and then past the old hag who sat in the cleft of the rock spinning, and they went by so fast that Cinderlad could not hear what the old hag screeched after him, but just heard enough to understand that she was terribly enraged (Lang, 1923:352).*

DREBULĖ. Su šiuo simboliu rastas tik 1 pavyzdys lietuvių pasakose. Anglų ir rusų pasakose tokių pavyzdžių nebuvo rasta.

Drebulė dažnai vadinama išdavystės medžiu, taip pat laikoma skausmo simboliu (Lapinskienė, 2006:40). Tačiau lietuvių pasakose rastas pavyzdys rodo, kad drebulė lietuvių kultūroje traktuojama ir kaip nemirtingumo, amžinybės simbolis. Motinai pavertus tėvą išdavusią dukrą drebule ši pasmerkiamą amžinam gyvenimui medžio pavidalu.

*Ir dabar ažuolas, uosis ir beržas yra visų stipriausieji mūsų medžiai, o **drebulė** ir šiandien, mažiausio vėjelio pučiama, pradeda drebėti už tai, kad drebėjo prieš savo dėdes ir išdavė tikrą tėvą ir motiną (Keturakis, 1996:19).*

Kadangi anglų ir rusų pasakose nebuvo rasta pavyzdžių kuriuose drebulei suteikiama gyvenimo simbolinė reikšmė galima daryti prielaidą, kad šių tautų kultūrose šis medis nefunkcionuoja kaip gyvenimo simbolis. Tai patvirtina ir tai, kad tokia šio augalo reikšmė nenurodoma simbolių žodynuose bei enciklopedijose kuriais remiamasi šiame darbe.

EGLĖ. Su šiuo simboliu lietuvių pasakose rasti 8 pavyzdžiai, anglų pasakose – 1 pavyzdys. Rusų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Kaip jau buvo pastebėta anksčiau, spygliuočiai medžiai daugelyje kultūrų laikomi nemirtingumo, gyvybės įsikūnijimo simboliu. Lietuvių kultūroje eglė yra vienas iš Gyvybės medžio analogų. Kadangi tai amžinai žaliuojantis medis, visų pirma, eglė laikoma amžino gyvybingumo simboliu. Simbolių enciklopedijoje (prieiga internete: <http://symbolarium.ru>) šis

medis apibūdinamas kaip gyvybinės jėgos įsikūnijimas, gerovės, amžinumo simbolis. „Tikėta, kad ji nubaido piktąsias dvasias, todėl atneša sėkmę, sveikatą, pašalina blogį, yra narsumo, drąsos, geros nuotaikos, nemirtingumo, ilgo amžiaus, išdidumo ir karališkosios garbės simbolis“ (Lapinskienė, 2006:44). Tuo tarpu keltų kultūroje eglė laikoma Gimimo medžiu (Birth Tree), todėl gimdymo metu buvo deginamos eglės šakelės. Slavų pasaulyje požiūris į eglę skiriasi. Čia eglė dar pagonybės laikais buvo laikoma Mirties medžiu. Eglės šakelės barstomos ant mirusiojo kapo simbolizavo žmogaus gyvenimo žemėje laikinumą.

Lietuvių pasakose eglėje dažniausiai paukščiai suka lizdus, peri vaikus.

Lauko balandis dažnai tūpdavo ant viršūnės, sūpuodamas paūbaudavo ant liaunų, visada žaliuojančių šakų. Daug vasarų eglės viršūnėje sukosi sau lizdą pilkas erelis, augindavo vaikus (Dovydenas, 2004:46).

Tarp lietuvių, anglų ir rusų pavyzdžių rasta ir panašumų - eglėje, bėgdamas nuo pavojų ar mirties, slepiasi pasakos herojus.

Žiūri žmogus – vienos eglės viršūnėje guli susirangiusi gyvatė ir sako:

- *Žmogeli, susimildamas, išgelbėk mane nuo mirties! (Keturakis, 1996:114).*

*Just as the youth had flung all the hides with the spikes over Dapplegrim, and the tar over the field, and had got safely up into **the spruce fir**, a horse came with flame spouting from his nostrils, and the tar caught fire in a moment; and Dapplegrim and the horse began to fight until the stones leapt up to the sky (Lang, 1923:254).*

Taip pat lietuvių pasakose rastas pavyzdys kuriame eglė virsta moteris. Šiuo atveju eglę galima traktuoti kaip nemirtingumo, amžino sielos gyvenimo simbolį.

O sūnums taip pasakė:

- *Stokit, sūneliai, stipriais medeliais,*

Aš, jūsų mamelė, liksiuos eglelė (p.19)

GILĖ. Rastas tik 1 pavyzdys rusų pasakose. Lietuvių ir anglų pasakose pavyzdžių su šiuo simboliu nerasta.

Gilė – gyvenimo, vaisingumo bei nemirtingumo simbolis. Keltų žyniai druidai prieš pranašaudami valgydavo giles (Biedermann, 2002:54). Įdomu tai, kad, nors gilė, kaip gyvenimo simbolis, būdinga ne tik lietuviams, bet ir keltams bei rusams, tačiau surinktoje medžiagoje šis simbolis buvo rastas tik rusų kalboje.

*Долго ли, коротко ли они ели, только старуха уронила один **желудь** в подполье. Пустил желудь росток и в небольшое время дорос до полу (Anikina, 1990:109).*

GLUOSNIS. Pavyzdžių su šiuo simboliu lietuvių ir rusų pasakose rasta po 1 pavyzdį. Anglų pasakose pavyzdžių su šiuo simboliu nerasta.

Nors daugelyje kultūrų gluosnis yra siejamas su sielvartu, ar laikomas išminties šaltiniu, tačiau lietuvių kultūroje šis medis yra vienas iš Gyvybės medžio variantų. Tai gyvybingumo, ilgo amžiaus, augimo ir vaisingumo simbolis (Lapinskienė, 2006:56). Slavų pasaulyje gluosnis taip pat laikomas gyvybinės jėgos, augimo simboliu (Энциклопедия символов, iš: <http://symbolarium.ru>). Tai įrodo ir lietuvių ir rusų pasakose rasti pavyzdžiai.

*Einu prie savo kumelaitės, gi žiūriu – tas **gluosnis**, kur aš ją prismeigiau, išaugęs ligi pat dangaus (Keturakis, 1996:26-27).*

*Бросил старик ей гузённую кишочку; она взяла, посадила её к верее — вырос **ракитов куст**, на нём красуются сладкие ягодки, на нём сидят разные пташечки да поют песни царские и крестьянские (Русская народная сказка, iš <http://hyaenidae.narod.ru>).*

KRIAUSĖ. Su šiuo simboliu 3 pavyzdžiai rasti lietuvių pasakose. Anglų ir rusų pasakose tokių pavyzdžių nebuvo rasta.

Lietuvių kultūroje kriaušė – vienas iš Gyvybės medžio variantų. „Kadangi brandina vaisius, nuolat miršta ir atsinaujina, simbolizuoja amžinybę“ (Lapinskienė, 2006:74). Tai, kad kriaušė lietuvių kultūroje laikoma nemirtingumo, amžinumo simboliu įrodo ir žemiau pateiktas pavyzdys, kuriame šis medis išauga ant mirusių vaikų kapo.

*O ta obelis ir **kriaušė** išaugo ant tų vaikų kapo: obelis ant mergaitės kapo, o kriaušelė – ant berniuko (Kerbelytė, 1990:227).*

Tai, kad pavyzdžių su šiuo simboliu nebuvo rasta anglų ir rusų pasakose leidžia daryti prielaidą, kad kriaušė šių tautų pasaulėvaizdyje neturi gyvenimo simbolinės reikšmės.

LAURAS. Su šiuo simboliu 2 pavyzdžiai rasti anglų pasakose. Lietuvių ir rusų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Paprastai lauras laikomas pergalės ir šlovės simboliu - būtent lauro lapų vainiku puošiamos nugalėtojų galvos. Tačiau daugelyje kultūrų šis medis laikomas ir nemirtingumo simboliu (Lapinskienė, 2006:82). Viena iš tokių kultūrų – anglai, kadangi pavyzdžių su šiuo

simboliu rasta būtent anglų pasakose. Lietuvių ar rusų pasakose ant mirusiojo kapo paprastai išauga beržas ar kriaušė, o anglų pasakose vienas iš tokių augalų yra lauras.

*One day there were words said that made the girl a woman, and when she awoke on the next morning, her father's grave was overgrown with **laurel bushes**, and her mother's grave was lost under a wealth of flowering myrtle (Glover, 1919:149).*

LIEPA. Anglų pasakose rastas tik 1 pavyzdys. Lietuvių ir rusų pasakose pavyzdžių su šiuo simboliu nerasta.

Liepa - moteriškumo, grožio simbolis. Lietuvių kultūroje liepos medis yra vienas iš Gyvybės medžio variantų, sietas su moters gimine, dangumi (Lapinskienė, 2006:84). Įdomus požiūris į liepą slavų kultūrose – čia liepa nuo seno laikoma medžiu-gimdytoju. Liepos slavams suteikdavo ne tik pastogę, bet ir įvairius buities daiktus (Rošal, 2005:744-445). Nors lietuvių ir rusų kultūrose liepos medis nuo seno užėmė ypatingą vietą, tačiau pavyzdžių su šiuo simboliu rasta tik anglų pasakose. Rastas pavyzdys kuriame gyvybės simbolinė reikšmė suteikiama žydinčiam liepos medžiui.

*So they went together to the King's palace, and when they got there the damsel regained her beauty and began to talk, the horse became so fat and sleek that every hair glistened; the light shone from the bird and it began to sing; **the linden tree began to blossom** and its leaves to sparkle, and the damsel said, "He is the one who has saved us" (Wiggins, Smith, 1911:44).*

MIRTA. Lietuvių pasakose rastas 1 pavyzdys, anglų pasakose – 4 pavyzdžiai. Rusų pasakose pavyzdžių su šiuo simboliu nerasta.

Mirta, kaip ir daugelis kitų surinktoje medžiagoje rastų simbolių, turi daug reikšmių. Šis augalas laikomas nemirtingumo, sėkmės, džiaugsmo, meilės, nekaltybės simboliu (Lapinskienė, 2006:95). V. Rošal (2007:746) atkreipia dėmesį į tai, kad mirta laikoma ne tik jautrios meilės, laimingos santuokos, bet ir ilgaamžiškumo bei harmonijos simboliu. Todėl kai kuriose kultūrose vyravo paprotys, ištekinant dukrą už vyro, pasodinti mirtos ūglį.

Surinktos medžiagos analizė atskleidė, kad lietuvių ir anglų kultūrose mirta traktuojama ir kaip gyvybės simbolis. Taip pat reikėtų pastebėti, kad lietuvių kalboje mirtos simbolis naudojamas perkeltine prasme – čia Mirtos vardu vadinama maža mergaitė.

*Auksinėse knygoje karaliaus duktė buvo įrašyta Mirtos Lydijos vardais, bet dvariškiam ir krašto žmonėm tai buvo neparanku, todėl ją vadino **Mirtos Lapeliu** (Dovydenas, 2004:62).*

Visuose anglų kalbos pavyzdžiuose ryškus žydinčios mirtos vaizdas.

*The little people who crowded the aisle, although they all look very sorrowful, were not dressed in any mourning garment--so far from it they wore wreaths of little roses, and carried **branches of the blossoming myrtle** (Hartland, 1890).*

*One day there were words said that made the girl a woman, and when she awoke on the next morning, her father's grave was overgrown with laurel bushes, and her mother's grave was lost under **a wealth of flowering myrtle** (Glover, 1919:149).*

*A grove of date-palms rose behind its garden, which was edged with scarlet cactus blossoms and **sweet flowering myrtle** (Glover, 1919:188).*

Tai, kad pavyzdžių su šiuo simboliu nebuvo rasta rusų pasakose leidžia daryti prielaidą, kad mirta rusų pasaulėvaizdyje neturi ypatingos simbolinės reikšmės.

MEDIS. Lietuvių pasakose rastas 1 pavyzdys, anglų – 3, rusų – 2 pavyzdžiai.

Medis – tai neišsenkančios gyvybinės energijos, gyvybės, žemės jėgos, augimo simbolis. Surinktos medžiagos analizė parodė, kad medžiai, kaip gyvybės, amžino gyvenimo simboliai, būdingi lietuvių, anglų ir rusų tautų pasaulėvaizdyje. Tai galima paaiškinti tuo, kad šiose kultūrose, dar pagonybės laikais, egzistavo medžių kultai, buvo tikima, kad medžiai turi stebuklingų galių. Reikėtų pastebėti, kad paprastai gyvybės simboliu laikomas žaliuojantis, žydintis medis (Rošal, 2005:723)

*Priėjęs žiūri – **medžiai** sode **žaliuoja**, paukščiai visoki gieda, žvėrys rėkia (Keturakis, 1996:131).*

Panašiai kaip lietuvių ar rusų tautų pasakose, anglų pasakose taip pat rastas pavyzdys, kuriame medžiu virsta žmogus.

*Then he wished himself a black dog, and he was so; then **a green tree**, and he was so (Rhys, 1913:93).*

*Вынул из мешка одно зернышко и бросил наземь – в ту же минуту выросло **вековое дерево**, на том дереве дорогие плоды красуются, разные птицы поют, заморские коты сказки сказывают (Anikina, 1990:324).*

GYVENIMO MELIONAS. Surinktoje medžiagoje su šiuo simboliu rastas tik 1 pavyzdys anglų pasakose. Lietuvių ir rusų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Analizuojant anglų kalbos medžiagą rastas pavyzdys kuriame minimas gyvenimo melionas (the Melon of Life) galintis atgaivinti mirusįjį. Tuo tarpu lietuvių ir rusų pasakose tokių pavyzdžių nebuvo rasta, todėl galima daryti prielaidą, kad gyvenimo melionas, kaip vienas iš gyvybės simbolių, būdingas tik anglų kultūrai.

*While she was gone the princess came in and found the young man dead, and she cried and was very sad. But at last she thought of **the Melon of Life** locked in the closet and ran and brought it and held it before the young man's nostrils. No sooner did she do that than the young man sneezed seven times and sat up saying, "Oh, what a sound sleep I have had!" (Johnson, 1905:320-21).*

OBELIS. Lietuvių pasakose rasta 22 pavyzdžiai, anglų – 4, rusų – 9 pavyzdžiai.

Daugelyje kultūrų obelis yra žinoma kaip pažinimo medis. Lietuvių kultūroje obelis yra vienas iš Gyvybės medžio variantų. Dėl ciklinio atsinaujinimo – žydėjimo pavasarį, vaisių vedimo vasarą, bei lapų numetimo rudenį – obelis laikoma amžinumo simboliu (Lapinskienė, 2006:104). Pasak V. Rošal (2007:756), tai vaisingumo, vienas iš Motinos Žemės simbolių. Obelis taip pat laikoma gėrio ir blogio pažinimo medžiu. „Mituose seniausias gėrio ir blogio pažinimo medis (obelis), kaip ir kitų variantų Gyvybės medžiai, augęs rojaus viduryje“ (Dundulienė, 2008:74). Keltų pasaulyje obelis užėmė ypatingą vietą. Obelų giraitė, ar sodas, buvo laikoma amžino poilsio vieta keltų didvyriams. Taip pat, keltai tikėjo, jog auksinė obelės šaka (*silver bough*) buvo raktas į Anapustinį dievų pasaulį (Shepherd, 2002:255). Tačiau, nepaisant sąsajų su Anapusiniu pasauliu, obelis, kaip ir jos vaisius obuolys, taip pat yra laikoma tyrumo bei motinystės simboliu.

Lietuvių, anglų ir rusų kalbose obelis neretai vaizduojama kaip gausiai apkibusi vaisiais.

*Tada apsirengė jaunesnioji sesuo ir išėjo ieškoti broliuko. Eina, eina, rado **obelį** – apaugusi obuoliais (Kerbelytė, 1990:33).*

*Then she went on a little bit farther, and came to **an apple tree**, so loaded with fruit that its branches were breaking down, and the tree said, "Little girl, little girl, help me shake my fruit. My branches are breaking, it is so heavy." (Jacobs, 2004:101-102).*

*У того царя Выслава Андроновича был сад такой богатый, что ни в котором государстве лучше того не было; в том саду росли разные дорогие деревья с плодами и без плодов, и была у царя одна **яблоня любимая**, и на той яблоне росли яблочки все золотые (Русская народная сказка, iš: <http://hyaenidae.narod.ru>).*

Tik lietuvių kalbos pavyzdžiuose pastebėta, kad obelis išauga iš tam tikro, į žemę įkasto daikto, pavyzdžiui danties.

Tarnaitė naktį tą dantį užkasė po karaliaus langu. Kitą rytą ten buvo išaugusi didelė obelis ir aplipusi puikiais obuoliais, kurių pasaulyje dar nebuvo (Masaitienė, 2001:29).

Tuo tarpu tarp anglų ir rusų pasakų pastebėta ir panašumų. Pasakos herojus, bėgdamas nuo persekiotojų (paprastai raganos) prašo obels jį paslėpti ir taip išgelbėti nuo mirties.

*First of all she went up to **the apple-tree**, and said, "Apple-tree, apple-tree, hide me; and if anyone shall ask thee whether thou hast see me, say 'I have not.'" So the apple-tree promised to hide her. (Addy, 1895:12).*

- Яблоня, матушка, спрячь меня! - Поешь моего лесного яблочка.

*Девочка поела и спасибо сказала **Яблоня** ее заслонила ветвями, прикрыла листьями. Гуси-лебеди не увидели, пролетели мимо (Anikina, 1990:87).*

OBUOLYS. Su šiuo simboliu lietuvių pasakose rasti 26 pavyzdžiai, anglų - 4, rusų pasakose – 14 pavyzdžių.

Paprastai daugeliui kultūrų obuolys yra žinomas kaip gundymo ženklas. Būtent obuolį Ieva, sugundyta žalčio, nuskynė nuo Pažinimo medžio ir davė Adomui. Kalbant apie simbolines šio vaisiaus reikšmes reikėtų atkreipti dėmesį, kad obuolys turi ne vieną simbolinę reikšmę. Apvali obuolio forma primena Žemę, todėl neretai šis vaisius yra laikomas amžinybės simboliu (Lapinskienė, 2006:104). Obuolys taip pat yra žinomas kaip Žemės, gyvenimo, sveikatos, atjauninimo, nemirtingumo simbolis, neretai jis dar vadinamas „raktu į nemirtingumą“. Įdomu tai, kad Rusijoje vyravo paprotys dėti obuolį ant mirusiojo kapo (Иллюстрированная энциклопедия символов, 2003:710). Suvalgius auksinį obuolį žmogus vėl tapdavo jaunas.

Pavyzdžiuose atsispindi, kad tiek lietuviai, tiek rusai obuoliams suteikia didelę vertę. Šių tautų pasakose rasta nemažai pavyzdžių kuriuose ant obels auga auksiniai, deimantiniai ar sidabriniai obuoliai. Tuo tarpu anglų pasakose rastas tik vienas toks pavyzdys kuriame minimas aukso obuolys.

*Parodė jam aukso obelį. Trijų rūšių **obuoliai** ant tos obels: **aukso, sidabro ir deimanto** (Verseckas, 1997:97).*

*There was once upon a time a king who had a garden; in that garden there was an apple tree, and on that apple tree there grew **a golden apple** every year; but when the time came to pluck the*

apple it was gone, and no one knew who took it or what became of it; but gone it was (Wiggin, Smith, 1911:37).

Глядь — стоит яблоня с золотыми и серебряными яблочками; Иван-царевич да Иван, кухаркин сын, пустились было яблочки рвать, да Иван Быкович наперед заскакал и давай рубить яблоню крест-накрест — только кровь брызжет (Русская народная сказка, iš: <http://hyaenidae.narod.ru>).

Kituose anglų pasakų pavyzdžiuose vertės suteikimas obuoliui nepastebėtas.

*He had still a long way to go, and by the time he got near London he could hear all the bells in the town ringing, but did not know what was the matter till he rode up to the palace, when he came to know that his father was recovered by his brothers' **apples** (Jacobs, 2004:152).*

*But the tree would not reply, and it shook its **apples** down on the old witch till she was glad to get away. She never found the boy, and he went home with the leather bag full of money, and after that he always prospered (Johnson. 1905:58).*

Taip pat reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad tik rusų pasakose buvo rasta pavyzdžių kuriuose minimi jauninantys obuoliai (молодильные яблоки), kurių suvalgius grįžta jaunystė. Tai leidžia daryti prielaidą, kad jauninantys obuoliai būdingi tik rusų tautai.

А молодец-удалец с молодильным яблоком и живой водою ускакал; заезжая к сёстрам, коней у них переменял и на своём опять примчался в свою землю (Русская народная сказка, iš: <http://hyaenidae.narod.ru>).

PUŠIS. Lietuvių pasakose rasti 5 pavyzdžiai, rusų pasakose – 1. Anglų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Pušis – amžinai žaliuojantis, ilgametis medis, todėl daugelyje kultūrų laikomas nemirtingumo, ištvėmės simboliu. Kaip ir eglė, pušis atbaidydavo bloga lemiančias jėgas. Kadangi pušis buvo laikoma ilgaamžiškumo, nemirtingumo simboliu, neretai pušys lietuvių ir slavų tautų buvo sodinamos kapinėse, o pušies šakelės naudojamos laidojimo ritualuose (Иллюстрированная энциклопедия символов, 2003:613).

*Taip susitarę, įkišo į **pušį** po peilį ir sukalbėjo: katras pirma sugriš į tą vietą, tuoj pažiūrės vienas kito peilį. Jeigu katro peilis bus surūdijęs, tai tas bus jau miręs (Stukas, 1989:66).*

*В бору стоят семь берез, восьмая – **сосна виловата**. На той сосне виловатой кукушечка-горюшечка гнездо свила и детей вывела (Anikina, 1990:116).*

Lietuvių pasakose taip pat rastas pavyzdys kur pušimi, kaip ir egle, virsta moteris. Taigi, tai įrodo, kad pušis lietuvių kultūroje suvokiama kaip nemirtingumo simbolis.

Kuo greičiausiai ji pavertė Mykolą seneliu, o pati pavirto į pušį ir liepė tam seneliui pušį kirsti (p.134).

RIEŠUTMEDIS. Rastas tik 1 anglų kalbos pavyzdys. Lietuvių ir rusų pasakose pavyzdžių su šiuo simboliu nebuvo rasta.

Įdomus pavyzdys rastas anglų pasakose, kur riešutmedžio žydėjimas suvokiamas kaip žmogaus gyvenimo simbolis.

*A double wedding, in fact, because, you see, the sick sister married the well prince and the well sister married the sick prince. And as **the nut tree blossoms**, so did they, and as the leaves fall down, they passed away (Keding, Douglas, 2005:114).*

ŽYDINTIS ROŽĖS KRŪMAS. Su šiuo simboliu rastas tik 1 anglų kalbos pavyzdys.

Anglų pasakose rasta pavyzdžių, kuriuose žydintis rožės krūmas laikomas gyvybės, nemirtingumo simboliu kadangi išauga bei pražysta ant mirusio vaiko kapo.

*So they buried the bones under the children's rose tree, and every day the little boy sat there and wept and wept for his lost playmate. One day **the rose-tree flowered** (Jacobs, 1989:16-17).*

SODAS. Lietuvių pasakose rasti 7 pavyzdžiai, anglų – 10, rusų – 7 pavyzdžiai.

Sodas – vienas iš daugiareikšmių simbolių. Krikščioniškose kultūrose sodas laikomas Rojaus atitikmeniu. Tačiau sodas taip pat laikomas kosminės tvarkos, skaistumo, tyrumo simboliu (Lapinskienė, 2006:144). Sodas taip pat laikomas ir dvasios simboliu.

Gretinant surinktus pavyzdžius pastebėta, kad lietuvių ir rusų pasakose sodui suteikiama gyvybės simbolinė reikšmė.

*Tenai buvo gražus gyvenimas su **sodu**, kur čiulbėjo paukščiai, žydėjo gėlės (Keturakis, 1996:101).*

*Near a pixy field in this neighbourhood there lived on a time an old woman who possessed a cottage and a very pretty **garden**, wherein she cultivated a most beautiful bed of tulips (Hartland, 1890, iš: <http://www.sacred-texts.com>).*

*Дальше идёт, смотрит — в **саду** дерево, а на дереве **золотые яблоки** меж собою говорят:*

— Кто нас с дерева стрясёт, тот себе возьмёт (Русская народная сказка, iš <http://hyaenidae.narod.ru>).

Rusų pasakose taip pat rasta pavyzdžių, kur sodas išauga ant mirusiojo kapo. Šiuo atveju sodą galima traktuoti kaip nemirtingumo, pergalės prieš mirtį simbolį.

А царь не знает никакого дела, едет к купеческой дочери в гости. Приехал на то место — нет ни дома, нет ни девицы, а только где она схоронена, там над ней сад вырос (Русская народная сказка, iš <http://hyaenidae.narod.ru>).

ŠEIVAMEDIS. Su šiuo simboliu rastas tik 1 pavyzdys anglų pasakose. Lietuvių ir rusų pasakose tokių pavyzdžių nebuvo rasta.

Šeivamedis britų tautosakoje glaudžiai susijęs su Sene (*the Crone*) – išmintinga moterimi, kuri yra viena iš Deivės Motinos, gyvybės davėjos, pavidalų (Hefner, iš <http://www.themystica.com>). J. Wood (2002:17), atkreipia dėmesį į tai, kad dėl gebėjimo keisti savo pavidalą – iš jaunos į seną, iš senos į jauną - Senė laikoma gyvenimo ciklo simboliu. Nors paprastai šeivamedžiui suteikiama mirties simbolinė reikšmė, tačiau jis taip pat yra atsinaujinimo ir atgimimo simbolis (Venefica, iš: <http://www.whats-your-sign.com>). Žydintis šeivamedis gali būti traktuojamas kaip atgimimo simbolis.

Šis simbolis rastas tik anglų pasakose, tad galima daryti prielaidą, kad šeivamedis, kaip gyvybės simbolis, nėra būdingas lietuvių ar rusų kultūroms.

*He thanked her, and went forth and passed under **the flowering elder**, and he heard the bell tolling, and he went on, and then there neighed a horse, and there ran up to him his own destrier (Gould, 1895:278).*

GĖLĖS. Lietuvių pasakose rastas 1 pavyzdys, anglų – 5, rusų – 4 pavyzdžiai.

Nors gėlė daugelyje kultūrų žinoma kaip grožio ir moteriškumo simbolis, tačiau tai ir gyvybės bei žemės jėgos simbolis (Lapinskienė, 2006:52). Pavyzdžių su šiuo simboliu rasta lietuvių, anglų bei rusų pasakose.

*Tik žiūri – šalia kelio tupi baltas vilkas, ant jo galvos – **gyvų gėlių** puokštė (Keturakis, 1996:87).*

*She would pluck the harebells in summer, and form a wreath of them for her hair, and would decorate the little lambs in spring with **pretty flowers** (Gould, 1895:165).*

*И тут увидел: **растет вдали цветок**, сияет – точно на стебельке в **огне** уголек лежат (Anikina, 1990:466).*

NENDRĖ. 3 pavyzdžiai rasti rusų pasakose. Lietuvių ir anglų pasakose tokių pavyzdžių nebuvo rasta.

Nendrė - daugeliui kultūrų būdingas daugiareikšmis simbolis. Dėl savo lankstumo nendrė laikoma lankstumo simboliu. Taip pat tai dvejonų, susitaikymo, teisingumo simbolis. Rusų kultūroje nendrė laikoma gyvybės, nemirtingumo simboliu. Tai patvirtina ir rasti pavyzdžiai, kuriuose nendrė išauga ant nužudytojo herojaus kapo.

*Завели в чащу, напали на Аленушку, убили и под березой схоронили, а к отцу с матерью поздно вечером пришли и говорят <...>. Видит – стоит стройная белая берёзка, а под ней бугорок, а на нём вокруг цветы алые, лазоревые, а над цветами **тростинка** (Beliakova, 1986:119-121).*

*А на Ваниной могилке вырос **тростник** (Kalugina, 1990:219).*

Kadangi pavyzdžių su šiuo simboliu lietuvių ir anglų kalbų medžiagoje nebuvo rasta galima daryti prielaidą, kad nendrė šiose kultūrose neturi tokios simbolinės reikšmės. Tai patvirtina ir V. M. Rošal (2005:778-79), pažymėdamas, kad keltų pasaulyje nendrė laikoma apsisvalymo, apsaugos nuo blogio simboliu, tačiau neužsimenama apie gyvybės ar gyvenimo simbolinę reikšmę.

PUMPURAS (ПОЧКА). Rastas tik 1 pavyzdys rusų pasakose. Lietuvių ir anglų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Kiekvieną pavasarį medžiai, krūmai ir kiti augalai apsipila pumpurais, kurie simbolizuoja ne tik gamtos atgimimą, bet ir naujos gyvybės pradžią. Tai įrodo ir žemiau pateikiamas pavyzdys.

*Под ногами у нее - мягкая весенняя земля. Кругом каплет, течет, журчит. **Почки на ветвях надулись**, и уже выглядывают из-под темной кожуры первые зеленые листики (Русская народная сказка, iš: <http://hyaenidae.narod.ru>).*

PUPA. Lietuvių pasakose rastas 1, anglų pasakose – 3 pavyzdžiai. Rusų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Pupa, pasak L. Lapinskienės (2006:125), laikoma laimės, vaisingumo, apsaugos nuo piktų dvasių simboliu. Tačiau surinktų lietuvių ir anglų kalbų pavyzdžių analizė atskleidė, kad pupa taip pat gali būti traktuojama ir kaip gyvybės, augimo simbolis. Lietuvių ir anglų pasakose iš pasodintos pupos išauga augalas.

*Pasodino bobutė tą pupelę palovy. **Pupelė** augo augo, užaugo lig lovos ir pradūrė lovą; paskui užaugo lig lubų ir lubas pradūrė (Keturakis, 1996:121).*

*When he woke up, the room looked so funny. The sun was shining into part of it, and yet all the rest was quite dark and shady. So Jack jumped up and dressed himself and went to the window. And what do you think he saw? why, **the beans** his mother had thrown out of the window into the garden, had sprung up into a big beanstalk which went up and up and up till it reached the sky. So the man spoke truth after all (Jacobs, 1894, iš: <http://www.sacred-texts.com>).*

SĖKLA. Tik rusų pasakose rasti 2 pavyzdžiai. Lietuvių ir anglų pasakose pavyzdžių su šiuo simboliu nerasta.

Sėkla – gyvenimo, naujos gyvybės simbolis. „Žemėje mirštanti sėkla, iš kurios išauga daigas, reiškia nuolatinę kaitą gamtoje tarp mirties ir naujos pradžios“ (Lapinskienė, 2006:137-38). Pavyzdžių su šiuo simboliu rasta tik rusų pasakose.

*– По какой дороге поедешь, по обеим сторонам кидай это **семя**: где оно упадет, там в ту же минуту деревья повырастут; на деревьях станут дорогие плоды красоваться, разные птицы песни петь, а заморские коты сказки сказывать (Anikina, 1990:324).*

ŠAKNELĖ. Su šiuo simboliu rastas 1 pavyzdys rusų pasakose. Lietuvių ir anglų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Rusų pasakose rastas įdomus pavyzdys, kuriame mirusysis atgyja patrynus į jį stebuklingą šaknelę. Taigi, šiuo atveju šaknelė gali būti traktuojama kaip gyvybinių jėgų, atgimimo simbolis.

*Они взяли **корешок**, нашли могилу Ивана-царевича, разрыли, вынули его, тем корешком вытерли. Иван-царевич встал: - Здравствуйте, дети мои милые! Как я долго спал! (Anikina, 1990:174).*

ŽIEDAI. Tik anglų pasakose rasti 2 pavyzdžiai. Lietuvių ir rusų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Pražydę augalų žiedai simbolizuoja naujos gyvybės pradžią, kadangi iš jų vėliau subręsta vaisiai. Pavyzdžių su šiuo simboliu rasta tik anglų kalbos pasakose.

*Then the groves become green; and birds build and sing for joy of the summer that follows; **blossoms begin to bloom**, and noble notes are heard in the woods (Rhys, 19133:72).*

Toliau pateikiama lentelė atspindi, kokie augalai ir vaisiai, rasti surinktoje medžiagoje, traktuojami kaip gyvenimo simboliai. Taip pat, kuriose kalbose jie sutampa ar yra išskirtinai būdingi tik lietuvių, anglų ar rusų kultūrai.

Lentelė 1

Augalai ir vaisiai kaip gyvenimo simboliai lietuvių, anglų ir rusų pasakose

Simbolis	Lietuvių pasakos	Anglų pasakos	Rusų pasakos
Apelsinmedis		*	
Ažuolas	*	*	*
Beržas	*	*	*
Drebulė	*		
Eglė	*	*	
Gilė			*
Gluosnis	*		*
Kriaušė	*		
Lauras		*	
Liepa		*	
Mirta	*	*	
Medis		*	*
Gyvenimo melionas		*	
Obelis	*	*	*
Obuolys	*	*	*
Pušis	*	*	
Riešutmedis		*	
Sodas	*	*	*
Šeivamedis		*	
Gėlės	*	*	*
Nendrė			*
Pumpuras			*
Pupa	*	*	
Rožės krūmas		*	
Sėkla			*
Šaknelė			*
Žiedai		*	

2.1.2. Gyvūnai

FENIKSAS (ФЕНИКС). Su šiuo simboliu rusų pasakose rastas tik 1 pavyzdys. Lietuvių ir anglų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Šis, į erelį panašus paukštis daugelyje kultūrų laikomas nemirtingumo, saulės simboliu. Taip pat tai pergalės prieš mirtį simbolis. Kaip pastebi V. M. Rošal (2005:361), feniksas geriausiai žinomas kaip atgimimo simbolis, kadangi kaskart atgimsta iš pelenų.

Reikėtų pastebėti, kad surinktoje medžiagoje pavyzdžių su šiuo simboliu rasta tik rusų pasakose.

*Промолчала Марьюшка, отошла в сторонку; а когда все спать легли, бросила Марьюшка перышко на пол и проговорила: - Любезный **Финист – ясный сокол**, явись ко мне, жданный мой жених (Anikina, 1990:147).*

GYVATĖ. Su šiuo simboliu 3 pavyzdžiai rasti tik lietuvių pasakose.

Šis gyvūnas – „tai šventų vietų, požemio karalystės saugotoja, amžinai negęstančios gyvybės ir jos atsinaujinimo (nes išsineria iš odos) bei neišsenkančios galios, išminties simbolis“ (Lapinskienė, 2006:54). Pavyzdžių su šiuo simboliu rasta tik lietuvių pasakose.

Įdomu tai, kad vienuose lietuvių kalbos pavyzdžiuose iš gyvatės atvirsta mergelė ar moteris.

*Močia pabudo rytą ir ieško, kur už trečią skatiką pirka. Už du yra. Atvožia geldą, randa pusę panelės, pusę **gyvatės**. Ir apvožė vėl. Atsikėlė sūnus. Klausia: - Kur tavo už trečią skatiką? Jis dar nesako. Dabar jis atvožia geldą – panelė gražiausia (Kerbelytė, 1990:172).*

O kituose, priešingai, moteris virsta, ar yra paverčiama, gyvate.

*Ogi su tarnaitė, kuri kadaise **buvo gyvate paversta** ir kuri per visą šią pasaką iš bėdų mūsų jaunikaitį vadavo (Liobytė, 1986:160).*

STEBUKLINGAS PAUKŠTIS (ЖАР-ПТИЦА). Pavyzdžių su šiuo simboliu rasta tik rusų pasakose – 3 pavyzdžiai.

Šis paukštis būdingas tik slavų kultūroje. Tai įrodo ir tai, kad pavyzdžių su šiuo simboliu buvo rasta tik rusų pasakose. Teigiama, kad stebuklingas paukštis kiekvieną rudenį miršta, o pavasarį atgimsta. Tai šiek tiek primena feniksą, kuris atgimsta iš pelenų. Taigi, galima teigti, kad šis paukštis slavų kultūroje – nemirtingumo, atgimimo simbolis.

***Жар-птица** встрепенулась и улетела, осталось у него в руке одно перо от ее хвоста (Anikina, 1990:139).*

2.1.3. Laikas

DIENA. Lietuvių pasakose rastas 1 pavyzdys, anglų – 2 pavyzdžiai. Rusų pasakose pavyzdžių su šiuo simboliu nerasta.

Tai laiko, aiškumo, žmogaus gyvenimo simbolis (Lapinskienė, 2006:38). Pavyzdžių su šiuo simboliu rasta lietuvių ir anglų pasakose. Rusų pasakose pavyzdžių nebuvo rasta.

Dienos, kaip žinot, vaikai, nesustoja, taip nesustojo ir malūnininko Baldžiaus Martyno dukters troškimai (Dovydenas, 2004:40).

*The bridegroom and his wife stayed a few days longer with the knight, and then they went to his place, a fine large castle, where they were as comfortable and happy as **the day was long** (Calder, 1910:5).*

PAVASARIS. Lietuvių pasakose rasti 2 pavyzdžiai, anglų – 6, rusų pasakose – 4 pavyzdžiai.

Neretai daugelyje kultūrų žmogaus gyvenimas tapatinamas ne tik su gamtos cikliškuoju kitimu, bet ir su metų laikų kaita. Pavasaris – laikotarpis nuo gimimo iki brandos, vasara – suaugusio žmogaus gyvenimas, rudenį – senatvė ir, galiausiai, žiema gali būti tapatinama su mirtimi. Taigi, pavasaris – tai gamtos prabudimo, gyvybės atsinaujinimo metas, kadangi būtent pavasarį gamta pabunda iš žiemos sąstingio, pasirodo pirmoji žaluma, medžiai apsipila žiedais, grįžta paukščiai ir gyvenimas prasideda iš naujo. Pavasaris – ne tik gamtos prabudimo, bet ir gyvybės pradžios simbolis.

Lietuvių pasakose rasti pavyzdžiai rodo, kad lietuvių kultūroje pavasaris suvokiamas kaip gamtos atgimimo, gyvybės simbolis. Būtent pavasarį atbunda gamta, prasideda naujas gamtos gyvenimo ratas.

*Pavasarij, kai kiti medžiai sprogsta, jisiai klausia:
- Ar jau metas sprogti? (Kerbelytė, 2006:52).*

Vieną pavasarį kieme, kur našlaitė buvo įspaudusi karvės kraujo lašą, atsivėrė tyras vyno šulinėlis, o darželyje, kur ji pakasė krauju suvilgytą prijuostę, išdygo labai graži obelė, visa sužydėjo ir vasarą nukaro aukso obuoliais (Liobytė, 1986:74).

Anglų kalboje pavasaris taip pat ryškus gamtos gyvybės pradžios simbolis. Iš žemiau pateiktų pavyzdžių matyti, kad būtent atėjus pavasariui gamta pabunda, augalai pasipuošia žiedais, viskas sužaliuoja bei atgyja.

*After Christmas comes Lent, and **spring** sets in, and warm showers descend. Then the groves become green; and birds build and sing for joy of the summer that follows; blossoms begin to bloom, and noble notes are heard in the woods (Rhys, 1913:72).*

*One day the rose-tree flowered. It was **spring** and there among the flowers was a white bird; and it sang, and sang, and sang like an angel out of heaven (Jacobs, 1989:17).*

Gilinantys į surinktus pavyzdžius pastebėta, kad rusų kalbai būdinga idioma *весна красна*, tuo tarpu kitose analizuojamųjų kalbų pavyzdžiuose tokių, ar panašių idiomų nerasta. Rusų kalbos, kaip ir lietuvių bei anglų, pavyzdžiuose, pavasarį taip pat pabunda gamta, atsiranda gyvybė. Taigi, galima teigti, kad visų trijų analizuojamų tautų pasaulėvaizdyje pavasaris yra vienas iš gyvybės, gamtos gyvenimo pradžios simbolių.

*Пришла **весна красна** – у лисы избенка растаяла, а у зайца стоит по-старому (Anikina, 1990:20).*

*В старопрежние годы в **красну весну**, в теплое лето сделалась такая срамота, в мире тягота – стали появляться комары да мошки, людей кусать, горячую кровь пускать (Anikina, 1990:111).*

*А все-таки Вазуза **весною** раньше просыпается и будит Волгу от зимнего сна (Русская народная сказка, iš: <http://hyaenidae.narod.ru>).*

2.1.4. Gamtos reiškiniai

LIETUS. Su šiuo simboliu 3 pavyzdžiai rasti anglų pasakose. Lietuvių ir rusų pasakose tokių pavyzdžių nebuvo rasta.

Kaip jau buvo minėta, lietus apvaisina žemę ir taip padeda užsimegztį gyvybei. Taigi, lietus gali būti traktuojamas kaip gyvybės pradžios simbolis. Taip pat tai ir vaisingumo simbolis (Shepherd, 2002:35). Tačiau, reikėtų pastebėti, kad lietus yra dviprasmiškas simbolis, kadangi turi ir neigiamą reikšmę. Neretai stiprus lietus ar potvynį sukelti liūtis laikoma Dievo rūstybės simboliu.

Lietuvių ir rusų pasakose pavyzdžių, kuriuose lietus perteikiamas kaip gyvybės simbolis, nebuvo rasta. Tuo tarpu anglų pasakose rasti pavyzdžiai parodė, kad šios tautos pasaulėvaizdyje lietus yra ryškus gamtos gyvenimo pradžios simbolis, kadangi po lietaus sužaliuoja gamta, pražysta augalai.

After Christmas comes Lent, and spring sets in, and warm showers descend. Then the groves become green; and birds build and sing for joy of the summer that follows; blossoms begin to bloom, and noble notes are heard in the woods (p.72).

2.1.5. Pasaulio elementai

UPĖ. Lietuvių pasakose rasti 9, anglų pasakose – 11, rusų pasakose – 7 pavyzdžiai.

Upės tėkmė - nuolatinio atsinaujinimo, gyvenimo simbolis. Kaip kiekviena upė turi pradžią ir pabaigą, taip ir žmogaus gyvenimas turi pradžią – gimimą, bei pabaigą – mirtį, į kurią keliauja. Taigi, upė gali būti traktuojama ne tik kaip praėjusio laiko, bet ir žmogaus gyvenimo simbolis. (Энциклопедия символов, iš: <http://symbolarium.ru>).

Tekanti upė, kaip gyvenimo simbolis, būdinga visų trijų tautų pasaulėvaizdyje.

*Senoji karalienė, jį suvysčius, neva dėjo į lopšį, o iš tiesų įmetė į skrynelę, užvožė dangtį ir, nunešusi prie **upės**, paleido **pasroviui** (Stukas, 1989:16).*

*The **river Ribble flows** by the town (Keding, Douglas, 2005:182).*

*День за днем – будто дождь дождит, а неделя за неделей – как **река бежит** (Beliakova, 1986:6).*

Išanalizavus surinktus rusų kalbos pavyzdžius pastebėta, kad rusams būdingas medaus upės (медовая река), kurios krantai yra iš kisieliaus (кисельные берега), įvaizdis. Tai galima traktuoti kaip gero, sotaus gyvenimo simbolį.

*Впереди степи широкие, луга бархатные, **реки медовые**, берега кисельные, горы в облака утираются (Anikina, 1990:150-151).*

Panašus simbolis rastas ir lietuvių pasakose. Įdomu, kad lietuvių kultūroje gero gyvenimo simboliu laikoma vynu kvepianti upė.

*Toliau rado **upę** – vanduo **vynu kvepia** (Keturakis, 1996:161).*

Lietuvių ir rusų pasakose rasta pavyzdžių kuriuose minima pieno upė. Taigi, galima daryti prielaidą, kad pieno upė lietuviams ir rusams – gero gyvenimo simbolis.

*Elenyt, neik: šita upė krauju verda, ana **upė pienu teka** (Keturakis, 1996:21).*

Сестра с братцем добежала до молочной реки (Anikina, 1990:87).

Sunkų, vargingą gyvenimą lietuvių kultūroje simbolizuoja krauju tekanti upė, kurios krantai iš ašarų.

Ale tas zuikutis draudė ją ir sakė:

- Onutė, seselė, neik pas jas: upė kraujais teka ir iš krašto ašarėlės (Basanavičius, 1993:58).

Anglų ar rusų pasakose pavyzdžių su tokia, ar panašia, simboline reikšme nerasta.

UPELIS. Lietuvių pasakose rastas 1, anglų pasakose – 9, rusų pasakose – 2 pavyzdžiai.

Pavyzdžiai rodo, kad lietuvių, anglų ir rusų kultūrose upelis taip pat laikomas vienu iš gyvenimo simbolių.

Truputį paėjus, pradėjo tekėti per kelią upelis (Vaitkūnas, 1998:56).

When she looked up, she was surprised to see by the margin of the stream an old woman, quite unknown to her, drawing out the thread as she basked in the sun (Jacobs, 2004:196).

Глядь – на том лугу ручеек протекает, на воде две серые утки плавают (Anikina, 1990:360).

ŠALTINIS. Lietuvių pasakose rasti 4, anglų – 5, rusų – 1 pavyzdys.

Šaltinis, kaip pastebi Lionė Lapinskienė (2006:151), dažnai laikomas ko nors pradžia, gyvybę teikiančių jėgų buvimo vieta. Simboline prasme šaltinis gali būti traktuojamas kaip žmogaus gyvenimo simbolis, kadangi kaip ir upė, šaltinis savo tekėjimu, nuolatiniu atsinaujinimu primena žmogaus gyvenimo tėkmę. Šis simbolis rastas lietuvių, anglų ir rusų pavyzdžiuose.

Lietuvių ir rusų kultūrose šaltinio, kaip ir upės, tekėjimas matomas kaip žmogaus gyvenimo tėkmės simbolis.

Sudavė tris sykius į tą akmenį, ir tuojau ištryško šaltinis ir pradėjo vanduo tekėti (Vaitkūnas, 1998:85-6).

В том саду из пригорка выбегала струей ключевая вода, а над ней был колодезь беломраморный (Anikina, 1990:281).

Pavyzdžių analizė parodė, kad lietuvių pasaulėvaizdyje šaltinis užima ypatingą vietą, kadangi šaltinyje neretai teka stebuklingas, gyvasis vanduo, galintis atgaivinti mirusįjį.

Vanagas nuskrido už devynių upių, devynių girių, bet prie gyvo vandens šaltinėlio nepriėjo: aplinkui ugnis kūrenosi (Kerbelytė, 2006:125).

– Aš sužinojau, kad čia netoliese, tik už devynių žingsnių, yra didelis akmuo, o po tuo akmeniu teka gyvo vandens šaltinis (Stukas, 1989:166).

Ypatingų galių šaltinio vanduo turi ir rusų pasaulėvaizdyje. Rastas pavyzdys kuriame šaltinio vandeniu atgaivinama mirusi mergaitė.

Сняли камень с шеи, окунули ее в ключевую воду, одели ее в нарядное платье. Аленушка ожила и стала краше, чем была (Anikina, 1990:97).

Keltų pasaulėvaizdyje, kaip pastebi Wood (2005:77), šaltinio vandeniu taip pat galima atgaivinti mirusįjį. Tačiau išanalizavus surinktus pavyzdžius pastebėta, kad, skirtingai nei lietuvių ar rusų, anglų pasakose šaltinio vandeniui tokios galios nėra suteikiamos.

*The young people cheerfully promised to do what the fairy had requested, and she pointed out **the spring** to them, and then vanished (Gould, 1895:167).*

Skaidrus kaip krištolas šaltinis anglų pasaulėvaizdyje gali būti traktuojamas kaip gero, šviesaus gyvenimo simbolis.

*It fell out that, after many hours' riding, Desideratus came to a glade in the wood where sprang up **a crystal spring** and formed a pool, and then flowed away in a small rill (Gould, 1895:282).*

ŠULINYS. Lietuvių pasakose rasta 10, anglų – 12, rusų – 4 pavyzdžiai.

Šulinys paprastai asocijuojasi su vandens gavimo vieta. Tačiau reikėtų pastebėti, kad šulinys turi kur kas gilesnę reikšmę. Visų pirma, tai moteriškąją gyvybę duodančio prado simbolis, o pasinėrimas į šulinį reiškia nemirtingumo, jaunystės ir sveikatos gavimą (Lapinskienė, 2006:155). Šulinys daugelyje kultūrų yra gyvybės, gydančiojo vandens šaltinis. Keltų pasaulyje viena iš šuliniui teikiamų reikšmių yra ta, kad jis laikomas vedliu į anapusinį pasaulį. (Rošal, 2007:235). Panašiai kaip keltai, senovės slavai šulinį taip pat siejo su perėjimu į anapusinį pasaulį. Kadangi senovės slavų pasaulyje gyvavo vandens kultas, šulinys buvo viena iš vietų, prie kurių atnašaujamos aukos dievams, šaukiamasi lietaus.

Surinktos medžiagos analizė parodė, kad lietuvių, anglų ir rusų kultūrose šuliniui teikiamos reikšmės šiek tiek skiriasi. Lietuvių pavyzdžiuose išsiskiria tuo, kad šulinys dažnai pilnas gero, kvepiančio vyno.

Prie obelėlės atsirado šulnelis, geriausio vyno pilnas, o ant obelėlės gaidelis tupi (Kerbelytė, 2006:118).

Tarp lietuvių ir rusų pavyzdžių pastebėta ir panašumų – šulinyje yra stebuklingas, gyvybę teikiantis vanduo. Anglų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Vieną kartą pasišaukė tėvas vyresniąją dukterį ir sako:

- *Jei tu man atneštum vandens iš burtininko šulinio, tai aš išgyčiau (Kerbelytė, 1990:150).*

Слез Иван-царевич с коня, входит в сад и видит – стоит яблоня с серебряными листьями, золотыми яблоками, а под яблоней колодец. Иван-царевич сорвал три яблока, а больше не стал брать да зачерпнул из колодца живой воды кувшинец о двенадцати рылец (Anikina, 1990:207).

Įdomu tai, kad tik anglų pasakose gana dažnas motyvas - šulinyje gyvenančios trys galvos, kurios už tam tikrus poelgius apdovanoja arba nubaudžia pasakos herojų.

*Coming to the hedge and using the old man's wand, it divided, and let her through; then, coming to **the well**, she had no sooner sat down than a golden head came up singing: 'Wash me and comb me,/And lay me down softly. /And lay me on a bank to dry, /That I may look pretty, /When somebody passes by' (Hartland, 1890, iš: <http://www.sacred-texts.com>).*

Taip pat anglų pavyzdžiuose pastebėta, kad į šulinį įmestas tam tikras objektas, pavyzdžiui galva, virsta žmogumi. Lietuvių ar rusų pasakose tokių pavyzdžių nebuvo rasta.

*No sooner has he flung the head in **the well**, than up springs one of the finest young gentlemen you would wish to see; and instead of the old house and the frightful-looking place, it was changed into a beautiful hall and grounds (Jacobs, 2004:150).*

Lietuvių pasakose dažnai herojus slepiasi šulinyje bėgdamas nuo jį persekiojančio blogio (paprastai atnešančio mirtį).

*Iškepė mėsą, sukapojęs sudėjo į dubenis ir pastatė ant stalo, kaip senoji ragana liepė; galvą nupjovęs padėjo po patalais, kad viršugalvis ir kasos būtų matyti, o pats nubėgo ir įlindo į **šulinį** (Stukas, 1989:13).*

VANDUO. Lietuvių pasakose rastas 1, anglų – 1, rusų pasakose – 1 pavyzdys.

Vanduo, kaip ir žemė, yra vienas iš keturių pasaulio elementų be kurio žemėje neegzistuoti gyvybė. „Taip pat simbolizuoja visų galimybių išsipildymą arba pradžių pradžią bei dvasinį gyvenimą ir vaisingumą“ (Lapinskienė, 2006:165). Lietuviams vanduo nuo seno buvo šventas bei gerbiamas. Dar pagonybės laikais slavų pasaulyje gyvavo vandens kultas. Vandens telkinių pakrantėse senovės slavai atnašaudavo aukas, meldavosi vandens dievybėms prašydami jų malonės (Beriozovaja, Berliakova, 2002:41). Kalbant apie vandens simbolizmą reikėtų pastebėti, jog vanduo turi išties platų spektrą simbolinių formų bei reikšmių, kurios toliau aptariamos kiek išsamiau.

Tekantis vanduo daugelyje kultūrų simbolizuoja nepermaldujamą laiko tėkmę, neretai tai ir žmogaus gyvenimo simbolis (Иллюстрированная энциклопедия символов, 2003:171). Pavyzdžių analizė parodė, kad anglų ir rusų pasaulėvaizdyje tekantis vanduo simbolizuoja žmogaus gyvenimą.

*Long was the way and right glad was he when he stood on the great bridge and saw the tall houses on right hand and left, and had glimpses of **the water running** and the ships sailing by (Jacobs, 2004:98-99).*

*Много лет прошло, много **воды утекло**; царевич с царевною выросли: он хорош, она еще лучше – другой такой красавицы нигде не найму! (Afanasiev, 1957:72).*

Daugelyje kultūrų vanduo skirstomas į *gyvajį* ir *negyvąjį*. *Gyvuoju vandeniu* paprastai vadinamas vanduo iš dangaus, arba lietus, derlingas vanduo bei vanduo tinkamas gerti. Tuo tarpu *negyvuoju* laikomas sūrus, tekantis po žeme, užsistovėjęs, pavojingas gyvybei vanduo. Tačiau, reikėtų atkreipti dėmesį, kad neretai šis skirstymas pamiršamas ir gyvajam bei negyvajam vandeniui suteikiamos ypatingos, dažniausiai gydomosios, galios (Иллюстрированная энциклопедия символов, 2003:172-73).

GYVASIS VANDUO. Lietuvių pasakose su šiuo simboliu rasta 11, rusų pasakose – 13 pavyzdžių. Anglų pasakose tokių pavyzdžių nebuvo rasta.

Surinktos medžiagos analizė parodė, kad lietuvių ir rusų pasakose gana dažnai sutinkamas simbolis – gyvasis vanduo (*живая вода*). Juo pateptas nužudytojo herojaus kūnas, ar kūno dalys, vėl sugydavo ir žmogus atgydavo. Gyvasis vanduo ne tik atgaivindavo mirusįjį, bet ir galėdavo išgydyti net ir sunkiausiai sergantį ligonį. Taigi, gyvajam vandeniui gali būti suteikta gyvenimo, atgimimo, simbolinė reikšmė.

Tuoj kregždė nulėkė, parnešė tą vandenų – kur ji jų gavo, šuo ją žino – patepė pirmiausia tuos kregždūkus – atgijo. Patepė tas vilkas tuos kšnelius – sugijo, patepė gyvuoju vandeniū – atgijo (Kerbelytė, 1990:184).

Žirgas kaip tarė, taip padarė – parnešė gyvybės vandens, mergelė pavilgė Gailiaus kūną, ir jis atgijo (Keturakis, 1996:165).

Сорока слетала, принесла воды. Сбрызнул деток живящею водою – они встрепенулись, сбрызнули говорящею – они заговорили (Anikina, 1990:166).

Полюша скорей подбежала к нему, нашла у него в пазухе пузырёк с живой водой, приставила к туловищу голову, примочила водой из пузырька — он и оживел (Русская народная сказка, iš: <http://hyaenidae.narod.ru/story3/150.html>).

NEGYVASIS VANDUO. Lietuvių pasakose rastas 1 pavyzdys, rusų pasakose – 6. Anglų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Rusų kalbos pavyzdžiuose pastebėta, kad, norint atgaivinti mirusįjį pasakos herojų, jo kūnas apšlakstomas ne tik gyvuoju vandeniū (*живой водой*), bet ir negyvuoju vandeniū (*мертвой водой*). Apšlakstytas negyvuoju vandeniū mirusiojo kūnas, ar kūno dalys, vėl sugyja, suauga į vieną.

Серый волк сбрызнул мертвой водой раны Ивану-царевичу, раны зажили; сбрызнул его живой водой – Иван-царевич ожил (Anikina, 1990:144-45).

Чертенок изрубил его на маленькие части, бросил в котел и давай варить; сварил, вынул и собрал все воедино как следует: косточка в косточку, суставчик в суставчик, жилка в жилку; потом взбрызнул мертвой и живой водою – и солдат встал таким молодцом, что ни в сказке сказать, ни пером написать (Anikina, 1990:395).

GYDANTIS VANDUO. Lietuvių pasakose rasti 4, rusų pasakose – 1 pavyzdys. Anglų pasakose tokių pavyzdžių nebuvo rasta.

Išanalizavus surinktus pavyzdžius pastebėta, kad mirusįjį atgaivinti galima ne tik gyvuoju ar negyvuoju, bet ir gydančiuoju vandeniū. Pavyzdžių rasta lietuvių ir rusų pasakose. Taigi, galima daryti prielaidą, kad gydantis vanduo šiose kultūrose – dar vienas gyvybės, atgimimo simbolis.

Atsivėrė visas šimtas durų, iškišo galvas šeiminkai ir jų kiemiškiai, senis nukabino maišą nuo žirgo nugaros ir rado jaunikaitį, baisiai sukapotą. Jis sudėjo visas kūno dalis į daiktą, užpylė

gydomojo vandens, o jaunikaitis akis patrynė, pasirąžė ir tarė: - Koks kietas miegas, ar tik nebūsiu per daug vyno išgėręs (Liobytė, 1986:157).

*Ir paėmė arelis tą jo vaiką, užpylė **vandenio gydančio** ir prigijo galva, įpylė į gerklę gyvančio vandens, ir vanagėlis išgijo (Basanavičius, 1993:272).*

*Тут Иван – солдатский сын вынул из седла два пузырька с **водою целящею и живой**; взбрызнул брата **целящей водою** – плоть-мясо срастается; взбрызнул **живой водою** – царевич встал и говорит: - Ах, как же долго я спал (Anikina, 1990:361-362).*

MARIŲ VANDUO. Lietuvių pasakose rastas 1 pavyzdys. Anglų ir rusų pasakose tokių pavyzdžių nebuvo rasta.

Įdomu, tai, kad gyvybės simboliu lietuvių kultūroje laikomas ir marių vanduo, kadangi juo patepus ar apšlaksčius mirusįjį šis atgydavo.

*Tuoj antytė pasidarė graži panytė, ir brolis atsikėlė, antytės atgaivintas **marių vandeni** (Kerbelytė, 1990:224).*

EŽERO VANDUO. Rusų pasakose rastas 1 pavyzdys. Lietuvių ir anglų pasakose pavyzdžių su šiuo simboliu nebuvo rasta.

Panašiai kaip lietuvių pasakose marių vanduo sugrąžina gyvybę mirusiajam, rusų pasakose tokių galių turi ežero vanduo. Rastas vienas pavyzdys, kuriame sudžiuvęs augalas, panardintas į ežero vandenį, atgyja ir ima žaliuoti.

*Привел их змей к другому **озеру**; Иван Голый поднял гнилушку и бросил в **воду** — она тотчас пустила ростки и зазеленела листьями (Русская народная сказка, iš: <http://hyaenidae.narod.ru>).*

GYVATĖS VANDUO. Rusų pasakose rastas 1 pavyzdys. Lietuvių ir anglų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Įdomus pavyzdys rastas rusų kalbos medžiagoje, kur gyvybės, atsinaujinimo simbolis – **gyvatės vanduo** (змеиная вода). Gyvatės vandeni nusišaususi senutė vėl virsta jauna, gražia mergele.

*Не забыл он взять и **змеиной воды**; корабль снарядил и по реке Лебединой с Василисой-красой, золотою косой, поплыл в земли свои через три царства в четвертое; не забыл и старушки в избушке, дал ей умыться змеиной водицей: обернулась она женщиной, заплясала, за Горохом бежала, в путь провожала (Anikina, 1990:285).*

Tai, kad lietuvių ar anglų pasakose tokių pavyzdžių nebuvo rasta leidžia daryti prielaidą, kad *gyvatės vanduo* būdingas tik rusų kultūrai.

ŽEMĖ. Lietuvių pasakose rasti 9, anglų – 4, rusų pasakose – 18 pavyzdžių.

Visa, kas mus supa yra sudaryta iš keturių elementų – vandens, oro, ugnies ir žemės. Žemė daugelyje kultūrų yra laikoma deive Motina, visos gyvybės gimdytoja. „Tai Didžioji motina, priimanti ją apvaisinantį lietų, kurio dėka užsimezga gyvybė, brandinanti derlių ir maitinanti žmoniją“ (Lapinskienė, 2006:176). Pagoniškajame slavų pasaulyje ryškus žemės kultas – slavai laikė, kad gamta yra susijusi su Motina žeme (Мать Земля), gyvojo pasaulio gyvybės davėja. „Žemė pagimdė žmones, sujungė į bendruomenę, kraštiečių susibūrimą“ (Beriozovaja, Berliakova, 2002:40). Panašiai kaip senovės lietuviai ar slavai, senovės keltai žemę taip pat siejo su visos gyvybės gimdytoja. Taigi, žemė – daugiaprasmiškas simbolis. Visų pirma, tai gyvybės, vaisingumo simbolis, kadangi būtent iš žemės atsiranda visa, kas gyva. Tačiau po mirties visa taip pat sugrįžta į žemę. Dėl šio gyvybės kaitos ciklo žemė neretai yra laikoma amžinumo, nemirtingumo simboliu.

Pavyzdžių analizė atskleidė, kad visose trijose kalbose *žemė* simbolizuoja gyvybės pradžių. Iš į žemę užkasto, neretai krauju sutepto, daikto išauga tam tikras augalas. Lietuvių pavyzdžiuose paprastai išauga obelis.

Mildutė, žarnas darydama, rado obuolėlį ir žiedą. Įkasė daržė į žemę. Kitą dieną vietoj obuolio išdygo obelis su aukso obuoliais, o vietoj žiedo atsirado aukso šulinys su žaliu vynu (Stukas, 1989:9).

Tuo tarpu rusų pavyzdžiuose pastebėta, kad iš su krauju sumaišytos žemės išauga sodo medžiai.

Поутру повели коня казнить; отрубили ему голову, кровь брызнула – красная девица заступила ее своей ножкою, а после собрала вместе с землей и разбросала кругом дворца; в тот же день выросли кругом дворца славные садовые деревья (Anikina, 1990:250).

Surinktoje anglų kalbos medžiagoje pastebėta, kad dažniausiai į žemę įkasama pupa, iš kurios vėliau išauga didžiulis stiebas.

*So one fine, moonlight, midsummer night he refused his supper, and before he went to bed stole out to the garden with a big watering-can and watered **the ground** under his window; for, thought he, "there must be two more beans somewhere, and perhaps it is too dry for them to grow" (Steel, iš: <http://www.mainlesson.com>).*

Anglų kalbos pavyzdžiuose taip pat pastebėta, kad gyvybės simboliu laikoma drėgna, šilta žemė.

*He was gey, and misliking to meddle with the thing, but he could n't stand the whimpering babby, and he tore like mad at the stone, till he felt it lifting from the mools, and all at once it came with a sought out o' **the damp'earth** and the tangled grass and growing things (Jacobs, 2004:29).*

*But winter came on; the herbs of the fields took refuge from the frosts in **the warm earth**, and though his mother sent Jack to gather what fodder he could get in the hedgerows, he came back as often as not with a very empty sack; for Jack's eyes were so often full of wonder at all the things he saw that sometimes he forgot to work (Steel, 1918, iš: <http://www.mainlesson.com>).*

Kaip jau buvo minėta, slavų pasaulyje egzistavo žemės kultas. Žemė neretai vadinama *Мать – Сыра Земля*. Tai, kad slavams žemė turėjo ypatingą vertę atskleidžia ir surinkti pavyzdžiai kuriuose dominuoja idioma *сырая земля*.

*Сестрицы – красные девицы ударились о **сыру землю**, сделались голубицами, взмахнули крыльями и полетели прочь (Anikina, 1990:195).*

*Прошло с полчаса, вдруг деревья в лесу зашумели, крыша на избе пошатнулась — прилетел змей, ударился о **сырую землю** и сделался добрым молодцем, вошел в избушку, сел за стол и требует закусить чего-нибудь (Русская народная сказка, iš: <http://hyaenidae.narod.ru>).*

Kokie pasaulio elementai, rasti iš lietuvių, anglų ir rusų pasakų surinktuose pavyzdžiuose, traktuojami kaip gyvenimo simboliai šių tautų pasaulėvaizdyje atspindi toliau pateikta lentelė. Lentelėje taip pat matyti, kurie simboliai sutampa visų trijų tautų pasakose, kurie sutampa tik dviejose iš trijų, o kurie yra būdingi tik vienai kuriai kultūrai. Taip pat, reikėtų pastebėti, kad šiai kategorijai priskiriamas ne tik vanduo, kaip pasaulio elementas, bet ir vandens šaltiniai, bei statiniai vandeniui gauti t.y. šulinys.

Lentelė 2

Pasaulio elementai kaip gyvenimo simboliai lietuvių, anglų ir rusų pasakose

Simbolis	Lietuvių pasakos	Anglų pasakos	Rusų pasakos
Tekantis vanduo		*	*
Ežero vanduo			*
Gyvasis vanduo	*		*
Gydantis vanduo	*		*
Gyvatės vanduo			*
Marių vanduo	*		
Upė	*	*	*
Upelis	*	*	*
Šaltinis	*	*	*
Šulinys	*	*	*
Žemė	*	*	*

2.1.6. Skysčiai

AŠARA. Rusų pasakose rastas 1 pavyzdys su šiuo simboliu. Lietuvių ar anglų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Paprastai ašaros siejamos su liūdesiu, gedulu ar skausmu (Shepherd, 2002:153). Tačiau rusų pasakose rastas pavyzdys rodo, kad ašara – gyvybinių galių, atgimimo simbolis, kadangi būtent ašara atgaivinamas mirusysis.

И тут пала горячая слеза Ивана-царевича на каменного Булата-молодца. Ожил он (Anikina, 1990:07).

GĖRIMAS. Anglų pasakose rastas 1 pavyzdys. Lietuvių ar rusų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Rastas įdomus skirtumas tarp lietuvių, anglų ir rusų pasakų. Paprastai lietuvių ir rusų pasakose mirusysis atgaivinamas stebuklingu vandeniu, tuo tarpu anglų pasakose rastas pavyzdys kuriame tokios galios suteikiamos raudonam kaip kraujas gėrimui.

So that was agreed; and the Elfin King went to a golden chest whence he took a phial that was filled with a blood-red liquor. And with this liquor he anointed the ears and the eyelids, the nostrils, the lips, and the finger-tips of the bodies of Burd Helen's two brothers that lay as dead in two golden coffers. And immediately they sprang to life and declared that their souls only had been away, but had now returned (Steel, 1918, iš: <http://www.mainlesson.com>).

KRAUJAS. Lietuvių pasakose rasti 6, anglų – 8, rusų – 5 pavyzdžiai.

Daugelyje kultūrų kraujas laikomas gyvybės galių, aukos simboliu (Lapinskienė, 2006:73). Kai kuriose kultūrose tikima, kad išgėrus kraujo (dažniausia kokio nors gyvūno), įgaunama gyvybinių jėgų. Surinktos medžiagos analizė atskleidė, kad ir lietuvių, anglų ir rusų kultūrose kraujui suteikiama tokia reikšmė, tačiau čia kraujas nėra geriamas.

Lietuvių pavyzdžiuose pastebėta, kad krauju pateptas žmogus atgyja. Tačiau, reikėtų atkreipti dėmesį, kad lietuvių pasakose kraujas, turintis stebuklingų galių, galinčių atgaivinti mirusįjį, gaunamas būtent iš žmogaus piršto. Anglų ar rusų pasakose to nepastebėta.

Kai turėjo pirmą sūnų, įpjovė mažąjį pirščiuką ir krauju patepė berniuką. Berniukas vėl atgijo (Kerbelytė, 1990:161).

- Jei kas tam smakui galvą nukert, tai potam pakajus. O kas jo krauju negyvių kaklą aptep, tas matys visus vėl atgyjant (Basanavičius, 1993:161).

Lietuvių ir rusų pasakose rasta pavyzdžių kuriuose, iš krauju suvilgyto daikto ar žemės grumsto, išauga augalas. Lietuvių pasakose dažniausia toks augalas yra obelis, rusų – gėlės.

Kai mane papjaus, suvilgyk skepetaitę mano krauju ir užkask ją karaliaus kieme. Tarnaitė taip padarė, kaip žirgas prašė, ir išaugo toje vietoje, kur ji skepetaitę užkasė, stebuklinga obelis su aukso obuoliais (Liobytė, 1986:159).

Приказчик побежал за мечом; входит в ту самую горницу, где отец дочь загубил, смотрит – а на полу, где кровь текла, там цветы цветут! (Afanasiev, 1957:83).

Anglų kalbos pavyzdžiai atskleidžia, kad anglų kultūroje kraujas – gyvybės, gyvybinių jėgų simbolis.

"If you want a red rose," said the Tree, "you must build it out of music by moonlight, and stain it with your own heart's blood. You must sing to me with your breast against a thorn (Wilde, 1979:42).

PIENAS. 2 pavyzdžiai rasti lietuvių pasakose, rusų pasakose rastas 1 pavyzdys. Pavyzdžių su šiuo simboliu anglų pasakose nebuvo rasta.

Kaip jau buvo minėta teorinėje darbo dalyje – konkrečios situacijos dalyviams susitarus ženklas gali įgauti tam tikrą simbolinę reikšmę. Tai patvirtina ir surinkti pavyzdžiai. Lietuvių pasakose rasta pavyzdžių, kuriuose, pasakos veikėjams susitarus, gyvybės simboliu

tampa pieno puta. Tiesa, reikėtų pastebėti, kad pienas laikomas vaisingumo, dvasinio peno bei nemirtingumo simboliu (Lapinskienė, 2006:117).

– Kai grįši, - sako, - tai eik viena su vaikais ir, atėjusi ant jūros kranto, taip šauk mane:

Žilvine, Žilvinėli!

Jei tu gyvas – pieno puta,

Jei negyvas – kraujo puta. pavyzdys.

Taip pat, rastas pavyzdys, kuriame trys broliai susitaria, kad iš beržo bėgantis pienas bus jų gyvybės simboliu.

Ir rado tris beržus, ir yra trys kryžkelės. Dabar ėmė kirvį ienas brolis ir kirto į beržą ir sakė:

- Dabar skirsimės žėdnas sau. O katras ateisim, apeisim apė beržą, ir kad bėgs pienas, tai būsim gyvas, o kad kraujas, tai būsim negyvas (Basanavičius, 1993: 361).

Rusų pasakose pienui taip pat suteikiamos ypatingos galios – verdančiame piene išsimaudęs gėriui atstovaujantis pasakos herojus įgauna gyvybingumo, grožio.

Котел ключом кипит, *молоко* через верх выплескивается. Снял Иван рубаху. Стоит возле котла, от верного друга известия ждет. Заржал конь на конюшне три раза. Тут Иван в котел прыгнул. Три раза от края до края проплыл. Вышел на свет живой, невредимый. И так хорош был, а теперь совсем красавцем стал: кровь с молоком. Говорит Марья - королева старику:

- Ну, прыгай теперь ты! (Русские народные сказки, iš: <http://www.storybook.ru>).

Žemiau pateikiama lentelė rodo, kokie skysčiai yra traktuojami kaip gyvenimo simboliai analizuojamų tautų pasaulėvaizdyje. Taip pat, kurių tautų pasakose jie sutampa, o kurių – skiriasi.

Lentelė 3

Skysčiai kaip gyvenimo simboliai lietuvių, anglų ir rusų pasakose

Simbolis	Lietuvių pasakos	Anglų pasakos	Rusų pasakos
Ašara			*
Gėrimas		*	
Kraujas	*	*	*
Pienas	*		*

2.1.7. Kelionė

Šiai kategorijai priskiriami ne tik kelionės, bet ir su ėjimu, keliavimu susiję simboliai – kelias, takas, kurie lietuvių, anglų ir rusų pasakose traktuojami kaip žmogaus gyvenimo, naujo gyvenimo etapo simboliai.

KELIAS. Su šiuo simboliu lietuvių pasakose rasti 34, anglų pasakose – 30, rusų – 51 pavyzdys.

Kelias – žemės ruožas, kuriuo einant patenkama iš vieno taško į kitą. Daugelyje kultūrų kelias laikomas žmogaus gyvenimo simboliu – „žmogus yra tik keleivis, o jo kelionė amžina ir beprasmiška (Lapinskienė, 2006:69). Kartais kelias gali simbolizuoti likimą. „Likimas – tai kelias, iš kurio negalima išsukti“ (Иллюстрированная энциклопедия символов, 2003:546).

Šis simbolis gana dažnas lietuvių, anglų ir pasakose. Pavyzdžiai rodo, kad visose trijose kultūrose požiūris į kelią, kaip gyvenimo simbolį, yra gana panašus. Daugiausia rasta pavyzdžių kuriuose pabrėžiama, kad kiekvienas žmogus eina *savo keliu*.

Ir, nusitvėręs kitą šaukštą, prisitraukęs dubenį, valgė, kiek tik norėjo, o pavalgęs apsirengė ir išėjo savo keliais (Keturakis, 1996:30).

So the girl took out the bread, laid it on the ground, and went on her way (Jacobs, 2004:101).

Илья Муромец принял у отца и матери благословение, богу молится, с отцом и с матерю прощается, и поехал в путь свой (Afanasiev, 1957:3).

Pastebėta, kad lietuviai, anglai ir rusai gyvenimą neretai mato kaip ėjimą sunkiu, pilnu kliūčių keliu.

Kitą dieną valdovas, raštininkas, dvasininkas ir mulas keliavo kalnuotais keliais, dažnai sutikdami asilus ir motinas su dideliais pečių nešuliais (Dovydenas, 2004:115).

The way was very steep and the climb very hard, but she kept going (Keding, Douglas, 2005:97).

Дорога дальняя, трудная, всё бор да болото, где кинуть девку? Видит: стоит избушка на курьих ножках, пирогом подпёрта, блином накрыта, стоит — перевёртывается (Русская народная сказка, iš: <http://hyaenidae.narod.ru>).

Daugiausia anglų kalbos pavyzdžių rasta kuriuose herojus turi nukeliauti ilgą kelią. taigi, galima daryti prielaidą, kad anglų pasaulėvaizdyje gyvenimas neretai suvokiamas kaip ilgas kelias.

KELIONĖ Į PO PASAULĮ. Lietuvių pasakose rasta 13 pavyzdžių, anglų – 3 pavyzdžiai. Rusų pasakose su šiuo simboliu pavyzdžių nerasta.

Surinktos medžiagos analizė parodė, kad lietuvių ir anglų pasakose dažnai herojus *iškeliauja į pasaulį*. Šis veiksmas gali būti traktuojamas kaip naujo gyvenimo etapo pradžios simbolis, kuomet vaikai išeina iš tėvų namų. Rusų pasakose tokių pavyzdžių nebuvo rasta.

Buvo trys broliai: du gudrūs ir vienas kvailas. Kartą visi trys išėjo į pasaulį laimės ieškoti (Stukas, 1989:24).

*There was once upon a time a couple of rich folks who had twelve sons, and when the youngest was grown up he would not stay at home any longer, but would go out **into the world** and seek his fortune (Lang, 1923:246).*

KELIONĖ. Lietuvių pasakose rasta 20, anglų – 26, rusų – 29 pavyzdžių.

Kiekvieno žmogaus gyvenimas – tai nesibaigianti kelionė erdve ir laiku, kupina ieškojimų, išbandymų ir laimėjimų. Kelionė – dar vienas šiame darbe analizuojamas gyvenimo simbolis.

Visų trijų kalbų pavyzdžiuose pasakos herojus dažnai leidžiasi į ilgą, neretai ir sunkią kelionę.

*Vargšas brolis pasiėmė kumpį ir išėjo. **Kelionė** buvo **ilga** ir **sunki** (Keturakis, 1996:11).*

*He asked the wife if he might stay for the night, as he was tired with **a long journey**; and the wife said he might, but it was not a good place for him to be in, as it belonged to the Red Ettin, who was a very terrible beast, with three heads, that spared no living man it could get hold of (Jacobs, 1989:133-134).*

*Sir Gawayne thinks of his **dread journey** and his vow to the Green Knight (Rhys, 1913).*

*Отец с матерью благословили их, и поехали братья в **путь-дорогу далекую** (Русская народная сказка, iš: <http://hyaenidae.narod.ru>).*

Gera, pasisekusi kelionė anglų pasaulėvaizdyje – tai gero, laimingo gyvenimo simbolis.

He has a good voyage (Gould, 1895:245).

Lietuvių pavyzdžiuose atsiskleidžia gana įvairiapusis požiūris į kelionę, kaip gyvenimo simbolį. Pradėdamas kelionę herojus dažnai nieko neturi ir tik vėliau randa laimę, turtus.

Kelionei našlaitėlis nieko daugiau neturėjo, kaip tik varškės ryšulėlį ir sūrelio kamputytį, o rankelės – stiprią ažuolinę lazdužę (Keturakis, 1996:23).

TAKAS. Lietuvių pasakose rasti 5, anglų – 8, rusų – 2 pavyzdžiai.

Surinktos medžiagos analizė parodė, kad takas, kaip ir kelias, gali būti traktuojamas kaip žmogaus gyvenimo simbolis, kadangi pasakose rasta pavyzdžių kuriuose žmogus keliauja ne tik keliu, bet ir taku.

Keliauja siaurais takeliais namo, suvargęs, alkanas (Dovydenas, 2004:36).

Notwithstanding, as soon as she got out of their hands she went away again as well as she could until she came to a steep ascent in her path (Calder, 1910:7).

Вот идет он путем, идет дорогой, идет тропинкой; плохо ему, горюет он по жене (Anikina, 1990:235).

Pateikta lentelė atspindi, kokie su keliavimu/kelione susiję simboliai lietuvių, anglų ir rusų pasakose traktuojami kaip gyvenimo simboliai. Taip pat, kurių analizuojamų kalbų pasakose jie sutampa, o kuriose yra būdingi tik vienai kuriai kalbai.

Lentelė 4

Kelionė kaip gyvenimo simbolis lietuvių, anglų ir rusų pasakose

Simolis	Lietuvių pasakos	Anglų pasakos	Rusų pasakos
Kelias	*	*	*
Kelionė	*	*	*
Keliavimas i/po pasaulį	*	*	
Takas	*	*	*

2.1.8. Daiktai ir objektai

BALTI BURBULAI. Rastas tik 1 pavyzdys rusų pasakose. Lietuvių ir anglų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Panašiai kaip lietuvių pasakose gyvybę simbolizuoja pieno puta, rusų pasakose tokią reikšmę turi balti burbulai.

- *Смотри на то место, где я в море прыгну. Пойдут по воде **белые пузыри**, ты не тревожься: это я кобылиц из стойла выгоняю. А вот если кровавые пузыри увидишь, бери железные прутья и прыгай ко мне на помощь. Знай, что одолели меня морские кобылицы (Русская народная сказка, iš: <http://hyaenidae.narod.ru>).*

LEMPA. Su šiuo simboliu lietuvių pasakose rastas tik 1 pavyzdys. Anglų ir rusų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Deganti lempa simbolizuoja žmogaus gyvenimą, o užgesusi lempa laikoma mirties simboliu (Lapinskienė, 2006:83). Surinktoje lietuvių kalbos medžiagoje rastas tik vienas pavyzdys kur deganti lempa turi tokią simbolinę reikšmę.

- *Ogi kiekvienas žmogus turi savo lempą. Štai tos, kurios gerai dega, - žmogus vos gimęs, ilgai gyvens, o kur jau gęsta – žmogus greit mirs (Verseckas, 1997:123).*

Tai, kad panašių pavyzdžių nebuvo rasta iš anglų ir rusų pasakų surinktoje medžiagoje leidžia daryti prielaidą, kad deganti lempa šiose kultūrose nėra laikoma gyvenimo simboliu. Tai patvirtina ir tai, kad naudojamuose simbolių žodynuose bei enciklopedijose lempa šiose kalbose nėra minima kaip gyvenimo simbolis.

ŽVAKĖ. Lietuvių pasakose rasti 3 pavyzdžiai. Anglų ir rusų pasakose pavyzdžių su šiuo simboliu nebuvo rasta.

Žvakė daugelyje kultūrų laikoma saulės, dvasios šviesos bei tikėjimo simboliu. Užgesusi žvakė laikoma mirties simboliu. Lietuvių pasakose rastas vienas pavyzdys kuriame žvakės vašku atgaivinamas žmogus. Taigi, šiuo atveju žvakę galima būtų traktuoti kaip gyvybės, atgimimo simbolį.

*Senelis paėmė kalaviją ir perkirto karalaitę per pusę. Iš jos išlindo daug varlių, rupūžių, driežų, gyvačių, žalčių. Senelis užžiebė **žvakę, išlašino tris lašus**, patepė kūno dalis kirtimo vietose – ir mergelė atsistojo gyva sveika (Keturakis, 1996:83).*

Lietuvių pasakose taip pat rastas pavyzdys, kur gyvenimą simbolizuoja deganti smalinė žvakelė.

*Yra trečioje karalystėje didelis kalnas, po tuo kalnu rūšys, rūšyje uždarytas geležinėm durim jautis, jautyje antis, toj anty kiaušinis, kiaušiny **smalinė žvakelė** dega. Kad kas tą žvakelę užgesintų, tai būtų man mirtis (Kerbelytė, 1990:200).*

Nors slavų pasaulyje deganti žvakė laikoma gyvenimo simboliu, tačiau pavyzdžių su šiuo simboliu nerasta.

2.1.9. Kūno dalys

KAULAI. Lietuvių pasakose rasti 2 pavyzdžiai, rusų pasakose rastas 1 pavyzdys. Anglų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Nors paprastai kaulams suteikiama mirties simbolinė reikšmė, tačiau surinktos medžiagos analizė parodė, kad tai ir gyvybės simbolis. Kai kuriose kultūrose kaulai taip pat laikomi prisikėlimo simboliu (Энциклопедия символов, iš:<http://symbolarium.ru>). „Kadangi tam tikru mastu jie yra amžini ir esant palankioms sąlygoms gali išsilaikyti tūkstantmečius, dažnai buvo vadinami „prisikeliančio kūno sėkla“ (Biedermann, 2002:189). Remiantis surinktais pavyzdžiais, galima teigti, kad panašus požiūris į kaulus vyrauja ir lietuvių bei rusų kultūrose.

Lietuvių pasakose rasta pavyzdžių, kur iš surinktų kaulų paukštis išperi vaiką.

*Išėjo sesuo, surinko brolio kaulelius, nunešė už klojimo ir padėjo į ruduolėlio gūžtą. Atskirdo pavasarį ruduolėlis ir išperėjo iš tų **kaulelių** labai gražų berniuką (Stukas, 1989:92).*

Nemaža rusų pasakose rasta pavyzdžių, kur iš į žemę užkastų kaulų išauga obelis.

*Хаврошечка все сделала, что коровушка ей завещала: голодом голодала, мяса ее в рот не брала, **косточки** ее зарыла, и каждый день в саду поливала. И выросла из них **яблонька**, да какая! (Anikina, 1990:103).*

Panašumų rasta lietuvių ir rusų pasakose – surinkus ir sunešus nužudytojo kaulus į vieną vietą – žmogus atgyja.

*О пaskui paleido ano arklelį, kuris žvengdamas sunešiojo **kaulus į kupetą**. Po sunešimo į kupetą tuoj Trakimas atgijo (Daukantas, 1895:32).*

*Чертенюк изрубил его на маленькие части, бросил в котел и давай варить; сварил, вынул **и собрал** все воедино как следует: **косточка в косточку**, суставчик в суставчик, жилка в жилку; потом взбрызнул мертвой и живой водою – и солдат встал таким молодцом, что ни в сказке сказать, ни пером написать (Anikina, 1990:395).*

UGNINIS PIRŠTAS (ОГНЕННЫЙ ПАЛЕЦ). Rusų pasakose su šiuo simboliu rastas 1 pavyzdys. Lietuvių ir anglų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Rusų pasakose rastas įdomus pavyzdys, kuriame gyvybės, atgimimo simbolis – ugninis pirštas. Brūkštelėjus ugniniu pirštu per nukirstas slibino galvas jos vėl suauga ir jis atgyja.

В третий раз размахнулся он еще сильнее и срубил чудо-юду девять голов; чудо-юдо подхватил их, черкнул огненным пальцем — головы опять приросли, а Ивана Быковича вогнал он в сыру землю по самые плечи (Русская народная сказка, iš: <http://hyaenidae.narod.ru>).

ŠIRDIS. Lietuvių pasakose rasti 2 pavyzdžiai, anglų – 1, rusų – 1 pavyzdys.

Paprastai širdis laikoma meilės, džiaugsmo simboliu, tačiau surinktos medžiagos analizė parodė, kad širdis gali būti traktuojama ir kaip gyvybės simbolis. Pavyzdžių su šiuo simboliu rasta lietuvių ir rusų pasakose.

Tada buvo perskrota paukščio krūtinė ir surasta mažutė plasdanti širdis (Dovydenas, 2004:12).

*"All night long you must sing to me, and the thorn must pierce your **heart**, and your life-blood must flow into my veins, and become mine" (Wilde, 1979:42).*

*Они иссекли её, вынули у неё **сердце**, а самую в назем закопали и приехали во дворец (Русская народная сказка, iš: <http://hyaenidae.narod.ru>).*

2.1.10. Ritualai

GYVYBĖS IPŪTIMAS. Su šiuo simboliu pavyzdžių rasta tik lietuvių pasakose – 2 pavyzdžiai. Anglų ir rusų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Lietuvių pasakose rasti pavyzdžiai rodo, kad mirusysis gali būti atgaivinamas įpūtus jam oro/gyvybės. Šis veiksmas gali būti traktuojamas kaip atgimimo, gyvybinių jėgų sugrąžinimo simbolis.

*Kai tik berniuką sukapojo, tuoj atbėgo arkliukas, **papūtė kvapu**, ir Juozapėlis vėl atsikėlė (Liobytė, 1986:154).*

*Tuoj ponas dievas **papūtęs dvasią** – ir gyvas. Šis atsikėlęs ir ražąsis, sakąs:*

- *Tai, kad išmiegojau, tai išmiegojau.*

Ponas dievas sakąs:

- *Tu nemiegojai, bet buvai nukirstas <...> (p.317).*

KARDAS. Lietuvių ir anglų pasakose rasta po 1 pavyzdį. Rusų pasakose pavyzdžių su šiuo simboliu nebuvo rasta.

Paprastai kardas laikomas jėgos, stiprybės simboliu, tačiau surinktos medžiagos analizė atskleidė, kad tai ir gyvybinių jėgų, atgimimo simbolis. Kaip rodo lietuvių pasakose rastas pavyzdys, tris kartus mostelėjus kardu virš mirusiojo šis atgyja.

*Kitą naktį, kai tik ji atskrido, karalius **mostelėjo trissyk kardu**, ir karalienė vėl stojo sveika ir gyva (Liobytė, 1986:169).*

Anglų pasakose rastas panašus pavyzdys. Tačiau čia mirusįjį galima atgaivinti palietus jį baltais kardo ašmenimis. Taigi, kardą galima traktuoti kaip atgimimo, gyvybinių jėgų sugrąžinimo simbolį.

*Now when the boy was again alone with the dog, he wanted to try **the sword**, so he smote at the dog with the black edge, and it fell dead on the deck; but when he turned the blade and smote with **the white edge** the dog came to life again and wagged his tail and fawned on his playmate (Wiggin, Smith, 1911:93-94).*

PLAUKAI. Lietuvių pasakose rastas 1 pavyzdys. Anglų ir rusų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Įdomus pavyzdys rastas lietuvių pasakose, kur gyvybę sugrąžinti galima palietus mirusįjį plaukais.

*Jis tuojaus išpešė nuo kaktos **plauky**, pertraukė per visus ir visi atgijo. Tas jo brolis pakilęs sako:*

- Tai tik saldžiai miegojau! (Kerbelytė, 1990:49).

RATAS. Lietuvių pasakose su šiuo simboliu rasti 3, anglų – 1 pavyzdys. Rusų pasakose tokių pavyzdžių nebuvo rasta.

Ratas daugelyje kultūrų laikomas saulės, kosmoso simboliu. Tačiau, reikėtų pastebėti, kad ratas taip pat yra laikomas ir gyvenimo simboliu, kadangi gyvenimas juda nenutrūkstamu ratu. Kaip pastebi Wood (2005:134), ratas dar laikomas amžinos gyvenimo ir mirties kaitos simboliu.

They were heard lamenting and singing sweet dirges around her grave; nor did they neglect to pay this mournful tribute to her memory every night before the moon was at the full, for then

*their high solemnity of dancing, singing, and rejoicing took place to hail the queen of the night on completing **her circle** in the heavens (Tibbs, Strahan, 1902:55).*

Pavyzdžiai, surinkti iš lietuvių pasakų, atskleidė, kad ratas lietuvių kultūroje yra ne tik gyvenimo, bet ir gyvybės, augimo simbolis. Rasta pavyzdžių kuriuose raganos ar slibino pagrauztas medis, apie kurį apibėgama tris ratus, vėl užauga sveikas.

*Ragana paklausė – atsigulė ir tuojau užmigo, o lapė **apibėgo tris sykius apie medį**, ir jis vėl pasidarė toks, koks buvo (Stukas, 1989:14).*

Taip pat, ratas lietuvių kultūroje laikomas ir apsaugos nuo blogio, mirties simboliu.

*Atėjo trečia valanda, ir vienas išėjo į sargybą. Apsirėžė apie save **skritulį**, kiek tik ranka siekė, įsikišo į makštis strėlę ir atsistojo vidury skritulio. Ir be baimės stovėjo. Tiktai valandai besibaigiant, atbėgo iš kažin kur didelė žiurkė, išsižiojo ir ėmė piktai čerkšti, bet per brėžį negalėjo pereiti. Pačerškus, palaksčius ir pašokinėjus vėl nubėgo (Keturakis, 1996:115).*

VESTUVĖS. Lietuvių pasakose su šiuo simboliu rasti 41, anglų – 35, rusų – 29 pavyzdžiai.

Vestuvės – tai ne tik dviejų žmonių sąjunga, bet ir naujo gyvenimo etapo, šeimos gimimo pradžios simbolis. Šis simbolis gana dažnas lietuvių, anglų ir rusų pasakose.

*Gavęs tiek pinigų, Jurgis tapo ponu, **vedė** puikią žmoną ir laimingai gyveno (Vaitkūnas, 1998:149).*

So the marriage was prepared with great splendour and with great joy. A twelvemonth passed in great happiness, and the factor loved his wife very dearly, and the emperor and empress were very fond of him (Gould, 1895:134-35).

Сознались королевичи отцу; король велел засыпать ход в подземное царство, а бедного дворянина женил на младшей дочери, и стали все они счастливо жить да быть (Anikina, 1990:177).

Kokie ritualai, rasti surinktuose pavyzdžiuose, lietuvių, anglų ir rusų pasakose laikomi gyvenimo simboliais atspindi pateikta lentelė. Lentelėje taip matyti, kurie simboliai sutampa visų trijų tautų pasakose, kurie tik dviejose iš trijų, bei kurie yra būdingi tik vienos kurios tautos pasakose.

Lentelė 5

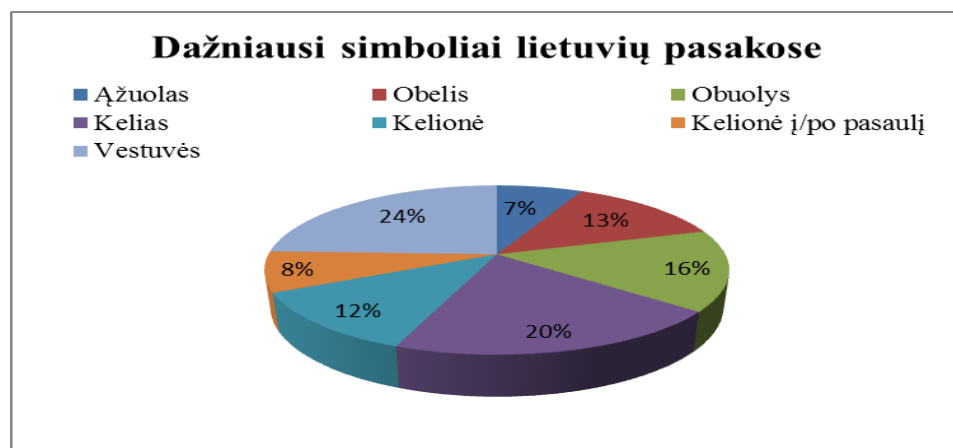
Ritualai kaip gyvenimo simboliai lietuvių, anglų ir rusų pasakose

Simbolis	Lietuvių pasakos	Anglų pasakos	Rusų pasakos
Gyvybės įpūtimas	*		
Kardas	*	*	
Plaukai	*		
Ratas	*	*	
Vestuvės	*	*	*

Atlikus išsamią surinktos medžiagos analizę galima padaryti tokias apibendrinamąsias išvadas apie gyvenimo simbolių vartoseną lietuvių, anglų ir rusų pasakose:

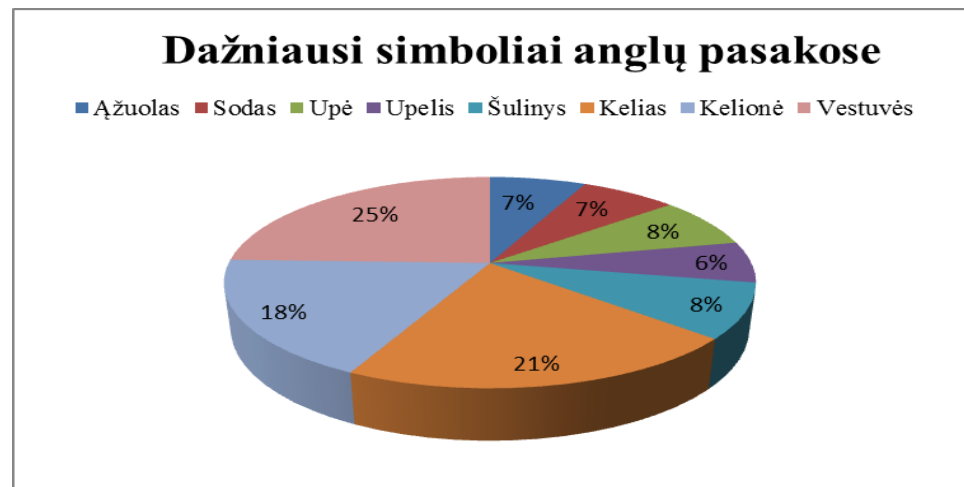
- 1) lietuvių pasakose dažniausi šie simboliai – ąžuolas (12vnt./7%), obelis (22vnt./13%), obuolys (22vnt./16%), kelias (34vnt./20%), kelionė (20vnt./12%), kelionė į/po pasaulį (13vnt./8%), vestuvės (41vnt./24%).

Lentelė 6

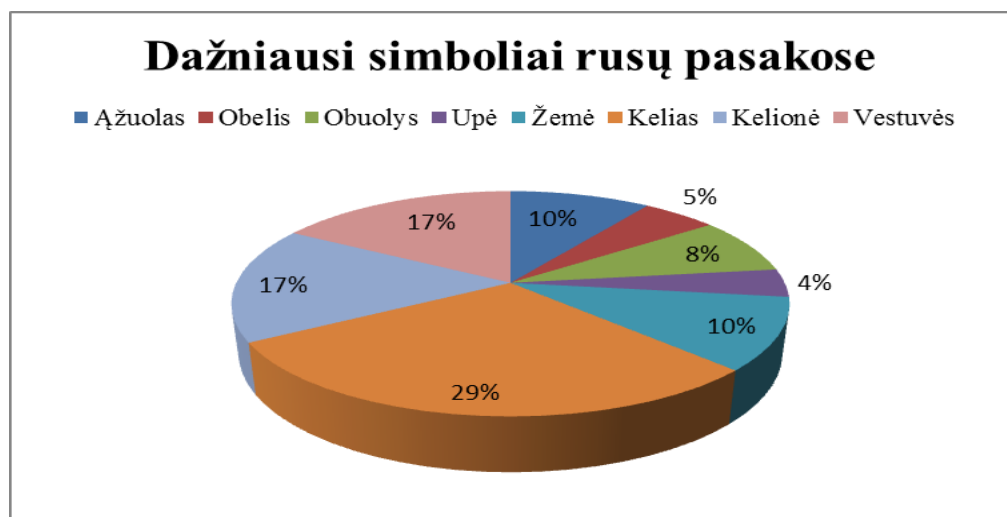
- 2) anglų pasakose dažniausi šie simboliai – ąžuolas (10vnt./7%), sodas (10vnt./7%), upė (11vnt./8%), upelis (9vnt./6%), šulinys (12vnt./8%), kelias (30vnt./21%), kelionė (26vnt./18%), vestuvės (35vnt./25%).

Lentelė 7

3) rusų pasakose dažniausi šie simboliai – ažuolas (17vnt./10%), obelis (9vnt./5%), obuolys (14vnt./8%), upė (7vnt./4%), žemė (18vnt./10%), kelias (51vnt./29%), kelionė (29vnt./17%), vestuvės (29vnt./17%).

Lentelė 8

2.2. Mirties simboliai lietuvių, anglų ir rusų pasakose

Išanalizavus iš lietuvių, anglų ir rusų pasakų surinktą medžiagą paaiškėjo, kad visus šių tautų pasakose rastus mirties simbolius galima suskirstyti į šias kategorijas:

- Augalai;
- Gyvūnai;
- Laikas;
- Gamtos reiškiniai;
- Pasaulio elementai;
- Skysčiai;
- Būtybės;
- Kūno dalys;
- Daiktai ir objektai;
- Veiksmai.

Darbe kiekvienai kategorijai priskiriami mirties simboliai analizuojami išsamiau, trumpai aptariant kiekvieno simbolio reikšmę analizuojamų tautų pasaulėvaizdyje bei pateikiant iliustracinių pavyzdžių.

2.2.1. Augalai

EGLĖ. Su šiuo simboliu rastas tik 1 pavyzdys lietuvių pasakose. Anglų ir rusų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Kaip rodo surinktos medžiagos analizė, kai kurie simboliai yra ambivalentiški, t.y. turi ne tik gyvenimo, bet ir mirties simbolines reikšmes. Gyvenimo simbolinė reikšmė aptariama 2.1.4. *Augalai ir vaisiai* dalyje (žiūrėti 24-25psl.). Nepaisant to, kad dėl savo nenutrūkstamo žalumo eglė laikoma gyvybės, nemirtingumo simboliu, tačiau lietuvių pasakose rastas pavyzdys rodo, kad eglė gali būti ir mirties simbolis. Tačiau, reikėtų atkreipti dėmesį, kad tokia reikšmė suteikiama tik konkrečioje situacijoje, ir tik tos situacijos dalyviams susitarus.

Susikalbėjo, kaip žinoti aniems, ar gyvi anie bėra. Sodo gale apsirinko tris egles, kiekvienas po vieną. Dabar kienu eglė padžius, tai tas bus negyvas (Kerbelytė, 1990:276).

GLUOSNIS. Su šiuo simboliu lietuvių, anglų ir rusų pasakose rasta po 1 pavyzdį.

Šis simbolis, kaip rodo surinkti pavyzdžiai, taip pat turi gyvenimo ir mirties simbolines reikšmes. Gyvenimo simbolinė reikšmė aprašyta 2.1.1 *Augalai ir vaisiai* dalyje (žiūrėti 26psl.). Kaip pastebi L. Lapinskienė (2006:56), kai kuriose kultūrose svyruoklis gluosnis yra laikomas mirties simboliu. Viena iš tokių kultūrų – anglai. Tai įrodo ir anglų pasakose rastas pavyzdys, kur gluosniui suteikiama mirties simbolinė reikšmė.

*The first thing they saw on coming to land was the gold coffin washed up on the beach. Then they heaved it farther up, to where **hung some green willows**, and they buried under their waving, living green boughs—and so were fulfilled all the words of prophecy told concerning her (Gould, 1985:155).*

Lietuvių ir rusų pasakose taip pat rasta pavyzdžių, kuriuose gluosnis siejamas su mirtimi.

*Geriau atsisėsti kur po **gluosniu** ir numirti, - mąstė Jonukas (Nėris, 2003:26).*

*Приподнялся один воин из-под **ракитова куста**:*

- Все три побитые раны – из Кощеева царства <...> (Beliakova, 1986:9).

2.2.2. Gyvūnai

KIAUŠINIS. Su šiuo simboliu lietuvių pasakose rasti 6 pavyzdžiai, anglų pasakose – 1 pavyzdys, rusų pasakose rasti 3 pavyzdžiai.

Pasak L. Lapinskienės (2006:70), kiaušinis laikomas gimimo, visatos, nemirtingumo ir visatos simboliu. Tačiau surinktos medžiagos analizė atskleidė, kad kiaušinis taip pat gali simbolizuoti ir mirtį. Lietuvių ir rusų pasakose dažniausia mirtį neša anties kiaušinis.

Lietuvių ir rusų pasakose rasta pavyzdžių, kuriuose pasakos herojus savo priešininką nužudo suduodamas jam stebuklingu, dažniausia anties kiaušiniu.

*Petras tuoj pasivertė į vanagą, kapt tą antį, nusileidęs ant žemės, perplėšė – iškrito kiaušinis. Slibinas nuo jo bėgti, plaukti per marias, o Petras pasivertė į katiną, pasivijęs davė jam su kuo **kiaušiniu** ir užmušė (Masaitienė, 2001:93).*

*Взяли они яйцо, приехали к Кощею Бессмертному, ударили его тем **яйцом** в лоб – он тотчас растянулся и умер (Anikina, 1990:304).*

Priešą nužudyti galima ne tik sudavus, bet ir sudaužius kiaušinį. Lietuvių ir anglų pasakose rasta pavyzdžių, kur sudaužius kiaušinį miršta vienas kuris pasakos herojus, dažniausia blogio jėgos.

*Karalaitis nuskubėjo pas karalių be mirties. O tas jau serga ir prašo dovanoti, bet karalaitis **kiaušinį sudaužė** - ir karalius tuoj pat mirė (Kerbelytė, 2006:128).*

*The Giant was almost as soon as Cathal near the Wren; but the Wren reached the egg to Cathal, who put it under his shoe, and broke it. No sooner had he **broken the egg** than the Giant fell dead within fifty paces of him (Calder, 1910:65).*

ŽASYS-GULBĖS (ГУСИ-ЛЕБЕДИ). Rusų pasakose rasti 2 pavyzdžiai. Lietuvių ir anglų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

*Тут **гуси-лебеди** увидели ее, заготовали – налетают, крыльями бьют, того гляди, братца из рук вырвут (Anikina, 1990:87).*

2.2.3. Laikas

ŽIEMA. Anglų pasakose su šiuo simboliu rasti 6, rusų pasakose – 2 pavyzdžiai. Lietuvių pasakose tokių simbolių nerasta.

Surinktos medžiagos analizė rodo, kad žiemai lietuvių, anglų ir rusų pasakose suteikiama mirties simbolinė reikšmė. Žiema – metų laikas, kuris užbaigia ne tik metų cikliškąjį kitimą, bet ir gamtos gyvenimo ratą, prasidėjusį pavasarį. Žiema taip pat laikoma ir žmogaus gyvenimo pabaigos, mirties atitikmeniu.

*"My roses are red," it answered, "as red as the feet of the dove, and redder than the great fans of coral that wave and wave in the ocean-cavern. But **the winter** has chilled my veins, and the frost has nipped my buds, and the storm has broken my branches, and I shall have no roses at all this year" (Wilde, 1979:42).*

Kaip rodo surinktų pavyzdžių analizė, anglų pasakose dažnos idiomos *iron winter*, *sharp winter*.

*It was the **iron winter**. The snow was so deep that if you were out walking at night, you had to duck your head to walk under the moon (Keding, Douglas, 2005:26).*

*Had he not been both brave and good, doubtless he had been dead; the **sharp winter** was far worse than any war that ever troubled him (Rhys, 1913:74).*

*На дворе **зима** стояла **лютая**, морозная (Anikina, 1990:470).*

2.2.4. Gamtos reiškiniai

KRENTANTYS LAPAI. Anglų pasakose su šiuo simboliu rasti 2 pavyzdžiai. Lietuvių ir rusų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Paprastai krentantys lapai reiškia gamtos cikliškojo gyvenimo pabaigą – kuomet gamta ruošiasi paskutiniam metų etapui – žiemai. Kalbant apie simbolinę reikšmę, galima teigti, kad krentantys lapai simbolizuoja gamtos mirtį.

*But then harvest approaches and drives the dust about, and **the leaves drop off the trees**, the grass becomes grey, and all ripens and rots (Rhys, 1913:72).*

ŠALTIS. Lietuvių pasakose rasti 3 pavyzdžiai, anglų pasakose rasti 2, rusų pasakose – 4 pavyzdžiai.

Nors paprastai šaltis laikomas žmonių tarpusavio santykių nenuoširdumą, abejingumą, tačiau analizuojamų tautų pasakose šalčiui suteikiama mirties simbolinė reikšmė.

*Tada **šaltis** įkišo ją į maišą, įdėjo maišą į geldą, užkinkė kiaulę ir nuvežė prie senio trobelės. Pamatė senis, kad atvažiuoja, su džiaugsmu išėjo pasitikti, bet, pamatęs, kad ne arkliais karietoj atvažiavo, o tik kiaule geldoje, senis nuliūdo. Pamatęs maišą, tuoj puolė prie jo, manydamas, kad tai pinigai. Atrišo, žiūri – jo senė sustingusi (Kerbelytė, 1990:256).*

Lietuvių pasakose mirties simboliu taip pat laikoma šalna.

*Agurkai jau sudygo, pradėjo lapoti, tik vieną dieną atėjo **šalna** ir juos nušaldė (Keturakis, 1996:93).*

Rusų pasakose šaltis, nors ir neša mirtį ar pražūtį, tačiau neretai vadinamas mažybiniu vardu Šaltukas (Морозко).

*Рассердился **Морозко** да так хватил, что старухина дочь окостенела (Anikina, 1990:94).*

*But winter came on; the herbs of the fields took refuge from **the frosts** in the warm earth, and though his mother sent Jack to gather what fodder he could get in the hedgerows, he came back as often as not with a very empty sack; for Jack's eyes were so often full of wonder at all the things he saw that sometimes he forgot to work (Steel, 1918, iš: <http://www.mainlesson.com>).*

Anglų pasakose taip pat rastas pavyzdys, kur minimas Ledo-Karalius.

*The snow lay thick upon the ground, and upon the branches of the trees: the frost kept snapping the little twigs on either side of them, as they passed: and when they came to the Mountain-Torrent she was hanging motionless in air, for **the Ice-King** had kissed her (p.178).*

VYTIMAS. Lietuvių pasakose rastas 1 pavyzdys, anglų pasakose rasti 5, rusų pasakose rastas 1 pavyzdys.

Surinktos medžiagos analizė rodo, kad vytimas, jau nuvytęs augalas ar vaisius simbolizuoja kieno nors mirtį.

Lietuvių pasakose rastas pavyzdys, kur mirtį reiškia suvytę obuoliai.

*Žiūri, kad motinos sode **suvytę** visi obuoliai.*

- *Dėl ko čia taip, motuš, yra?*

- *Bėkit žiūrėti, bene tas mūsų bičiulis negyvas yra, kur mūsų sodą saugojo (p.296).*

Anglų ir rusų pasakose nuvytę ar vystantys augalai taip pat turi mirties simbolinę reikšmę.

*At length, however, she died; and the heir who succeeded her destroyed the enchanted flowers, and converted the spot into a parsley bed, a circumstance which so disappointed and offended the pixies that they caused it **to wither away**; and indeed for many years nothing would grow in the beds of the whole garden (Hartland, 1890, iš: <http://www.sacred-texts.com>).*

*На царском дворе все приуныло: **цветы в саду стали вянуть, деревья сохнуть, трава блекнуть** (Kalugina, 1990:192-93).*

NEGYVA ŽEMĖ. Anglų pasakose su šiuo simboliu rastas 1 pavyzdys. Lietuvių ir rusų pasakose tokių pavyzdžių nebuvo rasta.

*They found her body lying like a bundle of old sticks in the woods, **the ground dead** and withered beneath her (Keding, Douglas, 1913:127).*

2.2.5. Pasaulio elementai

LAUŽAS. Su šiuo simboliu lietuvių pasakose rasti 4 pavyzdžiai, rusų pasakose – 5 pavyzdžiai. Anglų pasakose tokių pavyzdžių nebuvo rasta.

Kadangi lietuvių ir rusų pasakose nemažai rasta pavyzdžių, kuriuose į mirtį pasiunčiamos blogio jėgos (dažniausia laumė, pamotė ar ragana), laužas gali būti traktuojamas kaip vienas iš mirties simbolių.

*Tada karalius liepė sukurti didelį **laužą** ir sumetė, sudegino laumę raganą, jos dukterį (Kerbelytė, 1990:224).*

*Иван-царевич дров набрал, в костер сложил, сжег Кощея на том **костре** и пепел по ветру развеял, а сам сел на Кощеева коня, и поехали они без нужды, без помехи (Beliakova, 1986:39).*

PELENAI. Lietuvių pasakose su šiuo simboliu rasti 3 pavyzdžiai, rusų pasakose rastas 1 pavyzdys. Anglų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Daugelyje kultūrų, taip pat ir lietuvių, pelenai laikomi mirties, laikinumo simboliu (Lapinskienė, 2006:114) Lietuvių pasakose rasta pavyzdžių, kur pelenai simbolizuoja ne tik mirtį, bet yra laikomi ir konkrečiu mirties įrodymu.

*– Duktė tegul bus, bet savo sūnus visus sudegink ir supylęs **jų pelenus** į popierius, atsiųsk man, tada už tavęs eisiu (Keturakis, 1996:48).*

Rusų pasakose taip pat rastas pavyzdys su šiuo simboliu.

*После того накидал царевич груды дров, развел огонь, спалил Кощея Бессмертного на костре и самый **пепел** его пустил по ветру (Anikina, 1990:224).*

UGNIS. Lietuvių pasakose su šiuo simboliu rasti 7 pavyzdžiai, anglų pasakose – 2, rusų pasakose – 6 pavyzdžiai.

Ugnis – vienas iš keturių pasaulio elementų. Daugelyje kultūrų tai – apsisvalymo, atsinaujinimo simbolis. Taip pat tai gyvybinių jėgų šaltinis (Lapinskienė, 2006:161). Tačiau reikėtų pastebėti, kad ugnis yra ir visa griauianti bei naikinanti galia, taigi, gali būti traktuojama ir kaip mirties simbolis.

Tai atskleidė ir surinktų pavyzdžių analizė. Lietuvių, anglų ir rusų pasakose rasta pavyzdžių, kuriuose ugnis – mirtį nešanti pražūtis.

*Pakūrė, pradėjo laužas jau degt – ana vis tiek tyli. Netrukus **ugnis** ir aną jau pasieks (Kerbelytė, 1990:61).*

*So the servants bound the lady, and tied her to the spit, and made the spit turn before a roaring fire. First it singed her silken dress. Then **the fire** singed her hair, and when it began to burn her flesh, she screamed that she would tell (Gould, 1895:222).*

*Поймали кочетка, бросили в горячую печь – прямо в **огонь** (Anikina, 1990:110).*

UPĖ. Lietuvių pasakose su šiuo simboliu rastas 1 pavyzdys, rusų pasakose rasti 5 pavyzdžiai. Anglų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Nors, kaip jau buvo minėta ankstesnėje darbo dalyje, upė – gyvenimo, nuolatinio atsinaujinimo simbolis, tačiau surinktų pavyzdžių analizė parodė, kad upė gali būti traktuojama ir kaip mirties simbolis. Upės, kaip gyvenimo simbolio, reikšmė aptariama 2.1.5 *Pasaulio elementai* dalyje (žiūrėti 38 psl.).

Lietuvių pasakose rasta pavyzdžių, kur mirtį simbolizuoja kraujo upė.

-Elenyt, neik: šitą upę krauju verda, ana upė pienu teka (Keturakis, 1996:21).

Panašių pavyzdžių rasta ir rusų pasakose, tačiau čia mirties simboliu laikoma ugninė upė (огненная река). Reikėtų pastebėti, kad ši idioma gana dažna rusų pasakose.

Провалилась Яга Ягишна в огненную реку и сгорела (Beliakova, 1986:35).

Долго ли, коротко ли, конь домчал его до огненной реки. Через нее ни зверь не перескочит, ни птица не перелетит Андрей слез с коня, лягушка ему говорит:

- Вынь меня, добрый молодец, из горшка, надо нам через огненную реку переправиться (Anikina, 1990:187).

2.2.6. Skysčiai

GARAI. Rusų pasakose rastas 1 pavyzdys. Lietuvių ir anglų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Rusų pasakose rastas įdomus pavyzdys, kuriame mergaitė po mirties virsta garais. Taigi, garai šiuo atveju gali būti traktuojami kaip mirties simbolis.

Потом девки там брали, брали ягодки, ягодки набрали да вздумали костерок разжечь. Ну и давай прыгать, ну и ей говорят: <...>. Она прыгнула – да только и была...парок только и видно (Kalugina, 1990:221).

KRAUJAS. Lietuvių pasakose su šiuo simboliu rasti 5, anglų pasakose – 2 pavyzdžiai, rusų pasakose rasti 4 pavyzdžiai.

Surinktos medžiagos analizė rodo, kad kraujas – gali turėti ne tik gyvybės, bet ir mirties simbolines reikšmes. Kaip jau buvo minėta, tam tikroje situacijoje, tos situacijos dalyviams susitarus, ženklas gali įgauti simbolinę reikšmę. Surinktoje medžiagoje rasta pavyzdžių, kur tam tikroje situacijoje, dalyviams susitarus, kraujas reiškia kieno nors mirtį. Taip pat reikėtų atkreipti dėmesį, kad šis simbolis yra ambivalentiškas – turi gyvybės ir mirties

simbolines reikšmes. Kraujo gyvybės simbolinė reikšmė aptarta ankstesnėje darbo dalyje (2.1.6. Skysčiai).

Lietuvių pasakose paprastai kraujas bėga iš rėžio medyje, ar ant vandens pasirodo kraujo burbulai.

– *Pjaukim abudu į tą medį, tai žinosim mudu, kaip kas yra.*

Ir kits sako:

- *Tai kaip bus vienas **rėžis įpjautas** ir bus **kraujais apsiliejęs**, tai žinosim, kad jau to gyvo nėra (Basanavičius, 1993:248).*

Lietuvių pasakose taip pat rastas pavyzdys, kur mirtį simbolizuoja į žemę užkastame butelyje atsiradęs kraujas.

– *Reikia, idant čionai mudu persiskirtuva, o toje vietoje tokį ženklą padarykiva: įkaskiva į žemę katras po butelį vyno, o kad mudu sugrišiva, atrasiva: jei katras būsiva numirusiu, tada tame **butely bus kraujas** (Daukantas, 1985:36).*

Panašus pavyzdys rastas ir rusų pasakose. Broliams susitarus, vieno kurio mirties simboliu tampa ant nosinaitės atsiradęs kraujas.

*Стали они прощаться, дали друг дружке по платочку и положили такой завет: ехать каждому своею дорогою, по дороге столбы ставить, на тех столбах про себя писать для зная, для ведома; всякое утро утирать лицо братниным платком: если **на платке кровь окажется** – значит, брату смерть приключилась; при такой беде ехать мертвого разыскивать (Anikina, 1990:354).*

Surinktos medžiagos analizė atskleidė, kad ir anglų kultūroje kraujas laikomas mirties simboliu.

*"Then I dreamed that I opened the door and went down a dark narrow passage," said Lady Mary, still smiling, though her voice was ice. "And at the end of the passage there was a door, and the door had a chink in it. And through the chink I saw a wide saloon lit with many candles, and all round it were the bones and bodies of poor dead maidens, their clothes all stained with **blood**; but of course it is not so, and it was not so" (Steel, 1918, iš: <http://www.mainlesson.com>).*

PIENAS. Su šiuo simboliu rusų pasakose rastas tik 1 pavyzdys. Lietuvių ir anglų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Rusų pasakose rastas įdomus pavyzdys, kur išsimaudžius katile su verdančiu pienu vienam, paprastai gėriui atstovaujančiam pasakos herojui, suteikia grožio, jaunystę. Kitam, blogio atstovui, atneša mirtį. Taigi, galima teigti, kad pienas vienu atveju gali būti traktuojamas

kaip gyvybės, kitu - kaip mirties simbolis. Gyvybės simbolinė reikšmė aprašyta ankstesnėje darbo dalyje (2.1.6. Skysčiai).

Котел ключом кипит, *молоко* через верх выплескивается. Снял Иван рубаху. Стоит возле котла, от верного друга известия ждет. Заржал конь на конюшне три раза. Тут Иван в котел прыгнул. Три раза от края до края проплыл. Вышел на свет живой, невредимый. И так хорош был, а теперь совсем красавцем стал: кровь с молоком. Говорит Марья - королева старику:

- Ну, прыгай теперь ты!

Прыгнул старик в котел, и развалились его кости (Русские народные сказки, iš: <http://www.storybook.ru>)

KRAUJO PUTA. Lietuvių ir rusų pasakose rasta po 1 pavyzdį su šiuo simboliu. Anglų pasakose tokių pavyzdžių nebuvo rasta.

Lietuvių ir rusų pasakose rasta pavyzdžių, kuriuose, pasakos veikėjams susitarus, mirties simboliu tampa kraujo puta ant vandens.

- Ir jeigu, - sako jis, - pamatysi jūroje atplaukiant pieno putą, tai žinok, jog aš dar gyvas, jei **kraujo putą** – aš galą gavęs (Keturakis, 1996:17-18).

- Смотри на то место, где я в море прыгну. Пойдут по воде белые пузыри, ты не тревожься: это я кобылиц из стойла выгоняю. А вот если **красные пузыри** увидишь, бери железные прутья и прыгай ко мне на помощь. Знай, что одолели меня морские кобылицы (Русские народные сказки, iš: <http://www.storybook.ru>).

RAUDONO VYNO TAURĖ. Su šiuo simboliu rastas tik 1 pavyzdys lietuvių pasakose. Anglų ir rusų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Ji duos išgerti **raudono vyno taurę**, bet tu negerk, išliek vyną žemėn, nes, jei gersi – užmigi ir nebepabusi (Nėris, 2003:95).

2.2.7. Būtybės

KAULO BOBA. Lietuvių pasakose rastas 1 pavyzdys. Anglų ir rusų pasakose tokių pavyzdžių nebuvo rasta.

Lietuvių pasakose rastas pavyzdys, kur minima Kaulo boba.

Kaulo boba atbėganti – vanduo tuojau užsiskleidė, tai niekur begintis (p.52).

Tai, kad pavyzdžių, kuriuose būtų minima Kaulo boba, nebuvo rasta anglų ar rusų pasakose, leidžia daryti prielaidą, kad ši būtybė būdinga tik lietuvių kultūrai.

GILTINĖ. Lietuvių pasakose rasti 6 pavyzdžiai. Anglų ir rusų pasakose pavyzdžių su šiuo simboliu nerasta.

Daugelyje kultūrų giltinė – tai skeletas, apsigobęs juodu apsiaustu ir laikantis rankoje dalgį. Lietuvių kultūroje giltinė laikoma viena iš seniausių deivių. Giltinę lietuviai suvokė kaip moterį, kurios liežuvis pilnas nuodų, todėl ji nuo seno laikoma mirties simboliu. „Tikėta, kad ji atlieka žmogaus gyvenimo lėmimo funkciją: gali žmogų pasveikdinti ir pratęsti gyvenimą, bet gali ir numarinti“ (Lapinskienė, 2006:53).

Surinktos medžiagos analizė parodė, kad lietuvių pasakose giltinei dažniausiai suteikiama mirties simbolinė reikšmė. Surinkti pavyzdžiai taip pat atskleidžia, kaip giltinė nuo seno suvokiama lietuvių tautos – dažniausia tai sena boba arba žmogaus skeletas.

Atėjo pas tą pusbernį tokios dvi bobos, tai buvo viena giltinė, o kita – laimė (Kerbelytė, 1990:378).

Pasižiūri karalius, kad šalia jo stovi giltinė plikais kaulais barškindama (Nėris, 2003:19).

KOŠČĖJUS NEMIRTINGASIS (КОЩЕЙ БЕССМЕРТНЫЙ). Su šiuo simboliu rusų pasakose rasti 9 pavyzdžiai. Lietuvių ir anglų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Koščėjus Nemirtingasis – vienas iš daugelyje rusų bei kitų slavų tautų pasakų sutinkamų veikėjų. Paprastai šis veikėjas perteikiamas kaip piktas burtininkas, kurio mirtis slepiasi adatos galiuke ar stebuklingame kiaušinyje. Dėl savo į skeletą panašios išvaizdos neretai Koščėjus Nemirtingasis laikomas vienu iš Mirties pavidalų. Taip pat jam suteikiama ir mirties simbolinė reikšmė.

A в это время, когда рассек Кощей Бессмертный Ивана-царевича, у Ворона Вороновича, у Сокола Соколовича и у Орла Орловича на перьях кровь выступила (Beliakova, 1986:22).

NEGAILESTINGASIS KAULIUS. Su šiuo simboliu lietuvių pasakose rastas 1 pavyzdys. Anglų ir rusų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Panašiai kaip rusų pasakose mirties simboliu laikomas Koščėjus Nemirtingasis, lietuvių pasakose tokia reikšmė atitenka Negailestingajam Kauliui.

*Jonas, padėkojęs tai mergelei, nuėjo pas **Negailestingąjį Kaulių**, o tas jį pamatęs tarė: „O, koks tu dailus vyras, toks didelis užaugęs! Gerai, kad atėjai, o kad ne, aš pats būčiau ėjęs tavęs ieškoti. Dabar pasiliksi čia ir tris dienas pasilsėsi.“ (Keturakis, 1996:102).*

Taip pat lietuvių pasakose minimas ir Kaulinis senis gyvenantis ant Geležinio kalno.

*O sūnus, tai sužinojęs, greit apsirengė ir be jokios baimės išėjo ieškoti, kur **Kaulinis senis** ant Geležinio kalno. Per tyrus laukus beeidamas bekeliaudamas, priėjo tokią pirkelę, joje rado senutę sėdint ir jos paklausė:*

- *Močiute, ar nežinai Kaulinio senio ant Geležinio kalno? (Stukas, 1989:31-32).*

LAUMĖ. Lietuvių pasakose rasti 4 pavyzdžiai. Anglų ir rusų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Laumė – viena seniausių lietuvių mitologinių būtybių. Dažniausia laumės perteikiamos kaip ilgaplaukės, nuogos moterys gyvenančios miškuose ar prie vandens telkinių. Laumių įvaizdis dviprasmiškas – vienu atveju jos suvokiamos kaip puikios darbininkės bei padėjėjos, kitu – kenkiančios, neretai net mirtį nešančios būtybės (Lapinskienė, 2006:81). Tai patvirtina ir lietuvių pasakose rasti pavyzdžiai – laumės ne tik neša pražūtį, bet ir valgo vaikus.

*Taip **laumė** suvalgė Jurgiuko mėsą, o kaulus pro langą išmetė. Elenytė **kaulus** surinko, šilkų skarelėn sudėjo, po margu sakalėliu padėjo, kuris perėjo savo kiaušinius. Per tris dienas sakalėlis išperėjo iš tų kaulelių karvelėlį (Liobytė, 1986:84).*

MILŽINAS. Anglų pasakose su šiuo simboliu rasti 4 pavyzdžiai. Lietuvių ir rusų pasakose pavyzdžių su šiuo simboliu nerasta.

Milžinai daugelyje pasaulio kultūrų mitologijose siejami su pirmąsiais chaoso, laukinės gamtos jėga. Taip pat, neretai teigiama, kad būtent iš milžinų atsirado pirmieji dievai. Iš arčiau pažvelgus į iš anglų pasakų surinktus pavyzdžius pastebėta, kad anglų kultūroje milžinui suteikiama mirties simbolinė prasmė, kaip, pavyzdžiui lietuvių ar rusų kultūrose, raganai.

*As he passed through a thicket, the jostling of the boughs awoke Jack, who, finding himself in the clutches of the giant was very much surprised, though it was but the beginning of his terrors, for, entering the walls of the castle, he found the floor strewn and the walls covered with **the skulls and bones of dead men**, when **the giant** told him his bones should enlarge the number of what he saw (Tibbs, Strahan, 1902:60).*

MIRTIS. Lietuvių pasakose rastas 1, anglų – 3, rusų pasakose rasti 2 pavyzdžiai.

Analizuojant surinktą medžiagą rasta pavyzdžių, kuriuose minima Mirtis. Nors šios būtybės išvaizda nėra nusakyta, tačiau pagrindinė jos funkcija aiški – gyvenimo nutraukimas. Atlikus surinktų pavyzdžių analizę pastebėta, kad lietuvių pasakose Mirtį gana lengva apgauti. Rastas pavyzdys, kuriame žmogui pavyksta apgauti Mirtį ir ji vietoje žmonių gyvenimo nutraukimo išsiunčiama ažuolų rauti.

Mirtis, gavusi prisakymą, nuėjo ažuolų rautų kur drūtesnių ir senesnių (Kerbelytė, 1990:62).

Anglų pasakose taip pat rasta pavyzdžių, kuriuose minima Mirtis. reikėtų atkreipti dėmesį, kad, skirtingai nei lietuvių ar rusų kultūrose, anglų kultūroje Mirtis yra vyriškos lyties. Tai įrodo ir anglų pasakose rastas pavyzdys kur Mirtis vadinamas Miego broliu.

*I am going to the House of Death. **Death is the Brother of Sleep**, is he not? And he kissed the Happy Prince on the lips, and fell down dead at his feet (Wilde, 1979:37).*

Rusų pasakose rastas pavyzdys, kur Mirtis vaizduojama su dalgiu rankoje, kuriuo mostelėjus – žmogus miršta.

*- Не дам тебе ни на три минуты, - сказала **смерть**, махнула косой и уморила солдата (Anikina, 1990:433).*

MIRUSYSIS. Su šiuo simboliu rusų pasakose rastas 1 pavyzdys. Lietuvių ir anglų pasakose tokių pavyzdžių nebuvo rasta.

*Вот могила растворилась, и оттуда вышел **мертвец** с гробовой крышкой, в белом саване; вышел и побежал к церкви, положил в дверях крышку, а сам в село (Русская народная сказка, iš: <http://hyaenidae.narod.ru>).*

PANA. Su šiuo simboliu rastas tik 1 pavyzdys lietuvių pasakose. Anglų ir rusų pasakose pavyzdžių su šiuo simboliu nerasta.

Įdomu tai, kad, kaip rodo surinkti pavyzdžiai, lietuvių pasakose mirtis suvokiama ne tik kaip senė ar giltinė, bet ir kaip jauna mergina/pana, kuri gyvenimą atima paliesdama, ar suduodama rykštele.

Ir pamatęs: ateina, ateina daugybė panų, taip gražiai pasirėdžiusių! Ir tos panos turi katra viena savo rankose rykštę ir vis praeidamos tam jaučiui kerta su savo rykšte. Bet tas jautis įsirėžia, kai jam sukerta. O ta ponia kiekvienai pasako rytojaus dienai:

- Tu tą ir tą gyvulį nukirsk. Tau tas ir tas žmogus nukirsti.

Jau visas atleido. Šis žiūrįs pro langą, dar viena visų paskiau ateina, bet ta už visas gražesnė. Ji, eidama pro tą jautį, kad sukirs, tas jautis tuoj kritęs ant žemės ir gatavas (Kerbelytė, 1990:147-148).

RAGANA. Lietuvių pasakose rasta 16 pavyzdžių, anglų pasakose - 16, rusų pasakose su šiuo simboliu rasti 26 pavyzdžiai.

Dar pagonybės laikais lietuviams ragana – mirties ir atgimimo deivė. Kaip pastebi L. Lapinskienė (2006:126), ragana yra tarsi simbolinis priminimas, kad žemėje nėra nieko amžino ir tai kas gimė, turi ir mirti. Lietuvių kultūroje ragana – pikta linkinti, dažnai pražūtį lemianti moteris. Anglų, kaip ir kitų Vakarų Europos tautų, kultūroje ragana – moteris, skraidanti ant šluotos bei galinti pasiversti katinu, gaidžiu ar rupūže (Shepherd, 2002:73). Kiek kitokia ragana slavų pasaulyje. Čia ragana, arba Баба Яга, – sena moteris gyvenanti miško trobelėje ant vištos kojelės. Dėl sąryšio su laukiniais gyvūnais bei mišku laikoma miško, mirusiųjų pasaulio valdove (Энциклопедия символов, iš: <http://symbolarium.ru>).

Išanalizavus lietuvių pasakų pavyzdžius pastebėta, kad čia ragana paprastai vaizduojama kaip boba ar laumė.

Įeina į stubą pas tą bobą raganą, žiūri – boba ragana pjausto mažą vaiką ir ėda (Vaitkūnas, 1998:31).

Tada karalius liepė sukurti didelį laužą ir sumetė, sudegino laumę raganą, jos dukterį (Kerbelytė, 1990:224).

Anglų pasakose ragana – keista, ypatingų galių turinti, kartais siaubingai atrodanti moteris.

Again and again had the Lord of Pengerswick reversed the spells of the Witch of Fraddam, who was reported to be the most powerful weird woman in the West Country (Hartland, 1890, iš: <http://www.sacred-texts.com>).

Before bed time a tall, wild-looking hag came to the door, and asked leave to enter and dry herself (Calder, 1910:227).

Tuo tarpu rusų pasakose ragana – ant krosnies sėdinti akla, ar skaudančiomis akimis sena moteris, kurios viena koja kaulinė arba auksinė, nosis siekianti lubas. Paprastai ši senutė vadinama Баба-Яга.

Зашла Марьюшка в избушку и видит: сидит там баба-яга костяная нога, ноги из угла в угол, губы на грядке, а нос к потолку прирос (Anikina, 1990:148).

SENĖ. Rusų pasakose su šiuo simboliu rastas 1 pavyzdys. Lietuvių ir anglų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Rusų pasakose rasta pavyzdžių, kur mirtis vaizduojama kaip labai liesa, baisios išvaizdos senė.

Вдруг повстречалась с ним старуха, такая худая да страшная, несет полную котомочку ножей, да пил, да разных топориков, а косою подпирается (Anikina, 1990:432-33).

ŠMĖKLA. Anglų pasakose su šiuo simboliu rastas 1 pavyzdys. Lietuvių ir rusų pasakose pavyzdžių su šiuo simboliu nerasta.

Gana įdomus panašumas rastas tarp lietuvių ir anglų pavyzdžių. Lietuvių pasakose rastas pavyzdys rodo, kad žmogaus mirtį reiškia gale lovos stovinti giltinė, tuo tarpu anglų pasakose toks vaidmuo atitenka šmėklai (spectre).

О кад памато гилтинę галвūгaly, tada sako: - Niekо nebegaliu padėti, tas jau turės mirti (Liobytė, 1986:196).

But when he went within to the King's bedside, he saw that spectre standing at his head, and would take nothing to do with him (Calder, 1910:71).

Toliau pateikiama lentelė atspindi, kokios būtybės lietuvių, anglų ir rusų pasakose turi mirties simbolines reikšmes. Taip pat, kurių tautų pasakose jos sutampa, bei kuriose skiriasi.

Būtybės kaip mirties simboliai lietuvių, anglų ir rusų pasakose

Simbolis	Lietuvių pasakos	Anglų pasakos	Rusų pasakos
Kaulo boba	*		
Giltinė	*		
Koščėjus Nemirtingasis			*
Negailestingasis kaulius	*		
Laumė	*		
Milžinas		*	
Mirtis	*	*	*
Mirusysis			*
Pana	*		
Ragana	*	*	*
Senė			*
Šmėkla		*	

2.2.8. Kūno dalys

UŽMERKTOS AKYS. Anglų pasakose rastas 1 pavyzdys. Lietuvių ir rusų pasakose pavyzdžių su šiuo simboliu nerasta.

Paprastai akis laikoma saulės, dvasinio regėjimo simboliu, tačiau surinktos medžiagos analizė atskleidė, kad užmerktos akys gali būti laikomos mirties simboliu.

Life returned to the lady; but, finding that her child was gone, it returned without hope, and she speedily closed her eyes in death (Hartland, 1890, iš: <http://www.sacred-texts.com>).

BURNA SU DANTIMIS. Su šiuo simboliu rusų pasakose rastas 1 pavyzdys. Lietuvių ir anglų pasakose tokių pavyzdžių nebuvo rasta.

Василиса прошла всю ночь и весь день, только к следующему вечеру вышла на полянку, где стояла избушка яги-бабы; забор вокруг избы из человеческих костей, на заборе торчат черепа людские с глазами; вместо дверей у ворот — ноги человека, вместо запоров — руки, вместо замка — рот с острыми зубами (Русская народная сказка, iš: <http://hyaenidae.narod.ru>)

ŽMOGAUS GALVA. Su šiuo simboliu lietuvių pasakose rasti 2, anglų pasakose - 1, rusų - 9 pavyzdžiai.

Lietuvių ir rusų pasakose rasta pavyzdžių, kuriuose ant kuolo pamauta ar pakabinta žmogaus galva.

Tai, kad tvora iš kuolų su pamautomis žmogaus galvomis dažnai juosia tam tikrą erdvę – sodą, kiemą – reiškia, jog įžengusiajam į šią erdvę gresia mirtis. Taigi, galima teigti, kad

lietuvių ir rusų pasakose ant kuolo pamauta žmogaus galva yra ne tik konkretus mirties simbolis, bet ir įspėjimas apie grėšiančią mirtį.

Įeina į vieną sodą – aptvertas geležiniais kuolais, ant kiekvieno kuolo žmogaus galva pakabinta (Kerbelytė, 1990:96).

Видит – двор тыном огорожен. А в тыне колья, а на кольях человечьи мертвые головы; только один кол пустой, ничего нету (Anikina, 1990:236).

Anglų pasakose rastas pavyzdys, kur žmogaus galvos, kitaip nei lietuvių ar rusų pasakose, kur galva yra užmauta ant kuolo, čia žmogaus galva kabo ant medžio.

'See how many heads hang on yonder tree. Yours shall hang higher than all the rest for a warning' (Jacobs, 1894, iš: <http://www.sacred-texts.com>).

KAULAI. Lietuvių pasakose su šiuo simboliu rasta 14 pavyzdžių, anglų – 15 pavyzdžių, rusų pasakose rasta 13 pavyzdžių.

Kaulai – mirties, žmogaus gyvenimo žemėje laikinumo simbolis (Энциклопедия символов, iš: <http://symbolarium.ru>). Reikėtų pastebėti, kad tai gana ambivalentiškas simbolis, kadangi gali reikšti ne tik mirtį, bet ir gyvybę, prisikėlimą. Gyvybinė šio simbolio reikšmė aprašyta ankstesnėje darbo dalyje (2.1.8. Daiktai ir objektai).

Surinktos medžiagos analizė atskleidė, kad kaulai lietuvių, anglų ir rusų kultūroms yra būdingas mirties simbolis. Tai įrodo ir tai, kad šis simbolis rastas visų trijų tautų pasakose. Lietuvių ir rusų pasakose rasta panašumų – vietoje pamotės dukters dažnai parvežami tik jos kaulai.

Čiaunijo, čiaunijo ir iščiaunijo – pamatė, kad atvažiuoja. Kai atvažiavo, senė pamatė, kad tik kauleliai (Kerbelytė, 1990:250).

А собачка – все свое:

- Тяф, тяф! Старухиной дочери в мешке косточки везут...

Заскрипели ворота, старуха кинулась встречать дочь. Рогожу отвернула, а дочь лежит в снях мертвая (Anikina, 1990:94-95).

Lietuvių ir rusų pasakose vienas iš mirties simbolių vaizdinių - ant sniego blizgantys kaulai. Kaip rodo surinkti pavyzdžiai, tai blogio, dažniausiai raganos ar laumės, mirties simbolis.

*Tada broliai ją paėmė, uždėjo ant geležinių akėčių ir po visus laukus kaulus išakėjo. Dar ir dabar žiemą blizga jos **kaulai** ant sniego prieš saulę (Kerbelytė, 1990:69).*

*И сейчас по снегу волка **косточки** блестят (Anikina, 1990:20).*

Taip pat, lietuvių pasakose rasta pavyzdžių kur kaulai – giltinės atributas. Tai kartu nusako ir kaip atrodo pati mirtis (giltinė).

*Pasižiūri karalius, kad šalia jo stovi giltinė plikais **kaulais** barškindama (Nėris, 2003:19).*

Anglų pasakų pavyzdžiai rodo, kad ši tauta kaulams, kaip lietuviai ir rusai, taip pat suteikia mirties simbolinę reikšmę. Tačiau įdomu tai, kad daugelyje pavyzdžių su šiuo simboliu minima, kad tai yra būtent žmogaus kaulai.

*"Don't be silly!" said his wife. "It's **the bones of the little boy** you had for supper that I'm boiling down for soup! Come, eat your breakfast, there's a good ogre" (p.Steel, 1918, iš: <http://www.mainlesson.com>).*

Tuo tarpu rusų pasakose pavyzdžių, kur pabrėžiama, kad tai būtent žmogaus kaulai – rasta nedaug.

*Приезжают к реке Смородине; по всему берегу лежат **кости человеческие**, по колено будет навалено (Русская народная сказка, iš: <http://hyaenidae.narod.ru>).*

Anglų pasakose rastas pavyzdys, kuriame minimi krikščionio žmogaus kaulai. Tuo tarpu lietuvių ar rusų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

*"Yes, a bird flew over the roof with a **Christian man's bone** in his bill, and let it fall down our chimney," answered the Princess. "I made haste enough to get it away again, but it must be that which smells so, notwithstanding" (Lang, 1923:318).*

Anglų pasakose taip pat rastas įdomus pavyzdys, kur minima grotas (urvas) iš žmonių kaulų. Šis mirties simbolis rastas tik anglų pasakose, tad galima daryti prielaidą, kad yra būdingas tik anglų tautai.

*Distinguished among the company there was the Crab, who kept a stall or **grotto of men's bones**, and who had filled his grotto with old nails and chips of wood, crosses and whips, and chains and curiosities in bottles (Glover, 1919:72-73).*

Analizuojant rusų pasakų pavyzdžius pastebėta, kad čia dažnai minimi apgraužti kaulai (обглоданные кости). Tuo tarpu lietuvių ar anglų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

*Прибежала ведьма, открыла печку, вытащила свою дочь Аленку, съела, **кости** обглодала (Anikina, 1990:90).*

Rusų pasakose taip pat rasta pavyzdžių kuriuose tvora iš žmonių kaulų juosia raganos namus. Šiuo atveju kaulai ne tik funkcionuoja kaip mirties simbolis, bet ir kaip įspėjimas apie gresiančią mirtį tam, kuris įžengs į užtvertą teritoriją.

*Василиса прошла всю ночь и весь день, только к следующему вечеру вышла на полянку, где стояла избушка яги-бабы; забор вокруг избы из **человечьих костей**, на заборе торчат черепа людские с глазами; вместо дверей у ворот — ноги человечьи, вместо запоров — руки, вместо замка — рот с острыми зубами (Русская народная сказка, iš: <http://hyaenidae.narod.ru>).*

KAUKOLĖ. Su šiuo simboliu lietuvių pasakose rasti 2 pavyzdžiai, anglų pasakose – 5 pavyzdžiai, rusų pasakose rasti 2 pavyzdžiai.

Daugelyje kultūrų kaukolė siejama su dangaus skliautu. Tačiau dar viduramžiais kaukolei buvo suteikta mirties, žmogaus gyvenimo žemėje laikinumo simbolinė reikšmė (Lapinskienė, 2006:68). Gana dažnai mirties vaizdiniuose naudojama kaukolė su sukryžiuotais kaulais. Kaukolė, dalgis ir senė sudaro pagrindinį mirties simbolių junginį (Иллюстрированная энциклопедия символов, 2003:687). Pavyzdžių su šiuo simboliu rasta visų trijų tautų pasakose.

*Priėjęs kalną, žiūri, kad ne akmenys jo šlaituose baltuoja, bet **žmonių kaukolės** (Nėris, 2003:97).*

*To make the proof certain **a human skull** was left in a crevice inside the old, ruined church, and, as soon as twelve o'clock at night struck, he would enter the church alone and bring back the skull to a place where his companions awaited his coming (Calder, 1910:35).*

*Василиса прошла всю ночь и весь день, только к следующему вечеру вышла на полянку, где стояла избушка яги-бабы; забор вокруг избы из **человечьих костей**, на заборе торчат **черепа людские с глазами**; вместо дверей у ворот — ноги человечьи, вместо запоров — руки, вместо замка — рот с острыми зубами (Русская народная сказка, iš: <http://hyaenidae.narod.ru>).*

Rusų pasakose mirtį simbolizuoja ne tik žmogaus, bet ir ant kuolo pamauta arklio kaukolė.

*Вышла на полянку, а на полянке избушка на курьих ножках, вокруг тын, **а на кольях лошадиные черепа**; каждый череп огнем горит (Anikina, 1990:150).*

ŽMOGAUS KOJOS. Su šiuo simboliu rusų pasakose rastas 1 pavyzdys. Lietuvių ir anglų pasakose tokių pavyzdžių nebuvo rasta.

Rusų pasakose rastas įdomus pavyzdys kur žmogaus kojos naudojamos vietoje durų. Šiame pavyzdyje žmogaus kojos yra ne tik mirties simbolis, bet ir funkcionuoja kaip įspėjamasis ženklas apie gresiančią mirtį tam, kuris įžengs į užtvertą teritoriją.

*Василиса прошла всю ночь и весь день, только к следующему вечеру вышла на полянку, где стояла избушка яги-бабы; забор вокруг избы из человеческих костей, на заборе торчат черепа людские с глазами; вместо дверей у ворот — ноги **человечьи**, вместо запоров — руки, вместо замка — рот с острыми зубами (Русская народная сказка, iš: <http://hyaenidae.narod.ru>).*

Tai, kad tokių pavyzdžių nebuvo rasta lietuvių ir anglų pasakose, leidžia daryti prielaidą, kad šių tautų pasaulėvaizdyje žmogaus kojos nėra laikomos mirties simboliu.

ŽMOGAUS ODA. Su šiuo simboliu rusų pasakose rastas 1 pavyzdys. Lietuvių ir anglų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Panašiai kaip žmogaus kojos, rusų pasakose mirties simboliu laikoma ir žmogaus oda. Pakabinta žmogaus oda taip pat yra perspėjimas apie gresiančią mirtį.

*Шел - шел, зашел в лес дремучий. Там стоит дом премогучий, кругом по баясинам человеческими головами обнесен, **кожами человеческими** обвешан (Русские народные сказки, iš: <http://www.storybook.ru>).*

NEGYVA/MIRUSIOJO RANKA. Anglų pasakose su šiuo simboliu rastas 1, rusų pasakose - 3 pavyzdžiai. Lietuvių pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Analizuojant surinktą medžiagą tarp anglų ir rusų pasakų rastas panašumas – abiejų tautų pasakose vienu iš mirties simbolių laikoma negyva/numirėlio ranka.

*On this the traveller got up, pulled out of his pocket **a dead man's hand**, fitted a candle to it, lighted the candle, and passed hand and candle several times before the servant girl's face, saying as he did so: "Let those who are asleep be asleep, and let those who are awake be awake." (Hartland, 1980, iš: <http://www.sacred-texts.com>).*

*«Что же это все один голос?» - подумала ведьма, отворила потихоньку дверь, видит: оба брата спят крепким сном, тотчас обвела их **мертвой рукой** – и они померли (Anikina, 1990:165).*

ŠIRDIS. Lietuvių ir rusų pasakose rasta po 1 pavyzdį. Anglų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Kaip jau buvo minėta, surinktos medžiagos analizė atskleidė, kad lietuvių, anglų ir rusų pasakose kai kurie simboliai yra ambivalentiški, kadangi turi gyvenimo ir mirties simbolines reikšmes. Vienas iš tokių simbolių – širdis. Gyvybės simbolinė reikšmė aprašyta 2.1.9 *Kūno dalys* dalyje (žiūrėti 57psl.).

Lietuvių pasakose mirties simbolinę reikšmę turi nurimusi širdis.

– *Taip, čia yra giesmės vieta, čionai iškyla stebuklingieji garsai, - parodė savo storu, plačiu pirštu dar platesnis valdovas jau nurimusią lakštingalos širdį (Dovydenas, 2004:12-13).*

Rusų pasakose rastas mirties simbolis – į kiaušinio formą suvyniota širdis.

Они иссекли её, вынули у ней сердце, а самую в назем закопали и приехали во дворец. Царица вышла, взяла сердце, скатала его в яйцо и положила в карман. Старичок спал в стеклянном доме, а встал в избушке и залился слезами. Плакал, плакал, а дело надо исполнить. Сделал гроб и пошёл искать её; нашёл в навозе, разрыл, собрал все части, положил их в гроб и похоронил у себя (Русская народная сказка, iš: <http://hyaenidae.narod.ru>).

Toliau pateiktoje lentelėje matyti, kokios žmogaus kūno dalys lietuvių, anglų ir rusų pasakose turi mirties simbolines reikšmes. Taip pat kurie simboliai sutampa visų trijų tautų pasakose, o kurie sutampa dviejose iš trijų, ar yra būdingi tik vienai kuriai kultūrai.

Lentelė 10

Kūno dalys kaip mirties simboliai lietuvių, anglų ir rusų pasakose

Simbolis	Lietuvių pasakos	Anglų pasakos	Rusų pasakos
Užmerktos akys		*	
Burna su dantimis			*
Žmogaus galva	*	*	*
Kaulai	*	*	*
Kaukolė	*	*	*
Žmogaus kojos			*
Žmogaus oda			*
Negy va/mirusiojo ranka		*	*
Širdis	*		*

2.2.9. Daiktai ir objektai

JUODI KARDO AŠMENYS. Anglų pasakose rastas 1 pavyzdys. Lietuvių ir rusų pasakose tokių pavyzdžių nebuvo rasta.

Anglų pasakose rastas pavyzdys, kur juodais kardo ašmenimis palietus gyvūną ar žmogų, šis miršta. Taigi, galima teigti, kad kardui anglų kultūroje suteikiama ne tik galios, gyvybės, bet ir mirties simbolinės reikšmės.

*Now when the boy was again alone with the dog, he wanted to try **the sword**, so he smote at the dog with **the black edge**, and it fell dead on the deck; but when he turned the blade and smote with **the white edge** the dog came to life again and wagged his tail and fawned on his playmate. But the book—;that he could not get tried just then (Wiggin, Smith, 1911:93-94).*

DALGIS. Lietuvių pasakose rasti 5 pavyzdžiai, anglų pasakose – 2, rusų pasakose – 3 pavyzdžiai.

Kaip jau buvo minėta, dalgis – vienas iš mirties atributų. Pasak L. Lapinskienės (2006:34), dalgis laikomas mirties, gyvybės nutraukimo akimirkos simboliu. Mirties aprašyme ar grafiniuose vaizdiniuose pastaroji dažnai perteikiama kaip skeletas ar sena moteris rankoje laikanti dalgį. Tai, kad dalgis yra traktuojamas kaip mirties simbolis įrodo ir lietuvių, anglų ir rusų pasakose rasti pavyzdžiai.

*– O kas girdėt! Šeimininkas galanda **dalgi** ir sako: „Jeigu jautis iki rytojaus nepasveiks, reikės pjauti“ (Keturakis, 1996:70).*

*His **scythe** went through them all, and the only notice on them he took was to say to the farmer every time he'd cut one of them through, "a burdock, master," and kept on just the same (Ashliman, 2000, iš: <http://www.pitt.edu/~dash/type0955.html#fox>).*

И услышала это баба-яга и говорит: «Кто такой невежа приехал? Русского духу и дед мой и прадед не слышали, а таперича и сама русский дух хочу очами видеть». Вот, взявши, ударила она жезлом по двери, и дверь отворилась. А у ней в руках коса кривая, и хочет она его взять богатыря за шею и срезать ему голову (Afanasev, 1957:11).

KAPAS. Lietuvių pasakose su šiuo simboliu rasti 4 pavyzdžiai, anglų pasakose rasta 12 pavyzdžių, rusų pasakose rasti 2 pavyzdžiai.

Kapas – tai vieta, kur susijungia gyvųjų ir mirusiųjų pasauliai. Kapui taip pat suteikiamos mirties, amžino poilsio simbolinės reikšmės. Lietuvių pasakose ant mirusių tėvų

kapo vaikai eina pasimelsti, čia pasirodo mirusiųjų vėlės, kurios duoda patarimus, suteikia išminties.

*Kai tėvas pasimirė, gudrieji broliai prašo kvailį, kad jis eitų pirmą naktį. Kvailys, prisipylęs pelenų maišelį, nuėjo ant **kapo** ir atsigulė (Stukas, 1989:231).*

*Fortunately the cocks of Fincham now began to crow, the dead man returned to his **grave**, and the tailor went home triumphant (Calder, 1910:39).*

*Вот **могила** растворилась, и оттуда вышел мертвец с гробовой крышкой, в белом саване; вышел и побежал к церкви, положил в дверях крышку, а сам в село ((Русская народная сказка, iš: <http://hyaenidae.narod.ru>).*

SURŪDIJES KARDAS. Lietuvių pasakose su šiuo simboliu rasti 2 pavyzdžiai. Anglų ir rusų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

*Jie nutarė grįždami atgal pažiūrėti: kurio **kardas** bus **surūdijęs**, to brolio nebebus gyvo (Masaitienė, 2001:46).*

KARTUVĖS. Su šiuo simboliu lietuvių pasakose rasti 4 pavyzdžiai, anglų pasakose rasti 7 pavyzdžiai, rusų pasakose rasti 2 pavyzdžiai.

*Kai jį vedė karti, karalius ir karalienė nuėjo pažiūrėti. Užlipęs ant **kartuvių**, jis paprašė, kad leistų jam vieną daiktą pasakyti (Kerbelytė. 1990:161).*

*Now the lass was taken to York to be hanged; she was brought out on **the scaffold**, and the hangman said, 'Now, lass, thou must hang by the neck till thou be'st dead' (Jacobs, 1894, iš: <http://www.sacred-texts.com>).*

*Поутру встала купеческая дочь, наняла карету, нарядилась в богатое платье и поехала на площадь; там уж **виселица** готова, войска расставлены, и народу набралось многое множество; вон уж и брата ее ведут (Afanasev, 1957:75).*

KIRVIS. Su šiuo simboliu lietuvių pasakose rasti 6 pavyzdžiai, anglų pasakose rasti 3, rusų pasakose – 5 pavyzdžiai.

Tai galybės, karo, naikinimo bei mirties simbolis (Lapinskienė, 2006:71).

*Bet tas, nieko nelaukdamas, pagriebė **kirvį** ir kad kirs – iš karto tris galvas nukirto (Keturakis, 1996:75).*

*He was moving to a triumphant crescendo. He walked toward the nearest tree, flexed his muscles, and swung his **great axe**. The tree crashed to the ground (Keding, Douglas, 2005:26).*

*Взял старик **топор**, пошел к дереву и хочет рубить его под корень (Anikina, 1990:131).*

KROSNIS. Su šiuo simboliu rasti 4 pavyzdžiai rusų pasakose. Lietuvių ir anglų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Девочка дала ей кашки, мышка ей сказала:

*- **Баба-яга** пошла баню топить. Она тебя вымоет-выпарит, в **печь** посадит, зажарит и съест, сама на твоих **костях** покатается (Anikina, 1990:87).*

UŽGESUSI LEMPA. Lietuvių pasakose rastas 1 pavyzdys. Anglų ir rusų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Surinkti pavyzdžiai rodo, kad lempa taip pat yra vienas iš ambivalentiškų simbolių, kadangi turi gyvenimo ir mirties simbolines reikšmes. Gyvenimo simbolinė reikšmė aprašyta 2.1.8. *Daiktai ir objektai* dalyje (žiūrėti 53psl.).

*– Ogi kiekvienas žmogus turi savo **lempą**. Štai tos, kurios gerai dega, - žmogus vos gimęs, ilgai gyvens, o kur jau **gęsta** – žmogus greit mirs (Verseckas, 1997:123).*

SURŪDIJĖS PEILIS. Lietuvių pasakose rasti 2 pavyzdžiai, anglų pasakose rastas 1 pavyzdys. Rusų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Kaip jau buvo minėta, ženklas gali įgauti tam tikrą simbolinę reikšmę. Vienas iš tokių pavyzdžių – surūdijęs peilis, kuriam suteikiama mirties simbolinė reikšmė. Tokių pavyzdžių buvo rasta lietuvių ir anglų pasakose.

*Taip susitarę, įkišo į pušį po peilį ir sukalbėjo: katras pirma sugrįš į tą vietą, tuoj pažiūrės vienas kito peilį. Jeigu katro **peilis** bus **surūdijęs**, tai tas bus jau miręs (Stukas, 1989:66).*

*On the morning after this happened the younger brother took out the **knife** to look at it, and he was grieved to find it all **brown with rust** (p.135).*

PJAUTUVAS. Su šiuo simboliu anglų pasakose rastas 1 pavyzdys. Lietuvių ir rusų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Pjautuvas, kaip pastebi L. Lapinskienė (2006:120), yra gana ambivalentiškas simbolis, kadangi gali simbolizuoti atgimimą, atsinaujinimą, tačiau tai taip pat ir mirties

simbolis. Surinktos medžiagos analizė parodė, kad anglų pasakose pjautuvui suteikiama mirties simbolinė reikšmė.

Before evening a large yellow frog leaped with difficulty out of the way of her sickle, and when she saw the poor creature dragging itself out of danger, she said: "There you are, poor clumsy thing; you would be the better of my help soon" (Calder, 1910:271).

UGNINIS SKYDAS. Su šiuo simboliu rusų pasakose rastas 1 pavyzdys. Lietuvių ir anglų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

*Поутру встала баба-яга, глянула в окошечко — кругом стены торчат на спицах дочерние головы; страшно она озлобилась, приказала подать свой **огненный щит**, поскакала в погоню и начала палить щитом на все четыре стороны (Русская народная сказка, iš: <http://hyaenidae.narod.ru>).*

ADATOS SMAIGALYS. Su šiuo simboliu rusų pasakose rastas 1 pavyzdys. Lietuvių ir anglų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

*– А, знаю! – сказала баба-яга. – Она теперь у Кощея Бессмертного; трудно ее достать, нелегко с Кошеем сладить: **смерть его на конце иглы**, та игла в яйце, то яйцо в утке, та утка в зайце, тот заяц в сундуке, а сундук стоит на высоком дубу, и то дерево Кощей как свой глаз бережет (Kalugina, 1990:214).*

TAURĖ. Su šiuo simboliu lietuvių pasakose rastas 1 pavyzdys. Anglų ir rusų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Lietuvių pasakose rastas pavyzdys, kur broliams susitarus, aukštyn apversta taurė reiškia vieno iš brolių mirtį. Galima teigti, kad šiuo atveju taurė gali būti laikoma ir mirties simboliu.

*Kad rasim **taurę aukštiekninką**, tai jau būsim vienas negyvas (Verseckas, 1997:51).*

SMALINĖ ŽVAKELĖ. Lietuvių pasakose su šiuo simboliu rasti 2 pavyzdžiai. Anglų ir rusų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Kaip jau buvo minėta ankstesnėje darbo dalyje, deganti smalinė žvakelė lietuvių pasakose laikoma žmogaus gyvenimo simboliu. Smalinės žvakelės, kaip gyvenimo simbolio reikšmė, aprašyta 2.1.8. *Daiktai ir objektai dalyje* (žiūrėti 53psl.).

Lietuvių pasakose rastas pavyzdys, kur užgesusi smalinė žvakelė laikoma mirties simboliu.

Yra trečioje karalystėje didelis kalnas, po tuo kalnu rūsys, rūsyje uždarytas geležinėm durim jautis, jautyje antis, toj anty kiaušinis, kiaušiny smalinė žvakelė dega. Kad kas tą žvakelę užgesintų, tai būtų man mirtis (Kerbelytė, 1990:200).

Toliau pateiktoje lentelėje matyti, kokie daiktai ir objektai lietuvių, anglų ir rusų pasakose turi mirties simbolines reikšmes. Taip pat, kurių analizuojamų tautų pasakose jie sutampa, o kuriose yra būdingi tik vienai kuriai tautai.

Lentelė 11

Daiktai ir objektai kaip mirties simboliai lietuvių, anglų ir rusų pasakose

Simbolis	Lietuvių pasakos	Anglų pasakos	Rusų pasakos
Juodi kardo ašmenys		*	
Dalgis	*	*	*
Kapas	*	*	*
Surūdijęs kardas	*		
Kartuvės	*	*	*
Kirvis	*	*	*
Krosnis			*
Užgesusi lempa	*		
Surūdijęs	*	*	
Pjautuvas		*	
Ugninis skydas			*
Adatos smaigalys			*
Taurė	*		
Smalinė žvakelė	*		

2.2.10. Veiksmai

BUČINYS. Lietuvių pasakose rastas 1 pavyzdys, anglų pasakose – 2 pavyzdžiai.

Paprastai bučiny, pasak L. Lapinskienės (2006:29), reiškia nuoširdų atsidavimą, meilę. Tačiau kaip rodo surinktos medžiagos analizė, lietuvių ir anglų pasakose bučiniui suteikiama ir mirties simbolinė reikšmė.

Įdomus pavyzdys rastas lietuvių pasakose, kur mirtį nešantį bučinį turi mergina, kuri pabučiavusi savo vyrą, pati virsta gyvate.

*Ji tuoj apsitaisiusi, sudiev šiam, pakš ir **pabučiavusi**. Ji tuoj pavirtusi gyvate, o jis numiręs (Kerbelytė, 1990:149).*

Surinktos medžiagos analizė rodo, kad anglų, kaip ir lietuvių, pasakose bučinys taip pat laikomas mirties simboliu.

*It was winter, and a night of bitter cold. The snow lay thick upon the ground, and upon the branches of the trees: the frost kept snapping the little twigs on either side of them, as they passed: and when they came to the Mountain-Torrent she was hanging motionless in air, for the Ice-King had **kissed** her (Wilde, 1979:178)*

MIEGAS. Su šiuo simboliu lietuvių pasakose rasta 13 pavyzdžių, anglų pasakose rasti 6, rusų pasakose – 9 pavyzdžiai.

Miegas – viena dažniausiai sutinkamų mirties metaforų. Tai atskleidė ir surinktos medžiagos analizė – lietuvių, anglų ir rusų pasakose mirtis įvardijama kaip miegas. Įdomu tai, kad anglų kultūroje Miegas vadinamas Mirties broliu.

Lietuvių pasakose mirtis perteikiama kaip saldus, gardus miegas.

Atnešė ir patepė karalaitį gyvu sveiku vandeniu – atsikėlė, šneka:

- *A, tai, - sako, - gardžiai **miegojau** (Basanavičius, 1993:236).*

Taip pat rasta pavyzdžių, kur mirtis – trumpas užsnūdimas.

Parnešė vandens ir antrą adyną. Ir ėmė inpylė jam to vandens gyvojo in burną, ir atgyjo, ir inpylė drūtojo, tai jis atsikėlė, ir inpylė jam greitojo, tai jis vaikščiojo ir buvo sveikas suvisu. Kalbėjo in savo žvėriukes, kad:

- *Aš buvau **užsnūdęs** (Basanavičius, 1993:364).*

Anglų pasakose mirtis – gilus, kietas miegas.

*While she was gone the princess came in and found the young man dead, and she cried and was very sad. But at last she thought of the Melon of Life locked in the closet and ran and brought it and held it before the young man's nostrils. No sooner did she do that than the young man sneezed seven times and sat up saying, "Oh, what **a sound sleep** I have had!" (Johnson, 1905:320-321).*

Rusų pasakose miegas – stiprus, ilgas.

А отец с понятыми да со стариком странником на болото побежали. Поискали, поискали и в скором времени вытащили девушку. Обмыли ее, обрядили. Тут она открыла глаза, промолвила:

- *Ой, как **долго** мне **спалось** да много во сне виделось! <...> (Anikina, 1990:277).*

*Шли они, шли и пришли в дремучий густой лес. Только взошли в него, **сильный сон** стал одолевать их (Русская народная сказка, ip: <http://hyaenidae.narod.ru>).*

Lietuvių pasakose taip pat rastas pavyzdys, kur mirties simboliu laikomas naktigultas – senukai po ilgos kelionės (gyvenimo) prašo nakvynės pas Dievą. Šiuo atveju naktigultas – akivaizdus mirties simbolis išreikštas metafora.

*Nuvargę po tokios ilgos kelionės, seneliai pasiprašė Dievą priimti juos **naktigulto** (Keturakis, 1996:121).*

ŠVILPIMAS (СВИСТ РАЗБОЙНИЧИЙ). Su šiuo simboliu rusų pasakose rastas 1 pavyzdys. Lietuvių ir anglų pasakose tokių pavyzdžių nerasta.

Slavų mitologijoje egzistuoja paslaptinga būtybė žinoma kaip Lakštingala Galvažudys (Соловей-разбойник), kurios švilpimas atneša mirtį kiekvienam sutiktajam. Surinktos medžiagos analizė rodo, kad ir rusų pasakose Lakštingalos Galvažudžio švilpimui suteikiama mirties simbolinė reikšmė.

Илья Муромец поехал ко граду Киеву прямою дорогою от Чернигова, которою заложил Соловей-разбойник ровно тридцать лет, не пропускал ни конного, ни пешего, а убивал не оружием, но своим свистом разбойничьим (Afanasiev, 1957:4).

ŽVILGSNIS. Su šiuo simboliu rusų pasakose rastas 1 pavyzdys. Lietuvių ir anglų pasakose tokių pavyzdžių nebuvo rasta.

Rusų pasakose rastas įdomus pavyzdys, kur mirties simbolinė reikšmė suteikiama žvilgsniui. Motinai pažvelgus į savo kūdikį – šis miršta.

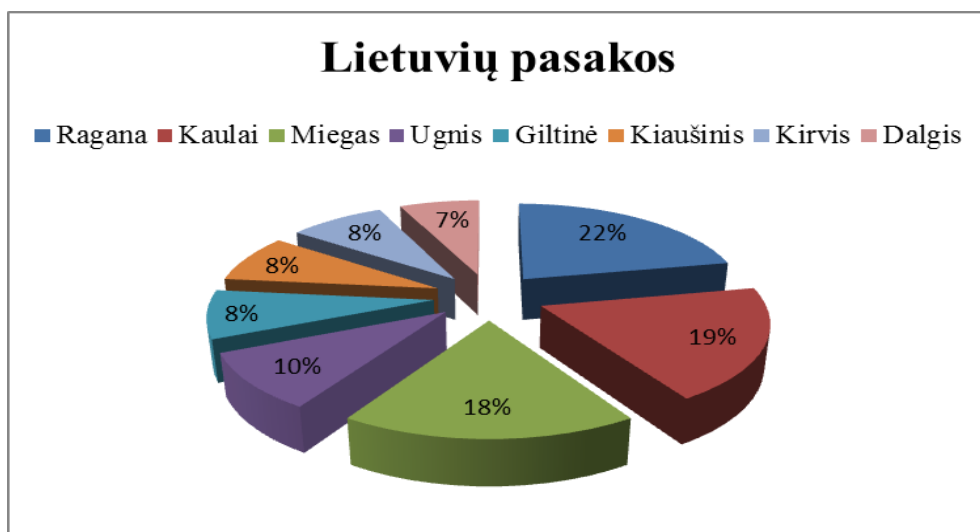
*Только осветилась изба — она тотчас поднялась, печально **взглянула** на своего малютку и тихо ушла, не говоря никому ни единого слова. Все, кто ее видел, превратились в камень, а малютку нашли мертвым (Русская народная сказка, iš: <http://hyaenidae.narod.ru>).*

Tai, kad tokių pavyzdžių nebuvo rasta lietuvių ir anglų pasakose patvirtina, kad Lakštingalos galvažudžio švilpimas – būdingas tik slavų tautoms.

Atlikus išsamią surinktos medžiagos analizę galima padaryti tokias apibendrinamąsias išvadas apie mirties simbolių vartoseną lietuvių, anglų ir rusų pasakose:

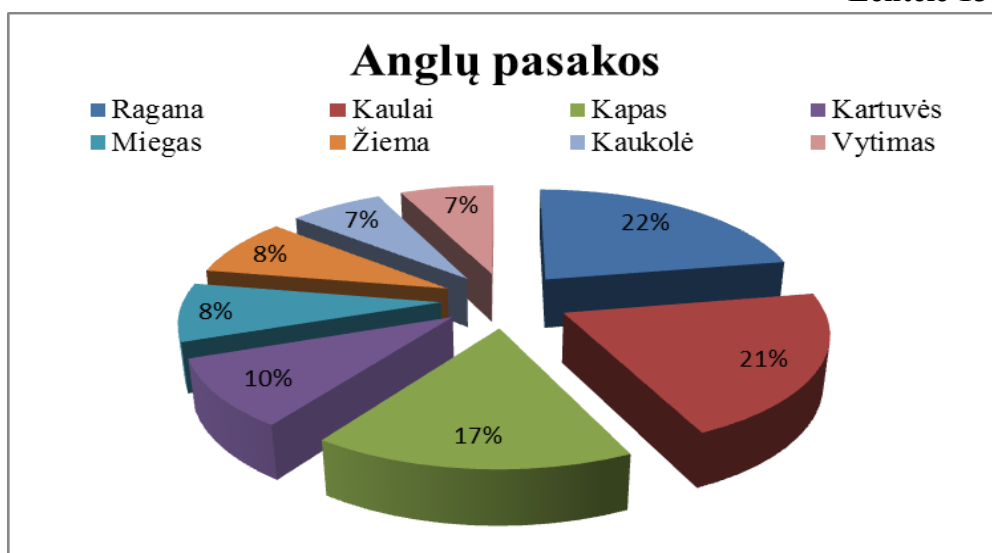
- 1) lietuvių pasakose dažniausi šie simboliai – ragana (16vnt./22%), kaulai (14vnt./19%), miegas (13vnt./18%), ugnis (7vnt./10%), giltinė (6vnt./8%), kiaušinis (6vnt./8%), kirvis (6vnt./8%), dalgis (5vnt./7%).

Lentelė 12

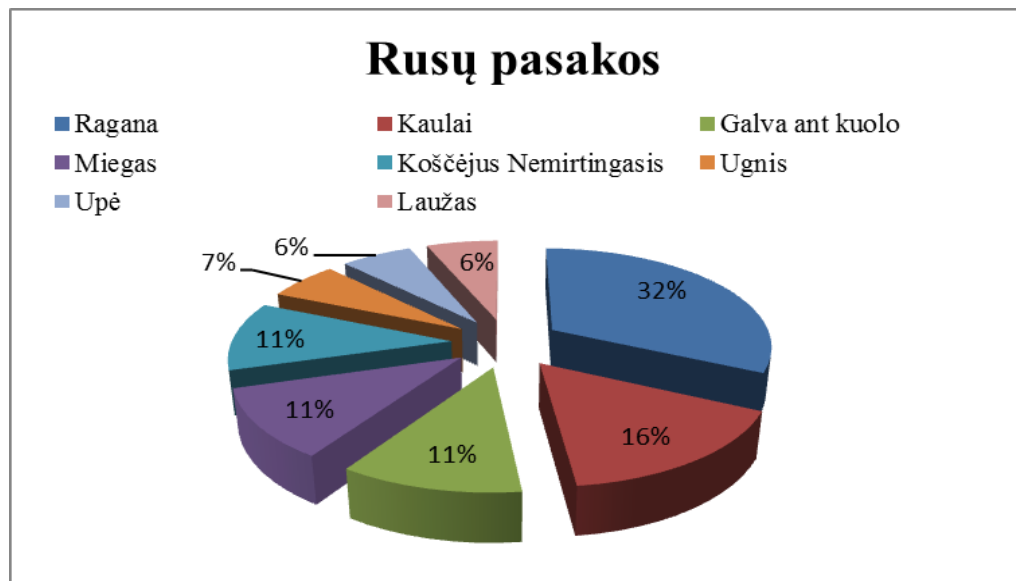
- 2) anglų pasakose dažniausi šie simboliai – ragana (16vnt./22%), kaulai (15vnt./21%), kapas (12vnt./10%), kartuvės (7vnt./10%), miegas (6vnt./8%), žiema (6vnt./8%), kaukolė (5vnt./7%), vytimas (5vnt./7%).

Lentelė 13

3) rusų pasakose dažniausi šie simboliai – ragana (26vnt./32%), kaulai (13vnt./16%), galva ant kuolo (9vnt./11%), miegas (9vnt./11%), Koščėjus Nemirtingasis (9vnt./11%), ugnis (5vnt./7%), upė (5vnt./6%), laužas (5vnt./6%).

Lentelė 14

Išvados

Nors apie simbolius parašyta išties nemažai darbų, tačiau šia tema vis dar plačiai diskutuojama bei pateikiama įvairių simbolio apibrėžčių. *Symbolis* – vienas daugiareikšmiškiausių terminų ne tik kultūros, bet ir semiotikos mokslų sistemose. Vieni tyrinėtojai (Buivydienė, Žukienė, 2008, Jakaitienė, 2010) teigia, kad simbolis – laisvas, sutartinis ženklas, kurio reikšmė priklauso nuo ženklinės situacijos bei tos situacijos dalyvių bendro susitarimo. Kiti (Sulimov, Fadejeva, 2006, Schaab, 2009) simbolį laiko tam tikros, universalios prasmės vaizdiniu, reprezentacija leidžiančia išreikšti visa tai, ko logiškai neįmanoma paaiškinti.

Gyvenimas lietuvių, anglų ir rusų pasaulėvaizdyje suvokiamas gana panašiai – kaip nenutrūkstamas ciklas kur mirtis – vienas iš gyvenimo etapų. Žmogaus gyvenimas visų trijų tautų pasaulėvaizdyje neretai tapatinamas su gamtos gyvybiniu ciklu. Tačiau pastebima ir keletas skirtumų:

- lietuviai gyvenimą sieja su gyvybe, žemdirbyste, taip pat namais;
- anglų pasaulėvaizdyje gyvenimas siejamas su laiku, pabrėžiamas gyvenimo trumpumas;
- rusų kalboje gyvenimas siejamas su fizine būkle ar fizine veikla.

Mirtis visų trijų analizuojamų tautų pasaulėvaizdyje suvokiama gana panašiai – kaip gyvybės nutrūkimas, gyvo organizmo žūtis ar egzistencijos baigtis. Kadangi lietuvių, anglų ir rusų kultūroms būdingas tikėjimas sielos nemirtingumu, mirtis šių tautų pasaulėvaizdyje nuo seno laikoma pereinamuoju etapu iš žemiškojo gyvenimo į pomirtinį pasaulį, kur siela toliau tęsia savo gyvenimą.

Magistro darbo tikslas buvo išanalizuoti bei palyginti gyvenimo ir mirties simbolius lietuvių, anglų ir rusų pasakose. Išanalizavus 1950 pasakų, iš kiekvienos kalbos paimant po 650 pasakų, nustatyta, kad:

- 1) iš viso rasta 117 simbolių, iš kurių 63 turi gyvenimo simbolinę reikšmę, o 54 simboliai reiškia mirtį. Lietuvių pasakose rasti 42 gyvenimo ir 35 mirties simboliai, anglų pasakose rasti 37 gyvenimo ir 29 mirties simboliai, rusų pasakose rasti 39 gyvenimo ir 37 mirties simboliai.
- 2) išanalizavus visus lietuvių, anglų ir rusų pasakose rastus gyvenimo simbolius pastebėta, kad:

- iš 63 gyvenimo simbolių 20 sutampa visų trijų tautų pasakose – AŽUOLAS, BERŽAS, GĖLĖS, KELIAS, KELIONĖ, KRAUJAS, MEDIS, OBELIS, OBUOLYS, PAVASARIS, SODAS, ŠALTINIS, ŠIRDIS, ŠULINYS, TAKAS, UPELIS, UPĖ, VANDUO, VESTUVĖS, ŽEMĖ.
  - 7 simboliai sutampa tik lietuvių ir anglų pasakose – DIENA, EGLĖ, KARDAS, KELIONĖ Į/PO PASAULĮ, MIRTA, PUPA, RATAS.
  - 7 simboliai sutampa tik rusų ir lietuvių pasakose – GLUOSNIS, KAULAI, PIENAS, PUŠIS, GYDANTIS VANDUO, GYVASIS VANDUO, NEGYVASIS VANDUO.
  - 7 gyvenimo simboliai rasti tik lietuvių pasakose – DREBULĖ, GYVATĖ, GYVYBĖS ĮPŪTIMAS, KRIAUSĖ, LEMPA, MARIŲ VANDUO, SMALINĖ ŽVAKELĖ.
  - 10 gyvenimo simbolių rasta tik anglų pasakose – APELSINMEDIS, GĖRIMAS, ŽYDINTIS ROŽĖS KRŪMAS, LAURAS, LIEPA, LIETUS, GYVENIMO MELIONAS, RIEŠUTMEDIS, ŠEIVAMEDIS, ŽIEDAI.
  - 12 gyvenimo simbolių rasta tik rusų pasakose – AŠARA, BALTI BURBULAI, FENIKSAS (ФЕНИКС), GILĖ, NENDRĖ, STEBUKLINGAS PAUKŠTIS (ЖАР-ПТИЦА), UGNINIS PIRŠTAS (ОГНЕНОЙ ПАЛЕЦ), PUMPURAS, (ПОЧКА), SĖKLA, ŠAKNELĖ, EŽERO VANDUO, GYVATĖS VANDUO.
- 3) išanalizavus visus lietuvių, anglų ir rusų pasakose rastus mirties simbolius pastebėta, kad:
- iš 54 mirties simbolių 14 simbolių sutampa visų trijų tautų pasakose - DALGIS, ŽMOGAUS GALVA, KAPAS, KARTUVĖS, KAUKOLĖ, KAULAI, KIAUŠINIS, KIRVIS, MIEGAS, MIRTIS, RAGANA, ŠALTIS, UGNIS, VYTIMAS.
  - 2 mirties simboliai sutampa lietuvių ir anglų pasakose – BUČINYS, SURŪDIJĘS PEILIS.
  - 6 mirties simboliai sutampa lietuvių ir rusų pasakose – GLUOSNIS, LAUŽAS, PELENAI, KRAUJO PUTA, ŠIRDIS, UPĖ.
  - 2 mirties simboliai sutampa anglų ir rusų pasakose – NEGYVA/MIRUSIOJO RANKA.
  - 10 mirties simbolių rasta tik lietuvių pasakose – KAULO BOBA, GILTINĖ, SURŪDIJĘS KARDAS, NEGAILESTINGASIS KAULIUS, LAUMĖ,

UŽGESUSI LEMPA, PANA, APVERSTA TAURĖ, RAUDONO VYNO TAURĖ, SMALINĖ ŽVAKELĖ.

- 7 mirties simboliai rasti tik anglų pasakose – UŽMERKTOS AKYS, JUODI KARDO AŠMENYS, KRENTANTYS LAPAI, MILŽINAS, PJAUTUVAS, ŠMĖKLA, NEGYVA ŽEMĖ.
- 13 mirties simbolių rasta tik rusų pasakose – BURNA SU DANTIMIS, GARAI, ŽAŠYS-GULBĖS (ГУСИ-ЛЕБЕДИ), ŽMOGAUS KOJOS, KROSNIS, MIRUSYSIS, KOŠČĖJUS NEMIRTINGASIS (КОЩЕЙ БЕССМЕРТНЫЙ), ŽMOGAUS ODA, SENĖ, UGNINIS SKYDAS, ADATOS SMAIGALYS, ŠVILPIMAS, ŽVILGSNIS.

4) kai kurie simboliai lietuvių, anglų ir rusų pasakose yra ambivalentiški, t.y. turi gyvenimo ir mirties simbolines reikšmes. Tokie simboliai yra – EGLĖ, GLUOSNIS, KAULAI, KRAUJAS, LEMPA, ŠIRDIS, UPĖ, SMALINĖ ŽVAKELĖ.

Nors lietuvių, anglų ir rusų pasakose rasta gyvenimo ir mirties simbolių kurie yra būdingi tik vienai iš trijų analizuojamų tautų, tačiau dauguma gyvenimo ir mirties simbolių sutampa visų trijų tautų pasakose. Taigi, galima daryti išvadą, kad požiūris į gyvenimą ir mirtį, išreikštas per simbolius, lietuvių, anglų ir rusų pasaulėvaizdyje yra gana panašus.

Anotacija

Gyvenimas ir mirtis yra neatskiriama žmogaus kaip individo ir tautos dalies egzistencijos elementai. Jų samprata atsiskleidžia ne tik tos tautos kalboje, bet ir iš arčiau pažvelgus į kultūros tradicijas, religiją, papročius, tautosaką. Darbe nagrinėjama kaip lietuvių, anglų ir rusų gyvenimo ir mirties samprata, išreikšta per simbolius, atsispindi šių tautų pasakose.

Tyrimo medžiaga paimta iš įvairių autorių sudarytų lietuvių, anglų ir rusų pasakų rinkinių. Analizei medžiaga rinkta iš 1950 pasakų, iš kiekvienos kalbos paimant po 650 pasakų. Surinktą medžiagą sudaro pavyzdžiai kuriuose rasti gyvenimo ir mirties simboliai.

Darbo tikslas aptarti gyvenimo ir mirties simbolių vartoseną lietuvių, anglų ir rusų pasakose. Taip pat, nustatyti, kurie simboliai sutampa visų trijų tautų pasakose, kurie sutampa tik dviejose iš trijų analizuojamų kalbų, o kurie gyvenimo ir mirties simboliai yra būdingi tik vienai kuriai kalbai.

Dauguma gyvenimo ir mirties simbolių sutampa visų trijų analizuojamų tautų pasakose. Taip pat rasta ir tokių simbolių kurie sutampa tik lietuvių ir anglų, lietuvių ir rusų ar anglų ir rusų pasakose. Kai kurie simboliai būdingi tik vienos kurios tautos pasakoms, tačiau pavyzdžių su tokiais simboliais rasta tik po vieną ar du pavyzdžius.

Išanalizavus surinktus pavyzdžius prieita išvados, kad, nors lietuvių, anglų ir rusų kalbos priklauso skirtingoms kalbų grupėms, tačiau gyvenimo ir mirties samprata yra labai panaši ir tai atspindi šių tautų pasakose rasti gyvenimo ir mirties simboliai.

Summary

Life and death are inherent elements of existence of a man as an individual and as a part of a nation. Their conception is revealed not only in a nation's language, but also in cultural traditions, religion, customs, and folklore. In the present thesis it is analysed how the conception of life and death, denominated through symbols, is reflected in Lithuanian, English and Russian fairy tales.

The material for the research is taken from different Lithuanian, English and Russian fairy tale collections compiled by various authors. The material for the analysis was taken from 1950 fairy tales, 650 fairy tales from each language. The collected material consists of examples in which symbols of life and death were found.

The aim of the present thesis is to discuss the usage of symbols of life and death in Lithuanian, English and Russian fairy tales. Also, to ascertain, which symbols coincide in all three languages under analysis, which symbols coincide only in two out of three languages and which are typical only for one of the three languages under analysis.

The majority of symbols of life and death coincide in fairy tales of all three languages under analysis. There were also symbols that coincide only in Lithuanian and English, Lithuanian and Russian and English and Russian fairy tales. Some symbols are typical only for fairy tales of one out of the three languages under analysis. However, only one or two examples with such symbols were found.

Having analysed the collected examples a conclusion can be drawn that, despite that Lithuanian, English and Russian languages belong to different language families, the conception of life and death is very similar and this is well reflected through symbols of life and death found in fairy tales.

Bibliografija

1. Baladick 2008 – Baladick, Ch. The Oxford Dictionary of Literary Terms. NY: Oxford university press. 2008, p.308-309 [žiūrėta 29-09-2011]
Prieiga internete <http://books.google.com/books>
2. Beresnevičius 2004 – Beresnevičius, G. Lietuvių religija ir mitologija. Vilnius: Tyto Alba, 2004, p.77-87
3. Berestnev 2008 – Берестнев, Г.И. К Философий слова. Вопросы языкознания, 2008, No.1, p.37-61 [žiūrėta 28-08-2011]. Prieiga internete <http://dlib.eastview.com>
4. Beriozovaja, Verliakova 2002 – Березовая, Л.Г., Берлякова, Н.П. История русской культуры. Москва: Владос, 2002, p.32-48
5. Biedermann 2005 – Biedermann H. Naujasis simbolių žodynas. Vilnius: Mintis, 2002, p.5-10, 189
6. Buivydienė, Žukienė 2008 – Buivydienė, V. Žukienė, R. Aiškinamasis svarbiausių literatūros ir kalbotyros terminų žodynelis. Vilnius: Vilniaus kolegija 2008, p.98, 125
7. Butterfield, Summers 2003 – Butterfield, J., Summers, E. Collins English Dictionary. Collins: An Inprint of Harper Collins Publishers, 2003, p.429, 940-41
8. Crystal 2005 – Crystal, D. The Cambridge Encyclopedia of Language. Second Edition. United Kingdom: Cambridge University Press, 2005, p.411
9. Chandler 2007 – Chandler, D. Semiotics – the basics. New York: Routledge, 2007, p.13-17 [žiūrėta 10-10-2011] Prieiga internete <http://books.google.lt/books>
10. Dessons 2005 – Dessons G. Poetikos įvadas. Vilnius: Baltos lankos 2005, p.35-40
11. Dundulienė 2008 – Dundulienė, P. Gyvybės medis lietuvių mene ir tautosakoje. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008
12. Egazarov 2003 – Егзаров, А. [сост.] Иллюстрированная энциклопедия символов. Москва: Астрель, 2003, p.170-173, 545-547, 575-79, 613, 687-90, 709-711
13. Энциклопедия символов [žiūrėta 18-02-2012]. Prieiga internete: <http://symbolarium.ru>
14. Hefner 2012 – Hefner, A. The Mystica. Online Encyclopedia of Occult, Mysticism, Magic, Paranormal and more [žiūrėta 15-02-2012]. Prieiga internete: <http://www.themystica.com>
15. Greetz 2005 – Greetz, C. Kultūrų interpretavimas. Vilnius: Baltos lankos 2005, p.97-157
16. Jakaitienė 2010 – Jakaitienė, E. Leksikologija. Vilnius: VU leidykla 2010, p.13-16
17. Kolkova 2008 – Колкова, Н. А. Концепт «смерть» в пословичных текстах. Red. Ковалевский В.П. Вестник ОГУ, No.1, lapkritis 2008, p.8-14 [žiūrėta 18-01-2012].

- Prieiga internete: http://vestnik.osu.ru/2008_11/2.pdf
18. Kriukelienė 2009 – Kriukelienė, L. Nuo simbolio iki simbolizmo. Vilnius: UAB Ciklonas, 2009, p.4-53
  19. Kuznecov 1998 – Кузнецов, С.А. [sud.ir red.]. Большой толковый словарь русского языка. СПб «Норинт», 1998, p.306, 1216-17
  20. Lapinskienė 2006 – Lapinskienė, L. Simbolinių reikšmių žodynas. Panevėžys: Magilė, 2006, p.23-29, 34-44, 52-56, 68-74, 81-3, 91, 95, 104-105, 126, 137-38, 151-155, 161-5, 176
  21. Lietuvių kalbos žodynas [žiūrėta 15-01-2012]. Prieiga internete <http://www.lkz.lt/startas.htm>
  22. Lopatin, Lopatina 2005 – Лопатин, В.В., Лопатина, Л.Е. Русский толковый словарь. Kaunas: Šviesa, 2005, p. 603
  23. Lotman 2004 – Lotman, J. Kultūros semiotika. Vilnius: Baltos lankos, 2004, p.254-266
  24. Maslova 2004 – Маслова, В. А. Когнитивная лингвистика. Минск: ТетраСистемс, 2004, p.144-154
  25. Morkūnas 2008 – Morkūnas, K. [red.] Lietuvių kalbos enciklopedija. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. 2008, p.283-284
  26. Nastopka 2002 – Nastopka, K. Reikšmių poetika. Vilnius: baltos lankos, 2002, p.42-47
  27. Nastopka 2010 – Nastopka, K. Literatūros semiotika. Vilnius: Baltos lankos, 2010, 25-33
  28. Peirce 2000 – Пирс, Ч. С. Логические основания теории знаков. Санкт-Петербург: Алтейя, 2000, p.46-96
  29. Plioplienė 2002 – Plioplienė, E. Senieji simboliai šiuolaikinėse šventėse. Red. Skersytė, D. Liaudies kūryba V. Vilnius: Lietuvis liaudies kultūros centras, 2002, p.404-407
  30. Račiūnaitė, Senvaitytė 2001 – Račiūnaitė, R., Senvaitytė, D. [et al.]. Senovės lietuvių pasaulėžiūra. Kaunas: VDU leidykla, 2001, p.77-79, 163-164
  31. Rošal 2007 – Рошал, В.М. [сост.]. Энциклопедия символов. Москва: Сова, 2007, p. 235, 723, 731-32, 736-38, 744-46, 756
  32. Schaab 2009 – Schaab, G.L. Sacred symbol as theological text. The Heythrop Journal, 2009, 58-73 [žiūrėta 10-07-2011].
Prieiga internete: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2265.2008.00431.x/pdf>
  33. Shepherd 2002 – Shepherd, R., Shepherd, R. 1000 Symbols. London: Thames & Hudson, 2002, p.35, 73, 153, 255

34. Sulimov, Fadejeva 2006 – Сулимов, В.А., Фадеева, И.Е. Филосовская теория ценности М.С. Кагана и семиотика культуры. Ред. Фадеева, И.Е. Семиозис и культура. Сыктывкар: Коми пед. ин-т, 2006, p.7-19
35. Šeškauskaitė 2007 – Šeškauskaitė, D. Prasmės transformacija tautosakoje. Red. Aliūkaitė, D. Tekstai ir kontekstai: transformacijų sklaida. Kaunas: VU Kauno humanitarinis fakultetas, 2007, p.154-161
36. Uždavinys 2006 – Uždavinys, A. Simbolių ir atvaizdų interpretacijos problema senovės civilizacijose. Vilnius: Sophia 2006, p.81-94
37. Venefica 2011 – Venefica, A. Behind the Signs [žiūrėta 18-02-2012].
Prieiga internete: <http://www.whats-your-sign.com>
38. Wood 2002 – Wood, J. Keltų gyvenimo ir mirties knyga. Vilnius: Alma littera, 2002

Šaltiniai

1. Addy 1895 – Addy, S.O. [coll.]. Household Tales with Other Traditional Remains [žiūrėta 16-01-2012]. Prieiga internete: <http://openlibrary.org/books>
2. Afanasev 1957 – Афанасьев, А.Н. Народные русские сказки. Том 3. Москва: Художественная литература, 1957, p.3-272,
3. Anikina 1990 – Аникина, В.П. [сост.]. Русские народные сказки, Москва: Правда, 1990
4. Ashliman 2000 – Ashliman, D.L. [ed.]. Folklore and Mythology Electronic Texts [žiūrėta 14-12-2011]. Prieiga internete: <http://www.pitt.edu/~dash/type0955.html#fox>
5. Basanavičius 1993 – Basanavičius, J. [sur.]. Lietuviškos pasakos. Pirma knyga. Vilnius: Vaga, 1993
6. Beliakova 1986 – Белякова, Н.В. [ред.]. Лебедушка. Русские волшебные сказки. Москва: Детская Литература, 1986. p.4-40, 70-86, 114-124
7. Briggs, Tongue 1965 – Briggs, K.M., Tongue, R.L. [ed.]. Folktales of England. The University of Chicago, 1965, p.6-9, 16-26 [žiūrėta 12-12-2011].
Prieiga internete: <http://books.google.lt/books>
8. Calder 1910 – Calder, G. [ed.]. Folk and Fairy Lore. Edinburgh: John Grant [žiūrėta 7-10-2011]. Prieiga internete: <http://archive.org/stream/folktalesfairylo00>
9. Daukantas 1985 – Daukantas, S. [sud.]. Žemaičių pasakos. Vilnius: Vaga, 1985
10. Dovydenas 2004 – Dovydenas, L. Gyveno kartą karalius. Vilnius: Gimtasis žodis, 2004
11. Glover 1919 – Glover, W.J. [ed.]. British Fairy and Folk Tales. London: A&C. Black Ltd. 1919, p.1-30, 69-92, 128-151, 183-208, 229-255, 281 [žiūrėta 20-01-2012].
Prieiga internete:
<http://www.archive.org/stream/britishfairyfolk00glov#page/n9/mode/2up>
12. Gould 1895 – Gould, S.B.[coll.]. Old English Fairy Tales. London: Metuhen&Co. [žiūrėta 02-01-2012]. Prieiga internete: <http://archive.org/stream/oldenglishfairyto00bari>
13. Hartland 1890 – Hartland, E.S. [ed.]. English Fairy and Other Folk Tales [žiūrėta 10-12-2011]. Prieiga internete: <http://archive.org/stream/englishfairyothe00hartiala>
14. Jacobs 1989. – Jacobs, J. [ed.]. English Fairy Tales [žiūrėta 15-08-2011].
Prieiga internete: <http://www.archive.org/stream/englishfairyta100unkngoog>
15. Jacobs 1894 – Jacobs, J. [ed.]. English Fairy Tales [žiūrėta 15-08-2011].
Prieiga internete: <http://www.sacred-texts.com/neu/eng/eft/index.htm>

16. Jacobs 2004 – Jacobs, J. [ed.]. More English Fairy Tales. New York: The Knickerbocker Press, 2004
17. Johnson 1905 – Johnson, C. [ed.]. The Oak Tree Fairy Book [žiūrėta 13-08-2011].
Prieiga internete: <http://www.mainlesson.com/display.php?author=johnson&book>
18. Kalugina 1990 – Калугина, В.И. Гуси – лебеди. Фольклор для детей от колыбельных до былин. Москва: правда, 1990, p.129-393
19. Keding, Douglas 2005 – Keding, D., Douglas, A. [ed.]. English Folktales. USA: Greenwood Publishing Group, 2005:15-192 [žiūrėta 11-12-2011].
Prieiga internete: <http://freebooksnet.blogspot.com/2010/10/english-folktales-world>
- Keturakis 1996 – Keturakis, R. [sud.]. Gražiausios lietuvių pasakos. Pirma dalis. Kaunas: Vaiga, 1996
20. Keturakis 1996 – Keturakis, R. [sud.]. Gražiausios lietuvių pasakos. Antra dalis. Kaunas: Vaiga, 1996
21. Keturakis 1996 – Keturakis, R. [sud.]. Gražiausios lietuvių pasakos. Trečia dalis. Kaunas: Vaiga, 1996
22. Lang 1923 – Lang, A. [ed.]. The Red Fairy Book. New York: Dover Publications, 1923, p.116-122, 133-145, 175-181, 246-256, 307-321, 322-328, 346-353 [žiūrėta 7-12-2011].
Prieiga internete: <http://www.mainlesson.com/display.php?author=lang&book>
23. Liobytė 1986 – Liobytė, A. [sud.]. Gulbė karaliaus pati. Vilnius: Vyturys, 1986
24. Masaitienė 2001 – Masaitienė, S. [sud.]. Lietuvių liaudies pasakos. Kaunas: Spindulys, 2001
25. Nėris 2003 – Nėris, S. [sur.]. Lietuvių pasakos. Vilnius: Gimtasis žodis, 2003
26. Olliver 1992 – Olliver, J. [chosen by]. A Treasury of Giant and Monster Stories. New York: Kingfisher Books, 1992, p. 50-61, 111-118
27. Русская народная сказка [žiūrėta 10-02-2012]. Prieiga internete: <http://hyaenidae.narod.ru>
28. Русские народные сказки [žiūrėta 28-01-2012]. Prieiga internete: <http://webskazki.com>
29. Русские народные сказки [žiūrėta 29-01-2012]. Prieiga internete: <http://www.storybook.ru>
30. Rhys 1913 – Rhys, E., Rhys, G. [ed.]. English Fairy Tales [žiūrėta 12-11-2011].
Prieiga internete: <http://archive.org/stream/englishfairytale00rhys#page/n7/mode/2up>
31. Riordan 1994 – Riordan, J. [ret.]. Fairy Tales. London: Dean 1994, p.31-39, 51-55, 79-87
32. Steel 1918 – Steel, F.A. English Fairy Tales. [žiūrėta 10-08-2011].
Prieiga internete: <http://www.mainlesson.com/display.php?author=steel&book=english>

33. Stukas 1989 – Stukas, J. [sud.]. Lietuviškos pasakos. Vilnius: Vyturys, 1989
34. Tibbs 1904 – Tibbs, C.J. [ed.]. English Fairy Tales, Folklore and Legends. London [žiūrėta 18-01-2012]. Prieiga internete: <http://archive.org/stream/englishfairytale>
35. Vaitkūnas 1998 – Vaitkūnas, V. [sud.]. Lietuvių pasakos apie raganas, velnius ir laumes. Kaunas: Vaiga, 1998
36. Verseckas 1997 – Verseckas, D. [sud.]. Stebuklinės lietuvių pasakos. Kaunas: Vaiga, 1997
37. Wiggin, Smith, 1911- Wiggin, K.D., Smith, N.A. The Fairy Ring. New York: Garden City, 1911, p. 89-109 [žiūrėta 08-08-2011].
Prieiga internete: <http://www.mainlesson.com/display.php?author=wiggin&book>
38. Wilde 1979 – Wilde, O. Fairy tales. Moscow: Ипорсесс, 1979.